

ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐԸ

(ՀՈԳՎԱԾՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ)

ՊՐԱԿ. I

34
Ս-64

ՊԵՏՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿԶՈՒԹՅՈՒՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ — 1938

5 FEB 2010

34

Մ-64 Կ

07 FEB 2010

ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՐՑԵՐԸ

(ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ)

Պրակ I

Կազմեց՝ Հ. Մետրոյան

1.3 AUG 2013

32.992

3080
38

Ա. Ռ. Ա. Զ. Ա. Բ. Ա. Ն.

Մոցիալիստական իրավունքի հարցերին վերաբերող ժողովածուն ներկայացնում է այն հոդվածների թարգմանությունը, վորոնք լույս են տեսել «Социалистическая Законность» և «Советская Юстиция» պարբերականներում ժողովրդի թշնամի, սրիկա Պաշտպանի և նրա արբանյակների տրոցկիստական-բուխարինական հակահեղափոխական «Թեորիայի» մարքսիստական քննադատության կապակցությամբ:

Ժողովածուն նշանակված է մեր իրավաբանական ֆակուլտետի ուսանողության և դատական—դատախազական այն աշխատողներին համար, վորոնք ուսուցիչներին չտիրապետելու կամ բավարար չափով չտիրապետելու պատճառով հնարավորություն չունեն հետեւելու այդ պրակտության:

Ժողովածուն լույս է տեսնելու պրակտիկայի, վորոնցից յուրաքանչյուրի մեջ հոդվածները դասավորվելու յեն վորոշ համաչափությամբ այն հաշվով, վորպեսզի ուսանողը հնարավորություն ունենա միաժամանակ ծանոթանալու իրավունքի մի քանի բնագավառների (Պետական իրավունք, Քրեական իրավունք, Բաղադրական իրավունք, Աշխատանքային իրավունք) պորբեմներին:

Բացառություն է կազմում սույն առաջին պրակտ, վորն իրեն հետագա պրակտիկայի ներածություն, ամբողջովին նվիրված է պետության և իրավունքի ընդհանուր տեսության:

ԿԱԶՄՈՂ

ԸՆԴԴԵՄ ԽԱՌՆԱՇՓՈԹՈՒԹՅԱՆ, ԳՈՒՀԿՈՒԹՅԱՆ ՅԵՎ ՌԵՎԻԶԻՈՆՆԻԶՄԻ

Կարելք չկա ապացուցելու, թե այժմ ինչ նշանակութիւն ունի թեորեւորիկ աշխատանքը պետութեան և իրավունքի հարցերի բնագավառում: Սահմանադրութեան նախագծի համաժողովրդական քննարկումը, Խորհուրդների Համամիութենական Ց-րդ Արտակարգ Համագումարում ընկեր Ասալինի գեկուցումը և ԽՍՀՄ Սահմանադրութեան ընդունումը պետութեան և իրավունքի հարցերը դրեցին առաջնակարգ տեղերից մեկը:

Ստալինյան Սահմանադրութիւնը բացառիկ նշանակութիւն ունեցող վավերագիր է հանդիսանում նաև Պետութեան և Իրավունքի ուսմունքի տեսական զարգացման համար: Կոմունիզմի համար մղվող պայքարի պատմութիւնը դեռ չգիտե անպիսի վավերագիր, վորտեղ այնպիսի խոր լրջութեամբ և լրիվութեամբ շարադրված լինեյին սոցիալիստական պետութեան կառուցման սկզբունքները:

Բնական է, վոր իրավունքի և պետութեան թեորիայի բնագավառում աշխատող մարդիկ պետք է, առանձնապես այժմ, պրոպագանդիստներին ոգնութիւն ցույց տային, մշակելով ու հանրամատչելի դարձնելով մարքս-լենինյան ուսմունքը պետութեան և իրավունքի մասին սոցիալիզմի պայմաններում: Սակայն յետե ուշադիր կերպով աչքի անցկացնենք իրավունքի և պետութեան մասնագետների գրած աշխատութիւնները, անմխիթար յեղրակացութեան կհանգենք. թեորեւորիկ ֆրոնտի իրավագիտական ճակատամարտ վաղուց ի վեր աղտոտված է հակամարքսիստական կեղծ գիտականութեամբ, վորը նրանք ուժեղ կերպով վորպես մարքսիզմ են հրամցնում:

Իրավունքի բնագավառում իրավագետների շրջանում հիմնական տեսաբան է համարվում Յե. Պաշուկանիսը, ինչպես այս

մասին գրվում է «Советское Государство» ամսագրում, վորի խմբագիրը հենց ինքը Պաշտեկանիսն է («Պաշտեկանիսը, իրավունքի խոշորագույն տեսարաններից մեկը» տես № 3, 1936 թ.):

Բայց, յերբ դիմում ենք այս «գլխավոր տեսարանի» գործերին, ապա ակնհերե է դառնում, վոր հենց նա յեկ իրավունքի բնագավառում գունակացման և խեղաթյուրումների «հիմնադիրն» է հանդիսանում:

Ավելի քան մի տասնամյակի ընթացքում, — ներառյալ նաև վերջին ժամանակը, — իրավագետների շրջանում տիրապետող եյին (ասենք, այժմ ել դեռ տարբեր ձևերով յերևան են գալիս) հետևյալ թեորիաները.

ա) մեր պետությունը սկսել է մահանալ իր ծագման մոմենտից՝ 1917 թվից.

բ) մեր պետությունը պիտի մահանա յերկրորդ հնգամյակի վերջին.

գ) պետությունը և իրավունքը բուրժուական կատեգորիաներ են, և դրանք չեն կարող լեցվել սոցիալիստական բովանդակությամբ:

Յե. Պաշտեկանիսի «Իրավունքի ընդհանուր տեսությունը և մարքսիզմը» գրքում, վորի վերջին հրատարակությունը լույս տեսավ 1929 թ., գրված է.

«Այսպիսով, պետք է նկատի ունենալ, վոր մորալը, իրավունքը և պետությունը բուրժուական հասարակության ձևեր են:

Յեթե պրոլետարիատը հարկադրված է դրանցով ոգտվել, ապա դա բոլորովին ել չի նշանակում, թե այս ձևերը կարող են հետագա զարգացում ունենալ՝ սոցիալիստական բովանդակությամբ լեցվելու ուղղությամբ: Նրանք անընդունակ են այս բովանդակությունը պարունակելու իրենց մեջ և պետք է մահանան այդ բովանդակության իրացման չափով» (եջ 111):

Ինչպես տեսնում ենք, իրավունքը, պետությունը Յե. Պաշտեկանիսի տեսակետից բուրժուական հասարակության ձևեր են և համատեղելի չեն սոցիալիզմի հետ:

Յերբ մերկացվեցին այս բացահայտ հակամարքսիստական թեորիաները, սկսվեց դրանք սքողված ձևով յուրորինակ «դիալեկտիկայի» քողարկման տակ անցկացնելու ժամանակաշրջանը: Այսպես, որինակ, իրավագետներից վոմանք հետևյալն եյին գրքում յերկրորդ հնգամյակում պրոլետարական դիկտատուրայի զարգացման ուղիների մասին.

«Պետության մահացումը՝ դա տեական պրոցես է: Դա սկսվում է պրոլետարական հեղափոխության առաջին որից, պրոլետարիատի կողմից իշխանությունը զբաղիլու առաջին որից...», և այնուհետև. «Հենց այս մարքսյան դիալեկտիկան պետք է տեսնել այս պրոցեսի մեջ, վորը, մի կողմից պետության մահանալու պրոցես է հանդիսանում, իսկ մյուս կողմից՝ պրոլետարական դիկտատուրայի հղոր ամրապնդման պրոցես է հանդիսանում»: Վերջում տրվում է այն յեղրակացությունը, թե «ուրեմն յերկրորդ հնգամյակում պետության մահանալը կշարունակվի»:

Իսկ ավելի վոքը մասշտաբի «տեսարանները» այս թեզիսն անհապաղ քաղաքական լեզվի եյին փոխադրում, և որինակ, Մ. Դոցենկին զարգացնում եր համատարած կոլեկտիվացման շրջաններում խորհուրդների մահացման «թեորիան»:

Խորհրդային պետությունն անհապաղ մահանալու հակամարքսիստական թեորիաները յերկար տարիների ընթացքում կազմել են վերոհիշյալ ամսագրի տեսական գծի հիմքը:

Բնորոշ է, վոր Սահմանադրության մեջ փոփոխություններ մացնելու մասին Խորհուրդների 7-րդ Համագումարի վորոշումից (1935 թ. փետրվար) հետո մինչև 1936 թ. կեսը, յերբ մեր ամբողջ պարբերական մամուլն զբաղված եր Սահմանադրության հարցերով, «Советское государство» ամսագիրը միանգամայն անտեսում է պետության և իրավունքի հարցերը սոցիալիզմի պայմաններում: Յեվ միայն 1936 թվի հունիսից սկսած ամսագրում մի քանի հոդվածներ (այն ել խճողված) են լույս տեսնում այս թեմաների շուրջը:

Այն ժամանակ, յերբ մեր մամուլը քննարկում եր սոցիալիստական պետության և իրավունքի կարևորագույն հարցերը, «Советское государство» ամսագիրը զբաղվում եր մի շարք ուվիդիոնիստական թեորիաների «մշակմամբ» և պաշտպանմամբ: Այսպես, որինակ, այս ամսագրի հոկտեմբերյան համարում (1936 թ.), կարեայի հոդվածում պաշտպանվում է պրոլետարիատի դիկտատուրան և գեմոկրատիան իրար հակադրելու բացահայտ կաուցիլիական թեորիան: Կարևան պնդում է, թե «պրոլետարական դիկտատուրայի գաղափարն ավելի լայն է, քան պրոլետարական գեմոկրատիայի գաղափարը: Այսպես, պրոլետարական դիկտատուրայի բռնի կողմը, շահագործողների ճնշումը հանդիսանում է պրոլետարական գեմոկրատիայի անհրաժեշտ նախադրյալը, բայց վոչ յերբեք նրա եյությունը» (եջ 144):

Յուրաքանչյուր վոր գիտե, վոր Կարեայի այս պնդումը հա-
կառակ է պրոլետարիատի դիկտատուրայի և դեմոկրատիայի մա-
սին Լենինի և Ստալինի ուսմունքին: Լենինը գրում էր. «Խոր-
հրդային հասարակարգը դեմոկրատիզմի մաքսիմումն է բանվոր-
ների ու գյուղացիների համար և նա միևնույն ժամանակ նշանա-
կում է—խզումբաբազմազան դեմոկրատիզմի հետ և ծագումն առնող, հա-
մաշխարհային պատմական ճիշտ դեմոկրատիայի, այսինքն պրո-
լետարական դեմոկրատիզմի կամ պրոլետարիատի դիկտատուրայի»:
Այս ուսմունքն ինչպիսի մասին ընկեր Ստալինը գրում է. «պրոլետա-
րիատի դիկտատուրան դեմոկրատիայի բարձրագույն տիպն
է...»: Կարելի չէ Լենինի և Ստալինի բազմաթիվ արտահայտու-
ները բերել այս նյութի մասին,—գրանք գիտի ամեն վոր, ով
ուսումնասիրում է լենինիզմը: Բայց, ինչպես յերևում է, իրա-
վունքի և պետության բնագավառի «մասնագետները» գործ չու-
նեն լենինիզմի հետ...

Ահա թեորևտիկ այսպիսի մի բեռով «Советское государство»
ամսագիրը մտնում է 1936 թիվը: Այս տարվա ընթացքում ամ-
սագրի համար բնորոշ էր հետևյալը. մի կողմից՝ հին սխալների
կիսաբեռնվածությունը և պաշտպանությունը, մյուս կողմից՝ նորերի
կուտակումը:

Ամսագրի № 3-ում, Պաշտպանիսի հոդվածում, փորձ է ար-
վում հին հակամարքսիստական թեորիաներն այն բանով արգա-
րացնել, թե առաջ չեն կարելի սոցիալիստական իրավունքի
մշակմամբ զբաղվել, քանի վոր իբր թե այն ժամանակ հին արտա-
դրական հարաբերությունների հեղաբեկում էր տեղի ունենում:

«1930 թվին,—գրում էր Պաշտպանիսը,—խորհրդային սո-
ցիալիստական իրավունքի ավելի կամ պակաս ավարտված սխա-
տեմ տալու փորձը չեն կարող հաջողությամբ պսակվել, քանի
վոր դա հին արտադրական հարաբերությունների առավելագույն
հեղափոխական բեկման ժամանակաշրջան էր» (եջ 9): Այս կերպ
հիմք է ստեղծվում իրավունքի տեսաբանների նախկին կուպիտ-
սխալները «ոբյեկտիվ պայմաններով» արգարացնելու համար:

Նույն այդ № 3-ում տպված է Մ. Դոցենկոյի հոդվածը, այն
մարդու, վորն իր ժամանակին խորհուրդների մահացում էր
քարոզում համատարած կոլեկտիվացման շրջաններում: Դոցեն-
կոյի հոդվածը—հակալենինյան թեորիաների փունջ է: Հայտնի
չէ, վոր աջերն ու տրոցկիստները կոլեկտիվացման հարցերում
կուսակցության գծի դեմ պայքարի ընթացքում այնպիսի մի տե-

սուբյոյուն ստեղծեցին, վոր իբր թե կարիք չկա համատարած կո-
լեկտիվացման լոզունգ հռչակելու, քանի վոր կուսակցությունը
կուլակությունից սահմանափակման քաղաքականությունից վաղուց
արդեն անցել է նրան դուրս քշելու քաղաքականության: Ինչպես
հայտնի չէ, այս թեորիայով հանդես յեկավ հակահեղափոխական
Ռյուտինը:

Ընկեր Ստալինն այն ժամանակ հատուկ հոգվածում պարզա-
բանեց, վոր կուլակության դուրս քշման քաղաքականությունը և
նրա սահմանափակման քաղաքականությունը,—գրանք միևնույն
քաղաքականությունն են: Իսկ Մ. Դոցենկոն 1936 թվին «Совет-
ское государство» ամսագրի էջերում հարուստ էր տալիս
ռյուտինյան թեորիային: Նա գրում է. «Տնտեսության վերա-
կանգնման և գյուղում բազմամիլիոն անհատական տնտեսություն-
ների առկայության սլայմաններում թուլատրելով վորպես ան-
հրաժեշտություն կապիտալիստական տարրերի վերածնունդ և
նրանց գործունեությունը, խորհրդային իրավունքն այս ժա-
մանակաշրջանում կապիտալիստական տարրերի սահմանափակ-
ման, իսկ հետագայում—նրանց դուրս քշման գեղ էր հանդիսա-
նում» (եջ 34):

Նույն հոդվածի մի այլ տեղում Դոցենկոն հարուստ էր
տալիս բուրժուական իրավունքը սոցիալիզմի մեջ ներաճելու հա-
կամարքսիստական թեորիային: Նա գրում է. «Ճիշտ նույնպես ել
սկզբունքորեն փոխում են իրենց բնույթը և խորհրդային սոցիա-
լիստական իրավունքի նոր սխալների բաղկացուցիչ, որգանական
մասն են դառնում նաև բուրժուական իրավունքի ամեն տեսակ
ինստիտուտներն ու կատեգորիաները» (եջ 36):

Բուրժուական իրավունքը սոցիալիզմի մեջ ներաճելու թեո-
րիան վոչ այլ ինչ է, յեթե վոչ բուրժուական պետությունը սո-
ցիալիզմի մեջ ներաճելու թեորիա: Ինչպես, անգամ վոչ իրավա-
գետներին, հայտնի չէ, իրավունքը վոչ այլ ինչ է, յեթե վոչ տի-
րապետող դասակարգի կամքի ալտիվ արտահայտությունը, վոր
գրի յե առնված պետության որոնքներում: Իրավունքն առանց
պետության գոյություն չունի:

Բուրժուական իրավունքը, նրա ինստիտուտներն ու կատե-
գորիաները սրբազործում են շահագործման իրավունքը, արտա-
դրական գործիքների և միջոցների մասնավոր-սեփականության
իրավունքը:

Ֆրիդրիխ Ենգելսը դեռ «Բանվոր դասակարգի դրությունն
Անգլիայում» գրքում գրում էր. «Որենքը սուրբ է բուրժուայի

համար, վերոլինաւ դա—նրա սեփական ստեղծածն է, հրատարակ-
ված է նրա համաձայնութեամբ և նրա ողտի համար, և նրա
պաշտպանութեան համար: Բուրժուան գիտի, վոր յեթէ առան-
ձին վորեւե որենք նրան փաս ևլ հասցնելու լինի, բայց և այնպէս
որենքների մմբողջ կառուցվածքը պաշտպանում և նրա շահերը.
դեռ ավելին, այն որենքի սրբութիւնը, այն կարգի սրբութիւնը,
վորը հաստատված է մի մասի ակտիվ կամքով և վորը պատիվ
կերպով ընդունվում է մյուս մասի կողմից, բուրժուազիայի սո-
ցիալական գրութեան ամենաուղղակի հենարանն է...

Բանվոր դասակարգը պրոլետարական հեղափոխութեան ըն-
թացքում խորտակում է բուրժուազիայի պետական մեքենան:
Նրա հետ միասին նա խորտակում է բուրժուական իրավունքի ինս-
տիտուտների և կատեգորիաների ամբողջ սիստեմը, վորպէս
բուրժուական պետութեան անկապտելի ատրիբուտը:

Իրավագիտների շրջանում շատ ուժեղ կերպով տիրապե-
տում է իրավաբանական կրեաթինիզմի աստիճանին հասցրած իրա-
վաբանական տրամաբանութիւնը: Նրանք սկզբունքային հարցերի
մասին միայն նեղ իրավագիտական տեսակետով են դատում, ըստ
վորում իրավական նորմաները նրանց համար գոյութիւն ունեն
ինքնըստինքյան: Նրանց դատողութիւնների տրամաբանու-
թիւնը մոտավորապէս հետեւյալն է.—Բուրժուական հասարակու-
թեան մեջ գոյութիւն ունեն առևտրական և պայմանագրային
հարաբերութիւններ անտեսական ձեռնարկութիւնների միջև.
ԽՍՀՄ մեջ էլ անտեսական ձեռնարկութիւնների միջև գոյու-
թիւն ունեն առևտրական ու պայմանագրային հարաբերութիւն-
ներ, ապա ուրեմն դա բուրժուական իրավունք է, վորն անցել է
սոցիալիստական իրավունքի մեջ, բայց, իհարկէ, փոխել է իր
բովանդակութիւնը:

„Советское государство“ ամսագրի 1936 թվի վերջին
համարը նվիրված է ԽՍՀՄ Սահմանադրութիւնն ընդունելու
հարցերին:

Ամենից առաջ զարմացում է խմբագրութեան վարժունքի
վորոշ տարրերնակութիւնը: Չի տպագրված ընկեր Ստալինի դե-
կլուցումը Սահմանադրութեան մասին, այլ զեկլուցման փոխարեն
զետեղված է Յե. Պաշուկանիսի հապճեպ գրած հոդվածը:

Լենինիզմի կոպիտ խեղաթյուրում է հանդիսանում Ն. Ալեք-
սանդրովի «Ստալինյան Սահմանադրութիւնը և սոցիալիստական հա-
տարակալութեան անկախութեան իրավունքը» հոդվածը: Սոցիալիս-
տական հասարակութեան աշխատանքային իրավունքը սոցիա-

լիզմի մեծ նվաճումն է, և մեր յերկրի յուրաքանչյուր քաղաքա-
ցի հպարտանում է այս նվաճմամբ:

Աշխատանքի իրավունքը—դա ԽՍՀՄ բոլոր քաղաքացիների
իրավունքն է:

ԽՍՀՄ բոլոր քաղաքացիների աշխատանքի իրավական կար-
գավորման հիմնական սկզբունքը հետեւյալ սկզբունքն է. յուրա-
քանչյուրից—ըստ նրա ընդունակութիւնների, յուրաքանչյուրին
—ըստ նրա աշխատանքի: Բոլորի համար պարզ է, վոր խորհրդա-
յին իրավունքի այս սկզբունքը կիրառելի յե և կիրառվում է
ամենուրեք՝ ֆարքիկայում, գործարանում և կոլտնտեսութեան
մեջ:

Սակայն այսպիսի կարծիքի չեն իրավունքի բնագավառի
մասնագետներից վոմանք: Նրանք բոլոր հարցերի վերաբերմամբ
իրենց իրավաբանական մոտեցումն ունեն: Ալեքսանդրովի հոդ-
վածում իրավաբանական կրեաթինիզմը հերկուկսյան սյուներին
է հասնում. հոդվածը բացահայտ հակակուսակցական բնույթ է
կրում: Աշխատանքի իրավական կարգավորման սոցիալիստական
սկզբունքը Ն. Ալեքսանդրովը միայն բանվորների ու ծառայող-
ների վրա յե տարածում. աշխատանքային իրավունքի վարքից նա
միանգամայն բացառում է կոլտնտեսականներին:

Ահա Ալեքսանդրովի մի շարք հիմնական դրույթները. «Կոլ-
տնտեսութիւններում և կոոպերատիվ միավորումներում աշխա-
տանքային իրավունքը տարածվում է միայն բանվորների և ծա-
ռայողների վրա, այսինքն այն աշխատողների վրա, վորոնք կոլ-
տնտեսութեան (կոոպերատիվ միավորման) անդամ չեն և հետե-
վապէս չեն մասնակցում ովյալ կոլտնտեսութեան յեկամուտն ըստ
աշխուրհի բաշխման» (էջ 61): «Սոցիալիստական հատարակալութեան
աշխատանքային իրավունքն ընդգրկում է բանվորների և ծառայող-
ների աշխատանքի սոցիալիստական կազմակերպումը» (էջ 62): «Սո-
ցիալիստական հատարակալութեան աշխատանքային իրավունքը ծառա-
յում է իբրև աշխատանքի չափը և վարձատրութեան չափը կա-
րգակալում միջոց բանվորների և ծառայողների նկատմամբ» (էջ 64):

Այս «թեորետիկ» դրույթներից հետո հեղինակը հոդված առ
հոդված քննում է Սահմանադրութեան 10-րդ գլուխը, վորը մեկնա-
բանում է ԽՍՀՄ քաղաքացիների հիմնական իրավունքները: Բաղա-
քացիների այդ բոլոր իրավունքները հեղինակը բացառապէս բան-
վորների և ծառայողների վրա յե տարածում: Լենինիզմի խեղա-

թյուրումների տրադիցիաների մեջ արմատակալած ամսագիրը միայն կարող եր այսպիսի հոգված տալ:

Միանգամայն ահներև ե, վոր «Совет. гос.» ամսագիրը լենինիզմի մի շարք կարևորագույն խնդիրներում կանգնած եր ու կանգնած ե խորթ դիրքերի վրա: Անհրաժեշտ ե վճռականապես ջախջախել այդ տրադիցիաները, անհրաժեշտ ե ամսագիրը դեպի մարքս-լենինյան մարտական դիրքերը շուռ տալ:

Տպագրված ե «Советская Юстиция» ամսագրի 1937թ. № 5-ում:

Պ. ՅՈՒԿԻՆ

ՍՈՑԻԱԼԻՉՄ ՅԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆԲ

Իրավունքն, իբրև մարդկանց գույքային հարաբերությունների կարգավորման գործիք, ծագում ե պետություն հետ միաժամանակ, հասարակության պատմական զարգացման այն աստիճանի վրա, յերբ հանդես ե գալիս մասնավոր սեփականությունը, հետևաբար, նաև հասարակության բաժանումն ըստ դասակարգերի:

Պետությունն,—ինչպես ուսուցանում ե մարքսիզմը,—զարգացման վորոշ աստիճանի վրա գտնվող հասարակության արդյունք ե: Նա (պետությունը) ծագել ե այն բանի հետևանքով, վոր հասարակությունը տրոհվել ե հակամարտ դասակարգերի, վորոնց շահերը հաշտեցնել անկարելի յե: Ենդեբլը ցույց ե տալիս, թե, վորպեսզի հակադիր տնտեսական շահեր ունեցող դասակարգերը միմիանց չխժռեն ապարդյուն կռվի մեջ, պահանջ ըզգացվեց մի ուժի, վորն, ըստ յերևույթին, կանգնած լիներ հասարակությունից բարձր ե «կարգ»-ի սահմաններում պահել թշնամանող ուժերը:

Ճիշտ նույնպես ե պետության հետ միասին ծագող (ե պետության ստեղծած) իրավունքը—հետևանք ե անհաշտելի դասակարգային հակասությունների: Իրավունքը ծագում ե իբրև մի գործիք, վորով մեկ դասակարգ ճնշում ե մյուսին ե վորը նպատակ ունի ճնշված դասակարգերը պահելու տիրող դասակարգերի ստեղծած «կարգ»-ի սահմաններում:

Իրավունքը միշտ ել յեղել ե դասակարգային. նա միշտ ել վավերացրել ե պաշտպանել ե տնտեսապես ե քաղաքականապես տիրող դասակարգերի շահերը: Կապիտալիստական հասարակության մեջ իրավունքը իբրև քաղաքական վերնաշենք հասավ իր առավելագույն զարգացման ե ընդունեց ֆեոդալի բնույթ. նա բարձրացավ իշխանություն գերմարդկային աղբյուրի աստիճանի: Իրավունքը սրբազործում ե մասնավոր սեփականությունը, շահագործումը. նա սրբազործում ե բուրժուական հասարակության

կյանքի ամբողջ իրակարգը, իբրև մի իրակարգ, վարն, իբր թե, գերազանցապես համապատասխանում է մարդու բնության:

Իրավունքն, իբրև գույքային հարաբերությունների արտահայտություն դասակարգային հասարակության մեջ, անմիջականորեն կապված է արտադրության միջոցների մասնավոր սեփականության հետ: Այստեղից էլ մարդու իրավաբանական իրավունքները ներկայացնում են նրա սեփականատիրության իրավունքները: Իրավունքի մյուս բոլոր ձևերը վոչ այլ ինչ են, յեթե վոչ մարդկանց սեփականատիրության իրավունքի արտահայտություն լուրջ տարբեր ձևեր:

Իրավունքի այս ելությունը, նրա, թերևս, ամենաընդհանուր և ամենաճշգրիտ ձևով, արտահայտել է Հեգելը: «Իրավունքի փիլիսոփայությունը» իր աշխատության մեջ նա գրում էր՝ «Իրավունքը, նախ և առաջ, անմիջական առկա գոյություն է, վորն իրեն ազատություն է տալիս անմիջական ձևով.

ա) Նա—տիրություն է, վորը սեփականություն է...

բ) Անհատը, տարբերելով իրեն իրենից, դրանով իսկ վերաբերվում է վորևե ալ անհատին, ըստ վորում յերկուսն էլ միմյանց համար առկա գոյություն ունեն հենց միայն իբրև սեփականատերեր¹...»

Հեգելը շատ լավ էր հասկանում իրավունքի ձևերի պատմական բնությունը.

«...Որենքները դրական են այն չափով, վորչափով նրանց նշանակությունը և նպատակահարմարությունն արմատավորված են հասցա մանքների մեջ, վորչափ, հետևաբար, նրանք առհասարակ միայն պատմական արժեք ունեն. այդ պատճառով նրանք ժամանակավոր, անցողական բնությ են կրում»²:

Բայց դրա հետ միասին Հեգելն ընդունում էր, վոր իրավունքի ձևերի մեկը մյուսի հաջորդական փոխարինումը հնարավոր է միայն իբրև նրանց ել ավելի կատարելագործում, վորը կատարվում է մասնավոր սեփականության կարիքներին համապատասխան:

Պատմականորեն քննարկելով սեփականության հարցը, Հեգելը գրում է.

«Մասնավոր սեփականությունը, իբրև ավելի բանական մոմենտ, պետք է հաղթանակեր, թեկուզ և ի վնաս այլ իրավունքի»³:

¹ Гегель, „Философия права“. Соч. т. VII, № 66. 1934.

² Նույնը՝ № 29.

³ Նույնը՝ № 73:

Հեգելն, առհասարակ, թույլ չի տալիս յենթադրել անգամ, թե մասնավոր սեփականությունը կարող է իր տեղը գիշել հանրային սեփականություն:

«Մարդկանց այնպիսի բարեպաշտ կամ բարեկամական,— այլև մինչև անգամ բռնի յեղբայրություն միություն դադարվարը, վորտեղ գոյություն ունենա գույքերի ընդհանրություն, և վորտեղից վտարված լինի մասնավոր սեփականության սկզբունքը, այդպիսի գաղափարը կարող է չափազանց ընդունելի թվալ մի մտայնության, վորը չի հասկանում վոգու և իրավունքի ազատություն բնույթը և այդ վոգին ու իրավունքը չի ըմբռնում նրանց վորոշ մոմենտներին»¹:

Բուրժուական իրակարգի հետագա բոլոր իզեոլոգները—այսպես թե այնպես—միայն մեկնաբանում էին այս գաղափարները:

Բուրժուական սպրանքային հասարակության ֆեոդալիզմի իր ցայտուն արտահայտությունը գտավ իրավական հարաբերություններին մեջ: Ենգելսն իր «Անտի-Դյուրինգ»-ի մեջ գրում է, վոր կապիտալիստական արտադրության անաբիսիայի հետևանքով հասարակական կարգերը հանգես են գալիս իբրև յերկնային շնորհ, վորը վերից պարգևած է մարդկանց:

Իրավունքի կապը տնտեսական հարաբերություններին հետ, կարծեք, կորչում է, և իրավական հարաբերությունները հանգես են գալիս ինքնուրույն կերպով.

«Պետական և մասնավոր իրավունքը դիտվում են իբրև ինքնուրույն բնագավառներ, վորոնք ունեն իրենց առանձին անկախ զարգացումը և պետք է ու կարող են յենթարկվել ինքնուրույն սիստեմատիկ մշակման բոլոր ներքին հակասություններին հետևողական վերացման միջոցով»²:

Իրավաբանական ձևը սկսում է դիտվել իբրև գլխավորն ու հիմնականը, իսկ տնտեսական բովանդակությունը—իբրև երկրորդականը և իրավաբանական ձևի ածանցյալը:

Բուրժուական իրավունքի ֆեոդալիզմն այն աստիճանի գերություն մեջ է պահում բուրժուական և սոցիալ-դեմոկրատական իրավաբաններին, վոր ամբողջ պետական իրակարգը նրանց սկսում է պատկերանալ իբրև զուտ իրավական մի հորինվածք, իբրև իրավունքի վորոշ ձևերի ազդեցության մի արգասիք: Պետական

¹ Նույն էջը:

² Ф. Энгельс. „Людвиг Фейербах“ стр. 52. Партиздат ЦК ВКП (б) 1934.

կառուցվածքի տնտեսական և դասակարգային հիմունքներն, այդ իրավաբանների կարծիքով, իրենք ներկայացնում են վորոշ իրավական կարգի հետևանք:

Իրավունքի ամենակարողություն, սրբություն և նրա գերհասարակային բնությունը պատրանքներն առանձնապես ծաղկում են բուրժուական ղեկավարության զարգացման տարիներին:

Թե վորքան ուժեղ և բուրժուական իրավունքի ֆեոդալիզմը, այդ ցույց են տալիս սոցիալ-դեմոկրատիայի տեսարանները՝ կառուցվել, կունովը և ուրիշները:

Կառուցվել, վոր այնքան շատ և գրել պետություն և իրավունքի մասին, յերբեք չի կարողացել բարձրանալ մինչև բուրժուական իրավունքի և բուրժուական պետության հետևողական քննադատությունը նրանց ամբողջական առումով:

Դեռ ավելին. բուրժուական հասարակության իրավակարգը նրա համար միշտ ել յեղել և մի փաստ, վորն անկարելի յե վերացնել բռնի կերպով. պրոլետարիատն իր կուլի ընթացքում չի կարող խախտել անգամ գոյություն ունեցող բուրժուական կարգերը:

Այստեղից ել առաջ և գալիս բուրժուական որինականություն շրջանակներից դուրս գալու նրա մշտական յերկյուղը: Բուրժուական պետական-իրավական սխտեմի հանդեպ ցուցաբերած իր խոնարհություն մեջ կառուցվել վերջին ժամանակ այն տեղը հասավ, վոր, որինակ, Ազգերի Լիգան նա սկսեց համարել իբրև այն միջադպին կազմակերպությունը, վորն ապահովելու յե կապիտալիզմից սոցիալիզմին անցումը և նույնիսկ պնդում եր, վոր Ազգերի Լիգան արդեն իսկ իրագործում և այդ անցումը¹:

Կունովի համար իրավունքի հիմքը ներկայացնում և վոչ թե հին տնտեսական արտադրական հարաբերությունների և սրանց համապատասխան իրավական հարաբերությունների վերացումը, այլ հին իրավունքը, վորից աճում և նորը. «Սոցիալական զարգացման պրոցեսումնոր իրավունքը միշտ ել յ և ն թ ա դ ր ու մ և ա վ ե լ ի

¹ «Ազգերի Լիգայի ժամանակակից կազմակերպությունը չի ներկայացնում, իհարկե, նրա վերջնական կազմակերպումը: Չի կարելի նախատեսել թե ինչպես կկադավարվի նրա պատմությունը: Մի բան միայն անկասկած և. Ազգերի Լիգան, անպայման, անհրաժեշտ և վոչ միայն ազդական վասնդները կանխելու համար, այլև այն նոր հասարակությունը կառուցելու համար, վորը պետք և փոխարինի կապիտալիստական հասարակությունը»: (К. Каутский «Материалистическое понимание истории». Т. II стр. 610).

հին իրավունքի նախնական գոյությունը և վորոշ չափով աճում և այդ հին իրավունքից»: («Марксова теория исторического процесса общества и государства». Т. II, стр. 169. 1930).

Կապիտալիստական ռեստավրացիայի յերգիչ Ն. Բուխարինը կազմակերպված կապիտալիզմի և բուրժուական-կուլակային իրավարգը՝ սոցիալիզմին ներաճելու իր «տեսությունների» մեջ յեւնում և բուրժուական պետական-իրավական կարգի նույն այդ ֆեոդալիզմից: Բուխարինը չի կարող թույլ տալ իրեն մտածել անգամ այն մասին, վորպեսզի ջախջախվի հին բուրժուական իրավարգն, այդ իրակարգի ամբողջ իրավական սխտեմը և նրա փոխարեն ստեղծվի իրավունքի նոր, սոցիալիստական սխտեմ:

Պետության «պայթեցման» և պետության կասարյալ ժըխտման նրա անարխիստական տեսությունները ներկայացնում են բուրժուական իրավունքի ֆեոդալիզմի մեայն հակառակ կողմը:

Թե վորքան ուժեղ և կապիտալիզմի պաշտպանների յերկյուղած խոնարհությունը բուրժուական իրավունքի առաջ, թե վորքան ուժեղ և բուրժուական իրավունքի հավիտենականություն և անդրդիելիություն վերաբերմամբ նրանց ունեցած հավատը, կարելի յե դատել և այն բանի հիման վրա, թե ինչպես վոչ անհայտ Պաշտպանիս ջիդկայից դուրս յեկած սոցիալիզմի թշնամիները յերկար տարիների ընթացքում համառությունը ապացուցում եյին, թե չկա և չի կարող լինել մի այլ իրավունք, քան բուրժուականը և վոր մեր խորհրդային իրավունքը նույնպես բուրժուական իրավունք և, միայն նոր պայմաններում կիրառված:

* * *

Մարքս-Լենինյան իրավունքի և պետության ուսմունքը յեւնում և այն դրույթից, վոր պետությունը ներկայացնում և դասակարգային տիրապետության որդան, մի դասակարգ մյուս դասակարգի կողմից ճնշելու որդան:

«Ըստ Մարքսի, պետությունը դասակարգային տիրապետություն որդան և, մի որդան, վորով մի դասակարգ ճնշում և մյուսին, ստեղծում մի «կարգի», վորն որինականացնում և ամրապնդում և այդ ճնշումը, չափավորելով դասակարգերի ընդհարումը»¹:

¹ Լեւին, «Պետություն և հեղափոխություն»: Հայկուհրատ. 1933 էջ 7.

Իրավունքն այն նորմաների սխտեմն ե, վորը սահմանում ե պետութիւնը հասարակական կառուցվածքի գոյութիւն ունեցող կարգի պաշտպանութեան համար: Իրավունքը—դա տիրող դասակարգի ակտիվորեն արտահայտած կամքն ե, վորը սրբագործում ե հավերժացում ե տիրող դասակարգի տնտեսական և քաղաքական շահերը:

Բուրժուական հասարակութեան մեջ բոլոր որենքներն իրենց ամբողջութեամբ ներկայացնում են իրավական մի ինստիտուտ, վորը պաշտպանում ե բուրժուազիայի շահերը և ուղղված ե բանավոր դասակարգի շահերի դեմ:

«...Բուրժուազիայի համար որենքը սուրբ ե. չի՞ վոր այդ նրա սեփական ուժի արգասիքն ե, նրա համաձայնութեամբ և նրա պաշտպանութեան ու շահի համար ե հրատարակված: Նա շատ լավ գիտե, վոր յեթե նույնիսկ վորեւե առանձնակի որենք մասնավորապես նրան փնասում ե, սակայն որենսդրութիւնն իր ամբողջութեամբ վերցրած նրա շահերի պաշտպանութեան կողմն ե ուղղված: Նա ամենից առաջ գիտե, վոր որենքի սրբութիւնը, կարգի անձեռնմխելիութիւնը, վորը սահմանվել ե հասարակութեան մի մասի կամքի ակտիվ արտահայտութեամբ և մյուսի՝ պասիվ վերաբերմունքով, նրա սոցիալական դրութեան ամրագույն հենարանն ե... Բանվորը չափազանց լավ գիտե և չափազանց հաճախ փորձով իմացել ե, վոր որենքն այն մտրակն ե, վորը բուրժուան նրա համար հյուսել ե, և դրա համար ել որենքի հետ նա գործ ե ունենում միայն այն ժամանակ, յերբ հարկադրում են նրան այդ բանին»¹:

Մարքսիզմ-Լենինիզմի կլասիկ գրականութեան մեջ պետութեան և իրավունքի ուսմունքին նվիրված են մի շարք աշխատութիւններ. Մարքսի և Ենգելսի աշխատութիւնները. «Կոմունիստական կուսակցութեան մանիֆեստը», «Լուի-Բոնապարտի իշխումների տաճար և ութը», «Կապիտալ»-ի մի շարք գլուխներ, «Լյուդվիգ Ֆեյերբախը», «Քաղաքացիական պատերազմը Ֆրանսիայում 1871 թվին», «Գոթայի ծրագրի քննադատութիւնը», «Անտի-Դյուրինգը» և այլն. Լենինի աշխատութիւնները՝ «Ի՞նչ են «ժողովրդի բարեկամները» և ի՞նչպե՞ս են նրանք կռվում սոցիալ-դեմոկրատները դեմ», «Սոցիալ-դեմոկրատիայի ագրարա-

¹ Ֆ. Են գ ե լ ս «Բանվոր դասակարգի դրութիւնն Անգլիայում»: Հայկուհրատ. 1934 թ. էջ 354.

յին ծրագրերը 1905—7 թ. թ. առաջին ուսական հեղափոխութեան մեջ», «Յերկու տակտիկա», «Իմպերիալիզմը իբրեւ կապիտալիզմի բարձրագույն ստադիա», «Պետութիւնը և հեղափոխութիւնը», «Ջախութեան մանկական հիվանդութիւնը կոմունիզմի մեջ», «Պրոլետարական հեղափոխութիւնը և ռենեգատ Կուսակցին» և այլն. Ստալինի աշխատութիւնները՝ «Մարքսիզմը և աղգային-դադութեային հարցը», «Լենինիզմի հարցերը» և այլն:

Լենինի՝ «Պետութիւնը և հեղափոխութիւնը» հոչակավոր աշխատութիւնը տալիս ե պետութեան վերաբերյալ մարքսիզմի ամբողջ ուսմունքի և բանվոր դասակարգի հեղափոխական պայքարի համաշխարհային ամբողջ փորձի ընդհանրացումը: «Պետութիւնը և հեղափոխութիւնը» ներկայացնում ե պետութեան և իրավունքի վերաբերյալ Մարքս-Լենինյան ուսմունքի իսկական հանրագիտարան, տեսական իմաստութեան և սոցիալիզմի համար մղվող պայքարի գործնական ղեկավարութեան իսկական անսպառ աղբյուր:

«Պետութեան և հեղափոխութեան» մեջ Լենինը սպանիչ քննադատութեան ե յենթարկում հակամարքսիստական տեսակետները և պետութեան բնութեան ամեն կարգի խեղաթյուրումները:

Լենինը վերականգնեց Մարքսի և Ենգելսի հայացքները պետութեան և հեղափոխութեան վերաբերյալ. մաքրեց այդ հայացքներն այն աղճատումներից և խեղաթյուրումներից, վորոնց նրանք յենթարկվեցին II Ինտերնացիոնալում, մասնավորապես Կարլ Կուսկու կողմից. Էլ ավելի զարգացրեց կոմունիզմի հիմնադրների հայացքներն ամբողջ պատմութեան հարստագույն փորձի հիման վրա, առանձնապես պրոլետարիատի պայքարի փորձի հիման վրա իմպերիալիզմի դարաշրջանում:

Լենինը, Մարքսի նման, մասսայական շարժման փորձից եր սպասում պրոլետարական հեղափոխութեան արմատական հարցերի պատասխանը: Մարքսի նման նա բացառիկ խնամքով ուսումնասիրում եր մասսաների հեղափոխական փորձը, և, յեղնելով դրանից, անում եր իր յեզրակացութիւնները: Յերկու հեղափոխութիւնների մասսայական փորձի հիման վրա՝ Լենինը, ի դեմս խորհուրդների, հայտնարներից պրոլետարիատի ղեկաւարտութեայ պետական ձևը:

Վերջին ժամանակ մեր պարբերական գրականության մեջ աշխատանք է տարվում մերկացնելու Պաշտոնախոսի և ընկ. ֆեա-սարարական տրոցկիստական-բուլտարինական տեսությունները:

Սակայն այդ մերկացումները մեծ մասամբ մնում են վորպես մակերեսային, իսկ յերբեմն ել, բացահայտելով թշնամական հա-յացքները մասնակի հարցերում, հիմնական խնդիրներում պաշտ-պանում են սխալ գիրքավորումներ:

«Պետություն և հեղափոխություն» և լենինյան այլ աշխա-տությունները և ընկեր Ստալինի աշխատությունները, առանձնա-պես նրա գեկուցումը Սահմանադրության մասին Խորհուրդների VIII Համամիութենական Արտակարգ համագումարում, ԽՍՀ Միու-թյան Սահմանադրությունը և ընտրական օրենքն՝ այն մեծա-գույն վավերագրերն են, վորոնք տալիս են խորհրդային պետու-թյան և իրավունքի բնության հարցի ճիշտ լուծումը:

Անհրաժեշտ է ամուր կերպով հիշել մարքսիստական այն ճշմարտությունը, վոր իրավունքը ստեղծվում է պետության մի-ջոցով, վոր իրավունքն ինքը կազմում է ամբողջ պետական քա-ղաքական սխեմի անկապտելի և միևնույն ժամանակ ելական մասը:

Հանդիսանալով տիրող դասակարգի ձեռքին իբրև դործիք, պետությունը ստեղծվում է իր իրավունքը, վորը պահպանում է հենց այդ դասակարգի շահերը:

Պետությունից անկախ գոյություն չունի իրավունքը, «վո-րովհետև իրավունքը վոչինչ է առանց այն սպարատի, վորը կարող է հա ր կ ա դ ր ե լ այդ իրավունքի նորմաները կատարելու»¹:

Մարքս-լենինյան պետություն ուսմունքը միևնույն ժամա-նակ և իրավունքի ուսմունք է:

Իրավունքն իր կոնկրետ արտահայտություններ կապ-նում է պետության կողմից հրատարակված և հրատարակվող օրենքների ամբողջություն:

Բավական է մետաֆիզիկ չլինել, վորպեսզի հեշտությամբ հաս-կանանք, վոր իրավունքն, ամբողջությամբ վեցրած, պարունակում է իր մեջ պետական իրավունքը, ընտանեկան իրավունքը, քրեական

իրավունքը, հողային իրավունքը, աշխատանքային իրավունքը և այլն:

Իրավունքի այս բոլոր առանձին ճյուղերը կամ բնագավառ-ները պետական, այսինքն հարկադրական, կարգով կարգավորում և ակտիվորեն պաշտպանում են վորոշ կարգ և կյանքի կադմ, մարդկանց փոխադարձ գույքային հարաբերությունների վորոշ բնույթ:

Իսկ իրավունքի ընդհանուր տեսությունն ուսուցանում է, թե ինչով է պայմանավորվում իրավական հարաբերությունների այս կամ այն կազմը, ինչ է ներկայացնում իրավունքի այս կամ այն բնագավառի տեսակարար կշիռը, կախման և պայմանավոր-ման այն վիճակի բնույթը, վորի մեջ նա գտնվում է տնտեսա-կան հարաբերությունների հանդեպ («Իրավունքը յերբեք չի կա-րող լինել ավելի բարձր, քան տնտեսական կազմը և այդ կազմով պայմանավորվող հասարակության կուլտուրական զարգացումը» — Մ ա ր ք ս), ինչպես նաև ընդհանուր առմամբ հասարակու-թյան պետական կառուցվածքի հանդեպ:

Առհասարակ անկարելի չե պատկերացնել իրավունքի ուս-մունքի շարադրանքն անկախ պետություն ուսմունքից:

Բուրժուական իրավաբանները շատ լավ ելին հասկանում այդ: Պատահական չէ, վոր բուրժուական իրավաբանությունը պետական իրավունքի իր ստեղծած տեսության մեջ շարադրում է պետության և նրա գերիշխանության (սուվերենիտետի) ուս-մունքի հիմունքները: Իրավունքի փիլիսոփայությունը ևս, նրա կլասիկ բուրժուական ըմբռնումով, վոչ այլ ինչ է, յեթե վոչ պե-տության և իրավունքի գիտություն:

Յեթե պետական-իրավունքի մեր մասնագետները կուրորեն չհետևեյին թշնամիներին և բուրժուական իրավաբաններին, այլ ավելի ուշադիր կերպով ուսումնասիրեյին մարքսիզմ-լենինիզմի կլասիկների տեսակետները պետության և իրավունքի հարցերի վերաբերմամբ և յեթե նրանք նեղություն կրեյին ուսում-նասիրելու բուրժուական մտքի կլասիկներին և վոչ թե բուր-ժուազիայի եպիգոններին, այն ժամանակ նրանք կհասկանային իրավաբանական կրեոլներին այն ամբողջ անգնդային խորու-թյունը, վորի մեջ խրվել են նրանք, կտրելով իրավունքի ուսում-նասիրությունը պետության ուսմունքից:

Իրավունքի ուսմունքի հիմքում պետք է դրված լինի պե-տության Մարքս-լենինյան ուսմունքը: Այն ուսմունքի տեսա-

¹ Լ. Է. Ի. Կ. «Պետություն և հեղափոխություն»: Հայկուհրատ. 1934 թ.

կետից ե, վոր պետք ե հասկանալ բուրժուական իրավունքի բովանդակությունը և խորհրդային սոցիալիստական իրավունքի ընտելթյունը: Գլխավորը լինինիզմում՝ պրոլետարիատի դիկտատուրան ե: Պրոլետարիատի դիկտատուրայի մարքսիստական տեսությունը, վորը զարգացրել են Լենինն ու Ստալինը, ներկայացնում ե սոցիալիստական պետության և սոցիալիստական իրավունքի հիմունքների հիմունքը:

Լենինն ուսուցանում ե, վոր բուրժուական պետությունը չի մահանում, այլ պրոլետարիատը վոչնչացնում ե նրան հեղափոխության մեջ: Միմիայն հեղափոխությունը կարող ե «վոչնչացնել» բուրժուական պետությունը... Բուրժուական պետության փոխարինումը պրոլետարական պետությամբ անկարելի չե առանց բռնի հեղափոխության»¹:

Կոնկրետ ինչ ե նշանակում բուրժուական պետության վոչնչացում: Սա նշանակում ե վոչնչացում հին բանակի և, նրա փոխարեն, հեղափոխական բանակի ստեղծում. վոչնչացում իշխանության բուրժուական բոլոր որդանների, բռնության և ճնշման որդանների՝ վոստիկանության, դատարանի, դատախազության — և հեղափոխական իշխանության նոր որդանների ըստեղծում. վոչնչացում բուրժուական չինովնիկական ապարատի և նրա փոխարեն պրոլետարական դիկտատուրայի իշխանության ապարատի ստեղծում. վոչնչացում բուրժուական իրավունքի ինստիտուտների, վորոնք պահպանում եյին արտադրության միջոցների մասնավոր սեփականությունը և իրավունքի այնպիսի նոր ինստիտուտների ստեղծում, վորոնք ուղղված են բուրժուազիայի և կալվածատերերի դեմ և պահպանում են հեղափոխության նշվածումները:

1917 թվի դեկտեմբերի 5-ին ժողովրդական Կոմիսարների խորհուրդը հրատարակեց դատարանին վերաբերող դեկրետը, վորտեղ ասվում եր.

«1) վերացնել մինչ այժմ գոյություն ունեցող ընդհանուր դատարանական հաստատությունները, ինչպես՝ օկրուգային դատարանները, դատաստանական պալատները և կառավարող սենատն իր բոլոր դեպարտամենտներով, ամեն կարգի զինվորական և ծովային դատարաններն, ինչպես նաև առևտրական դատարան-

ները, փոխարինելով այս բոլոր հաստատությունները դեմոկրատական ընտրությունների հիման վրա կազմակերպվող դատարաններով... Բոլոր ժամկետների ընթացքը կասեցվում ե 1917 թ. հոկտեմբերի 25-ից սկսած մինչև հատուկ դեկրետի հրատարակումը»:

Ահա այն ցայտուն որինակներից մեկը, թե ինչպես պրոլետարիատը հեղափոխության ընթացքում ջարդում ե հին, բուրժուական ապարատը, ստեղծում ե պետական իշխանության նոր, հեղափոխական ապարատ:

Ամեն վոք, ով գուրկ չե քաղաքական դեպքերն ըմբռնելու տարրական ընդունակությունից, կհասկանա, վոր հեղափոխական կառավարության այս ակտով վոչնչացվում եր բուրժուական իշխանության դատարանական ապարատը և մահացու հարված եր հասցրվում բուրժուական իրավունքին:

Բուրժուական պետության դատարանական սիստեմն այն բարդ ու հզոր ապարատներից մեկն եր, վորոնք պահպանում եյին բուրժուական-կալվածատիրական իրավունքը:

Մի ուրիշ որինակ. 1917 թվի դեկտեմբերի 15-ին Համառուսական Կենտրոնական ու Ժողովրդային հրատարակեցին դեկրետ ժողովրդական տնտեսության Գերագույն խորհրդի վերաբերյալ: Խորհրդային հեղափոխական կառավարության այս ակտի մեջ ասվում եր.

«2) Գերտնտխորհի նպատակն և կազմակերպել ժողովրդական տնտեսությունը և պետական ֆինանսները...»

3) Գերտնտխորհին վերապահվում ե կոնֆիսկացիայի, ռեկվիզիցիայի, սեքվեստրի, արդյունաբերության և առևտրի զանազան ճյուղերի հարկադիր սինդիկատի իրավունք, ինչպես նաև արտադրության, բաշխման և պետական ֆինանսների բնագավառում այլ միջոցառումների իրավունք»:

Իր այս դեկրետով բանվոր դատակարգի նոր միայն նվաճած խորհրդային իշխանությունը մահացու հարված հասցրեց արտադրության գործիքների և միջոցների մասնավոր սեփականության, վոչնչացնելով միաժամանակ բուրժուական, մասնավոր սեփականությունը պահպանող իրավունքի հին ինստիտուտները և դիմելով արտադրության բնագավառում նոր իրավակարգի կազմակերպման:

Իբրև մի ցայտուն որինակ ևս վերցնենք խորհուրդների VI Համառուսական Արտակարգ համագումարի՝ «Որենքների ճիշտ

¹ Լ. Ե. Ի. Ն. «Պետություն և հեղափոխություն»: Հայկուհրատ. 1934 թ.

կիրառման» վերաբերող 1918 թվի նոյեմբերի 8-ի վորոշումը: Այդ վորոշման մեջ կարդում ենք.

«Ռուսաստանի բանվոր դասակարգը հեղափոխական կռիվի մի տարվա ընթացքում մշակեց Ռուսաստանի Սոցիալիստական Ֆեդերատիվ խորհրդային Հանրապետության որենքների հիմունքները, վորոնց ճիշտ կիրառումն անհրաժեշտ է Ռուսաստանի բանվորների և գյուղացիների իշխանության հետագա զարգացման և ամրապնդման համար»:

Խորհուրդների VI համագումարի վորոշման մեջ ուղղակի ասված է, վոր ստեղծվել են նոր պետական կառուցվածքի՝ պրոլետարիատի դիկտատուրայի որենքներին հիմունքները: Միթե սա համաշխարհային պատմական նշանակություն ունեցող փաստ չէ, միթե սա հեղափոխության կողմից վոչնչացվող բուրժուական-կալվածատիրական իրավունքի փոխարեն իրավունքի նոր սխտեմի հիմունքներ ստեղծելու փաստ չէ:

Ուրեմն, ինչ հիմք կա հայտարարելու, թե արգյունաբերության բնագավառում հեղափոխությունից հետո շարունակում եր տիրել հին, բուրժուական իրավունքը: Յեվ միաժամանակ ստիպված ես զարմանալ, թե ինչպես կարող եյին թույլ տալ, վոր պեսդի Պաշուկանիսի նման ամեն կարգի սրիկաներն ու ժողովրդի թշնամիները մինչև վերջին տարիները քարոզեյին ուղղակի հակահեղափոխական զրպարտություն այն մասին, վոր իբր թե «խորհրդային քաղաքացիական որենքները մեծ մասամբ փոխ են առնված (ոեցեպցիայի յն յենթարկված) բուրժուական քաղաքացիական որենքներին»:

Գոյություն ունեւ հայեցակետերի ամբողջ մի սխտեմ, վորը ժխտում եր խորհրդային իրավունքի սկզբունքորեն նոր բընույթը: Ժխտվում եր այն ամենը, ինչ վոր գոյություն ունեւ Մարքսիզմ-Լենինիզմի մեջ պրոլետարիատի դիկտատուրայի նոր իրավակարգի տեսական մշակման բնագավառում: Նման «տեսաբան»-ներին մեկը, Ա. Գոյիբարտը, գրում եր. «մինչև հոկտեմբերյան Հեղափոխությունն, ինչպես արդեն ասացինք, մեզ մոտ համարյա կամ նույնիսկ բոլորովին չկար և վոչ մի տեսական աշխատություն, վորն որդանապես զարգացներ, մանրամասնորեն պատկերեր այն իրավակարգը, վորը գալու յե կապիտալի իշխանության տապալումից հետո: Գոյություն չունեյին նույնիսկ աշխատություններ, վորոնք ընդհանուր գծերով կանխանշեյին այդ ապագա իրավակարգի ուղիվները»:

Յեկեք, տեսեք, վոր այս մարդկանց համար Մարքսի, Ենգելսի, Լենինի, Ստալինի մեծագույն աշխատությունները, վոչ մի, նվազագույն չափով անգամ, տեսական հիմունքներ չեյին տալիս նոր հասարակության իրավակարգի համար:

Բոլոր այս, վոչ-բարով տեսաբանները, Գոյիբարտները, Պաշուկանիսները և ուրիշները, վորոնք իրենք իրենց պատկերացնում եյին իբրեւ նոր հասարակարգի իրավական սխտեմի ստեղծողներ, իրապես ներկայացնում եյին սոցիալիզմի թշնամիներ: Հեղափոխությունն անում եր իր գործը, վոչնչացնում եր հին իրավակարգը և ստեղծում եր նորը, յեյնելով պետության և իրավունքի մարքս-լենինյան ուսմունքի մեծագույն տեսական սկզբունքներին:

«Պետություն և հեղափոխություն» մեջ Լենինը, շարադրելով պրոլետարիատի խնդիրները բուրժուազիայի դիկտատուրայի տապալման գծով, կանխանշում և պրոլետարիատի ստեղծագործական խնդիրներին մեծ պլանը նոր հասարակարգի՝ սոցիալիզմի կառուցման գործում:

Իշխանությունը գրավելուց հետո առաջնագույն խնդիր ե հանդիսանում ստեղծել ուժեղ պետական ապարատ, վորը հենվեր աշխատավորների ամենալայն մասսաների ոգնության վրա:

Պրոլետարական դիկտատուրայի առաջին խոկ որերին, քաղաքացիական պատերազմի ընթացքում, ծանրագույն անտեսական պայմաններում քայլ առ քայլ ծավալվում եր պետական ապարատ ստեղծելու, նոր տնտեսական իրակարգի հիմունքներ ստեղծելու պատմական նշանակություն ունեցող աշխատանքը: Այս աշխատանքի ընթացքում կազմավորվում եյին խորհրդային, ըստ եյություն, սոցիալիստական իրավունքի հիմունքները:

1917 թվի նոյեմբերի 15-ին Լենինի և Ստալինի ստորագրությամբ հրատարակվեց «Ռուսաստանի Ժողովուրդների Իրավունքների Դեկլարացիան», վորը հայտարարեց «Ռուսաստանի Ժողովուրդների հավասարությունն ու գերիշխանությունը», «Ռուսաստանի Ժողովուրդների ազատ ինքնորոշման իրավունքը մինչև անջատման և ինքնուրույն պետություն կազմելու իրավունքը ներառյալ», «բոլոր և ամեն կարգի ազգային և ազգային-կրոնական արտոնությունների և սահմանափակումների վերացումը», «ազգային փոքրամասնությունների և Ռուսաստանի տերրիտորիայի վրա բնակվող ազգաբնակչության (հտնոգրաֆիական) խմբերի ազատ զարգացումը»:

1917 թվի դեկտեմբերին հրատարակվեց «Խորհուրդների Իրավունքներին և պարտականություններին վերաբերող հրահանգը»,

վորը ընդունում էր խորհուրդների, իբրև իշխանության մարմինների, իրավունքներն ու պարտականությունները: 1918 թվի հունվարի 28-ի «Բանվորա-Գյուղացիական Կարմիր Բանակի մասին գեկրեան ասում եր. «Ժողովրդական Կոմիսարների խորհուրդը ընդունում է. կազմակերպել նոր բանակ «Բանվորա-Գյուղացիական Կարմիր Բանակ անունով...»:

Խորհուրդների III Համառուսական Համագումարի (1918 թվի հունվարի 31-ին) ընդունած «Աշխատավոր և շահագործվող ժողովրդի իրավունքների գեկլարացիա»-յի մեջ գրված է, վոր «Ռուսաստանը հայտարարվում է բանվորների, գինվորների և գյուղացիների պատգամավորների խորհուրդների հանրապետություն».
ախոհեմե հայտարարվում է հողի սոցիալիզացիա. «վերացվում է հողի մասնավոր սեփականությունը, և ամբողջ հողային ֆոնդը հայտարարվում է համաժողովրդական ունեցվածք և առանց վոր և է հետգնման, հանձնվում է աշխատավորներին...»: Մտցվում է բանվորական վերահսկողություն, ազգայնացվում են անտառները, ջրերը, բանկերը և այլն:

1919 թվի հունվարի 1-ին հրապարակվեց «Բելոռուսիայի ժամանակավոր հեղափոխական բանվորա-գյուղացիական խորհրդադային կառավարության Մանիֆեստը, վորը հայտարարում էր, վոր «Բելոռուսիայում ամբողջ իշխանությունը պատկանում է միայն բանվորների, գյուղացիների, բատրակների և կարմիր բանակայինների պատգամավորների խորհուրդներին»:

1919 թվի հունվարի 26-ին Ուկրաինայի ժամանակավոր բանվորա-գյուղացիական կառավարությունն ընդունեց գեկլարացիա, վորով նա հայտարարեց «Ուկրաինայի խորհրդային Հանրապետության միացումը խորհրդային Ռուսաստանի հետ սոցիալիստական ֆեդերացիայի հիմունքներով...»:

1919 թվի սկիզբներին ընդունվել էյին Բելոռուսիայի և Ուկրաինայի խորհրդային Հանրապետությունների Սահմանադրությունները:

1920 թվին կնքվել էյին դաշինքային պայմանագրեր ՌԽՖՍՀ Հանրապետության և Ադրբեջանի խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության, ՌԽՖՍՀ Հանրապետության և Ուկր. ԽՍՀ Հանրապետության միջև. 1921 թվին՝ պայմանագրեր ՌԽՖՍՀ Հանրապետության և Բել. ԽՍՀ Հանրապետության միջև. ՌԽՖՍՀ Հանրապետության և Վրացական խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետության միջև:

1922 թվին ընդունվեցին Հայկական, Վրացական խորհրդա-

յին Հանրապետությունների Սահմանադրությունները, Անդրկովկասյան Սոցիալիստական Ֆեդերատիվ Խորհրդային Հանրապետության Սահմանադրությունը:

Այստեղ բերված որինակներն արդեն իսկ կատարելապես համոզեցուցին կերպով ցույց են տալիս, թե ինչ ահագին սխալմատիկ աշխատանք էր տանում յերիտասարդ պրոլետարական պետությունը նոր հասարակարգ ստեղծելու գծով:

Առաջին հերթին պետք է նկատի ունենալ, վոր բուրժուազիայի տապալման և պրոլետարիատի կողմից պետական իշխանությունը գրավելու առաջին իսկ որերից սկսվել էր ամբողջ յերկրի մասշտաբով աշխատանք, վորպեսզի ստեղծվեն պրոլետարիատի զիկտատուրայի հիմունքները, այն է՝ բանվորների, գյուղացիների և կարմիր բանակայինների պատգամավորների խորհուրդների, իբրև աշխատավորների իշխանության մարմինների, կազմակերպման աշխատանք:

«Մեծ նախաձեռնություն» մեջ Լենինը գրում էր.—«Բառիս բուն իմաստով ավելի զեմոկրատական, աշխատավոր և շահագործվող մասսաների հետ ավելի սերտ կապված պետություն գեռես է յեղել աշխարհում»:

Նկատի ունենալով պրոլետարիատի զիկտատուրայի այս առանձնահատկությունը, Լենինը «Պետություն և հեղափոխություն» աշխատության մեջ գրում էր, վոր նույնիսկ Փարիզյան կոմունան—նրկայացնում է խոտորում պետությունից, այս բառի բուն իմաստի առումով:

Պրոլետարիատի զիկտատուրան դա՛ նոր տիպի պետություն է: Յեվ այն իրավունքը, վոր ստեղծում է այս պետությունը, նոր տիպի իրավունք է՝ խորհրդային, զեմոկրատական իրավունք, վորը պաշտպանում է ժողովրդի ճնշող մեծամասնություն՝ աշխատավորների շահերը:

Ճիշտ և հաստատուն պետական-իրավական կարգ ստեղծելու այս հսկայական հեղափոխական աշխատանքը պսակվեց խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միության կազմակերպման վերաբերող գեկլարացիայով և պայմանագրով, վորոնք ընդունվեցին ԽՍՀ Միության խորհուրդների I Համագումարի կողմից 1922 թվի գեկտեմբերի 30-ին:

Խորհուրդների III Համառուսական Համագումարում, 1918 թվի հունվարի 24-ին Լենինն ասում էր. «... Մենք պարտավոր

¹ Լենին. Վեցհատորյակ. հատ. V, էջ 453.

ենք ասել, վոր մեր խորհուրդների հանրապետությունը սոցիալիստական է, վորովհետև մենք վոտք ենք դրել այդ ճանապարհի վրա և այդ խոսքերը դատարկ խոսքեր չեն լինի...

Յեվ այդ հին, բուրժուական իրակարգի դեմ արդեն կանգնած է նոր պետություն՝ խորհուրդների հանրապետությունը, աշխատավոր, շահագործվող դասակարգերի հանրապետությունը, դասակարգերի, վորոնք ջարդում են հին բուրժուական միջնորմները¹:

Լենինի այս խոսքերը մի ավելորդ անգամ հաստատում են, վոր պրոլետարական դիկտատուրան առաջին իսկ օրերից հանգին ստեղծագործող աշխատանք ծավալեց նոր հասարակարգ ստեղծելու գծով:

Յեվ պետք է, իսկապես, լինել սոցիալիզմի յերգվյալ թշնամի կամ անհուսալի մի ապուշ չհասկանալու համար, վոր իր բովանդակությամբ, իր նպատակադրումներով նոր, սոցիալիստական իրավունքը սկսեց կերտվել խորհրդային իշխանության գոյության հենց առաջին օրերից սկսած:

1917 թվից մինչև 1922 թիվը ներառյալ ժամանակաշրջանում խորհրդային իշխանության միջոցառումներն իրենց ամբողջականությամբ նախապատրաստեցին խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միությունը կազմակերպելու, 1924 թվին միութենական սահմանադրությունն ընդունելու բոլոր պայմանները, մի սահմանադրություն, վորը վորոշում է մեր յերկրի, իբրև խորհրդային Սոցիալիստական Հանրապետությունների Միության, պետական կառուցման իրավակարգը:

* * *

Մասնագիտական իրավաբանական մամուլի եջերում հաճախ հանդիպում են այսպիսի վոգով ներշնչված դատողություններ. խորհրդային իրավունքն, առանձնապես մինչև սոցիալիզմի հաղթանակն, իր ձևով ներկայացնում էր բուրժուական իրավունք, իսկ այն շրջանում, յերբ գոյություն ունեյին մասնավոր կապիտալիստական տարրեր և մանր սեփականություն, իրավունքը՝ բուրժուական էր. «բուրժուական կողերաներից վերցրած հոգվածների մասսայի մեջ խորհրդային քաղաքացիական կողերառում բժների նման ցողված են առանձին սպեցիֆիկ «խորհրդա-

¹ Լենինի ն. XXII, էջ 260—267:

յին» հոգվածներ» («խորհրդային անտեսական իրավունքի դասընթացը»):

Այն հանգամանքից, վոր խՍՀ Միության մեջ գոյություն ունեյին տարբեր տնտեսական կացութիւններ, չի կարելի յեզրակացություն անել, թե յուրաքանչյուր կացութիւն համապատասխանում է և իր իրավունքը և թե այդ իրավունքը — հիմնականում բուրժուական իրավունք և:

խորհրդային պետությունը ստիպված էր վորոշ ժամանակաշրջան և վորոշ պայմաններով թույլ տալ մասնավոր կապիտալիստական տարրերի գոյությունը: Այդ փաստը խորհրդային պետությունն որինակացրել էր իրավական, իրավաբանական ձևով:

Ահա հենց այս հանգամանքը գայթակղության քար դարձավ իրավունքի մասնագետների համար: Նրանք չեյին կարող հասկանալ, թե ինչպէս է, վոր բովանդակությամբ սոցիալիստական իրավունքը պաշտպանում է արտադրության միջոցների մասնավոր սեփականությունը:

Յեթև խորհրդային իրավունքին, իբրև ամբողջության, ներառեց մոտենալին իբրև պրոլետարիատի դիկտատուրայի դարաշրջանի իրավական վերնաշինքին, նրանք այն ժամանակ կհասկանային, վոր, թեև առանձին օրենքներն իրենց մեջ արտացոլում են անցյալի հանդեպ վորոշ հարկադրական դիշումներ, բայց իրենց ամբողջությամբ նրանք իրենց առաջ դնում են միամտական մի խնդիր, այն է՝ շահագործման վոնչնացումը և սոցիալիզմի կառուցումը:

Գործին այսպես մոտենալու դեպքում միանգամից ակներև է դառնում այն, վոր մեր խորհրդային իրավունքն իր առաջադրանքներով և նպատակներով, իր ծագման առաջին օրերից սկսած յեղել է և է սոցիալիստական իրավունք, վորովհետև նա կազապարկել է սոցիալիստական հեղափոխության հաղթանակի և պրոլետարիատի դիկտատուրայի սահմանման հետևանքով:

Ինքնըստինքյան հասկանալի չէ, վոր մեր եկոնոմիկայի բարգոլությունն ու բաղմակողմանիությունը նրա զարգացման տարրեր ետաքներում արտահայտություն են գտել մեր իրավունքի, խորհրդային իշխանության հրատարակած օրենքների մեջ:

Իրավունքի բնագավառում ես տեղի յեր ունենում կատաղի դասակարգային կռիվ: խորհրդային իրավունքը գուրս էր մզում բուրժուական հասարակական հարաբերությունները, բուրժուական իրավունքի հնության բեկորներն ու ֆուսցորդները: Բայց, յերբ մենք խոսում ենք խորհրդային իրավունքի մասին, յերբ

մենք բնորոշում ենք նրան իբրև սոցիալիստական իր բովանդակությամբ, մենք նկատի ունենք հենց այն վճռողականը, վերջ բնորոշ և մեր իրավունքի համար, այն է՝ սոցիալիստական հասարակության կառուցելու խնդիրը, սոցիալիստական արտադրական հարաբերությունների ըստամենայնի ամրացումը, տնտեսություն սոցիալիստական սեկտորի համար նախապատվություն իրավական պայմանների ստեղծումը:

1922 թվին Լենինը Դ. Ի. Կուրսկուն ուղղած իր նամակի մեջ, վերադառնալով խոսքին եր տնտեսության կապիտալիստական տարրերի հանդեպ խորհրդային իրավունքի ունեցած վերաբերմունքի մասին, գրում էր.

«Մենք «մասնավոր» վոչինչ չենք ճանաչում, տնտեսություն բնագավառում ամեն ինչ մեզ համար հանրային՝ իրավական է, բայց վոչ մասնավոր: Մենք թույլ ենք տալիս միայն պետության կապիտալիզմ... Այստեղից հետևում է. լայնացնել պետական միջամտության կիրառումը «մասնավոր-իրավական» հարաբերությունների բնագավառում, ընդարձակել «մասնավոր» պայմանագրերի վերացման գծով պետության իրավունքը. «քաղաքացիական իրավահարաբերությունների» վերաբերմամբ կիրառել վոչ թե corpus juris romani, այլ մեր հեղափոխական իրավագիտականությունը, մի շարք որինակելի պրոցեսներով սխտեմատիկաբար, համառոտ են և հաստատակամություն բերող տար, թե ինչպես պետք է գործել խելքով և յեռանդով»¹:

Յեւ գարձյալ այս հարցի առթիվ ընկ. Մուրտուլին ուղղած իր նամակում Լենինը գրում էր.

«Հանձնաժողովի գլխավոր խնդիրը պետք է ընդունել. լիովին ապահովել պրոլետարական պետության շահերն այն տեսակետից, վոր նա հնարավորություն ունենա վերահսկելու (հետագա հսկողության կարգով) առանց բացառություն բոլոր մասնավոր ձեռնարկությունները, վերացնելու այն բոլոր պայմանագրերն ու մասնավոր գործարքները, վորոնք հակասում են ինչպես որենքի տառին, նույնպես և բանվորական ու գյուղացիական աշխատավորական մասսայի շահերին: Վոչ թե բուրժուական քաղաքացիական իրավունքին ստրկական նմանողություն, այլ նրա մի շարք սահմանափակումներ մեր որենքների վորդուն համապատաս-

խան, առանց ճնշելու տնտեսական կամ առևտրական աշխատանքը»¹:

Յեթե վերցնենք խորհրդային իշխանություն 20 տարվա ամբողջ քաղաքականությունն, ապա ամենքի համար ակներև կլինի, վոր այս քաղաքականությունն նպատակը կազմում էր կապիտալիստական տարրերի կատարյալ լիկվիդացիան եկոնոմիկայի բոլոր բնագավառներում: Այս կապակցությամբ արժե հիշել կուսակցության քաղաքականությունը կուսակցության վերաբերմամբ: Սահմանափակման (և դուրս մղելու) քաղաքականությունն ինչ կուսակցությունն անցավ կուսակցությանն՝ իբրև դասակարգի լիկվիդացիայի յենթարկելու քաղաքականությունը՝ համատարած կոնկրետացման բաղադրի վրա: Խորհրդային իրավունքն այս գործում ահագին հեղափոխական կազմակերպչական դեր կատարեց:

Խորհրդային իրավունքի ձևի հարցում չափազանց շատ խառնաշփոթություն են կուտակել իրավունքի կեղծ մասնագետները:

Իրավունքի հենց ձևի ըմբռնումն այս մարդկանց կողմից վոչ մի ընդհանուր բան չունի ձևի և բովանդակության փոխհարաբերությունների գիտական, մարքսիստական ըմբռնման հետ:

Ամբողջ, այսպես կոչված, իրավական ճակատի միասնական կարծիքը մինչև վերջին ժամանակ հետևյալն էր. մեր իրավունքը խորհրդային է, բայց ձևով նա բուրժուական իրավունք է:

Իսկ ի՞նչ է ներկայացնում, նրանց տեսակետից, իրավունքի «ձևը»: Խորհրդային իրավունքի ձևի սահմանման նրանք մոտենում էյին զուտ մեքենաբար: Նրանք մոտավորապես դատում էյին այսպես. բուրժուական իրավունքի մեջ գոյություն ունի որենքի գաղափար. հետևաբար, խորհրդային իրավունքը՝ փոխ և առնված բուրժուական իրավունքից, բուրժուական իրավունքի մեջ գոյություն ունի քրեական հանցանքի գաղափար, խորհրդային իրավունքի մեջ ևս պահպանվում է այս. հետևաբար, նա կրում է բուրժուական բնույթ. բուրժուական իրավունքի մեջ գոյություն ունի պայմանագիր. խորհրդայինում՝ նույնպես. հետևաբար, այս ձևը նույնպես փոխ և առնված բուրժուական իրավունքից է այլն:

Յեւ դուրս է գալիս, վոր ձևի տակ մարդիկ հասկանում են միայն իրավական տերմինոլոգիան, այն, ինչ վոր կարող է վերաբերվել արտաքին ձևին, բայց վոչ իրավունքի իսկական բովան-

¹ „Большевик“ № 2 за 1937 г. стр. 62.

¹ В. И. Ленин. Соч. т. XXIX, стр. 419.

դակություն: Առանձին «իրավագետ»-ները, պոկելով ձևը բովան-
դակությունից, խնդրելով իրավաբանական տերմինոլոգիայի մեջ,
գործելով միայն դատարկ արտոբանդներով, ձեռնածուծյուն
անելով և՛ աշուխ, և՛ աշուխ, բանավիճելով միմյանց դեմ, գործի
դնելով անբովանդակ դադարներ, իրենք խճճվում եյին այն աս-
տիճան, վոր չեյին կարողանում տեսնել, թե վորտեղ և աջ կողմը,
վորտեղ՝ ձախը: Սրանով իսկ նրանք հեշտացնում եյին սոցիալիս-
տական հայրենիքի թշնամիների համար նրանց դադարելի գործը:

Հայտնի յե մարքսիստական այն ճշմարտությունը, վոր ձևը
արտահայտում և բովանդակության մեջ: Բովանդակությունն ինքը
վորոշում և ձևը: Ձևի և բովանդակության ձեղքվածքն անխուսափե-
լիորեն հասցնում և նրան, վոր բովանդակությունը դադարում և լի-
նել այն, ինչ վոր եր նա, իսկ ձևը, կորցնելով իր բովանդակություն-
նը, նույնպես դադարում և լինել տվյալ բովանդակության ձև:

«Կոլտնտեսությունը տնտեսական կազմակերպության
սոցիալիստական ձևն և այնպես, ինչպես և խորհուրդները հանդի-
սանում են քաղաքական կազմակերպության սոցիալիստական
ձև: Ինչպես կոլտնտեսություններն, այնպես և խորհուրդները հան-
դիսանում են մեր հեղափոխության ամենամեծ նվաճումը, բանվոր
դասակարգի ամենամեծ նվաճումը: Բայց կոլտնտեսություններն ու
խորհուրդները միմիայն կազմակերպության ձև են, ճիշտ և, սոցիա-
լիստական, բայց այնուամենայնիվ կազմակերպության ձև: Ամեն
ինչ կախված և նրանից, թե ինչ բովանդակությունն կլիցվի
այդ ձևի մեջ... Բանն, ամենից առաջ, խորհուրդների ալիստանքի
բովանդակությունն և, բանը խորհուրդների աշխատանքի բնույթն
և, բանն այն և, թե ով և ղեկավարում խորհուրդները՝ հեղա-
փոխականները, թե հակահեղափոխականները»¹:

Յեթե խորհրդային իշխանությունը պրոլետարիատի ղեկ-
սատուրայի ձևն և, ապա դա նշանակում և, վոր միայն խոր-
հուրդներն ձևի մեջ և հնարավոր պրոլետարիատի ղեկսատուրան:
Ձևով և բովանդակությամբ խորհուրդները—դրանք պրոլետարա-
կան ղեկսատուրայի մարմիններ են:

Սոբհրդային իրավունքի ձևը, իբրև բուրժուական իրավուն-
քից սկզբունքորեն տարբերվող ձև, արտահայտվում և վոչ թե
տերմինոլոգիայի մեջ, այլ նրա քաղաքական կողմնորոշման մեջ,

նրանում, վոր այդ իրավունքն ստեղծում և խորհուրդները,
իբրև պրոլետարիատի ղեկսատուրայի մարմիններ, նա խորհրդա-
յին իրավունք և, այսինքն բովանդակությամբ՝ սոցիալիստական:

Սոբհրդային՝ որենքների առանձին հոգվածների մեջ, ինչ-
պես և որենքների մեջ ընդհանուր առմամբ, հանդիպում ենք բուր-
ժուական որենսդրության տերմիններ: Բայց սա չե ինդիքը:
Եյությունը կայանում և նրանում, վոր իրավունքի խորհրդային
բնույթը կամ խորհրդային ձևն արտահայտվում և, ինչպես ասա-
ցինք, նրա քաղաքական կողմնորոշման, նրա սոցիալիստական
բովանդակության մեջ: Սոբհրդային իրավունքի թե ձևը և թե
բովանդակությունը միասնական են. միայն իբրև խորհրդային
իշխանության կողմից հրատարակվող իրավունք, նա կարող և
լինել պրոլետարական, սոցիալիստական իրավունք:

Մեր Հեգելն ասում եր. բովանդակություն՝ ահա թե ինչն
և վճռում ինդիքը.— և դրա հետ միաժամանակ նա նշում եր.

«Ձևի և բովանդակության հակադրությունը քննարկելիս
եյապես կարևոր և աչքաթող չանել, վոր բովանդակությունն
անձե չե, այլ ձևը միաժամանակ և՛ պարունակվում և հենց
բովանդակության մեջ, և՛ ներկայացնում և ինչ վոր
արտաքին բան նրա վերաբերմամբ»²:

Հեգելը սրախոսում եր նրանց հասցեյին, վորոնք ձևն ու
բովանդակությունը հասկանում եյին իբրև ինչ-վոր մեքենայա-
կան մի բան:

«Յերբ խոսում են անբովանդակ գրքի մասին, այդ բառերի
տակ, ինչպես հայտնի յե, հասկանում են վոչ միայն դատարկ
եջերով գիրքն, այլև այնպիսի գիրքը, վորի բովանդակությունն
այնպիսին և, վոր նա համարյա հավասար և ամեն տեսակի բու-
վանդակության բացակայության»³:

* * *

Մինչև սոցիալիզմի վերջնական հաղթանակը մեր խորհրդա-
յին իրավունքն անհրաժեշտորեն արտացոլում եր իր մեջ վորոշ
զիջումներ անտեսության վոչ սոցիալիստական տարրերի հան-
դեպ, թեև միշտ և հիմնական նպատակ ուներ սոցիալիզմի հաղ-
թանակը: Իսկ հաղթանակած սոցիալիզմի պայմաններում մեր

¹ Ս տ ա լ ի ն. «Լենինիզմի հարցերը»: Հայկուհրատ. 1935 թ. հջ 643—644

² Гегель. Соч. т. I, стр. 224.

³ Նույնը, հջ 225—226.

իրավունքը թե՛ ձևով և թե՛ բովանդակությամբ ամբողջապես սոցիալիստական հասարակության իրավունքն է:

Մեր իրավունքն արտացոլում և պաշտպանում է սոցիալիստական արտադրական հարաբերությունները, սոցիալիստական եկոնոմիկան: Խորհրդային իրավունքը չի ձանաչում արտադրության գործիքների և միջոցների կապիտալիստական սեփականությանը՝ նա չի ձանաչում շահագործում և բացառում է նրան: Խորհրդային որենսդրությունը ստիպված է դեռ արտացոլելու հնի մի քանի մնացուկներ: Բայց սրանով մեր իրավունքը չի դադարում լինել սոցիալիստական:

Սոցիալիստական իրավունքի սխտեմը յերկնքից չի վայր ընկել: Նա կերտվում էր սոցիալիզմի համար մղվող պայքարի ընթացքում, այն հափով, վորհաս սոցիալիստական տարրերը հաղթանակում էին կապիտալիստական տարրերին: Այս պայքարը կատարվում էր և՛ իրավունքի բնագավառում: Խորհրդային իրավունքն էլ ավելի ու ավելի դուրս էր մղում բուրժուական իրավունքի մնացորդները:

Սոցիալիստական իրավակարգի սխտեմի կերտման համար մղվող պայքարի պատմությունը պսակվեց մեծ ստեղծագործությունով՝ Ստալինյան Սահմանադրությամբ: Սահմանադրության մեջ ավելի լրել, քան թե՛ մինչև այժմ վոր է և մի այլ տեղ, արտահայտված են Խորհրդային սոցիալիստական իրավունքի հիմունքները: Սահմանադրությունն ինքը սոցիալիստական հասարակության պետական կառուցվածքի Հիմնական Որենքն է: Նա վորոշում է սոցիալիստական իրավունքի հիմնական բնույթը բոլոր իրավունքներով, բոլոր բնագավառներում: Այժմ իրավունքի և պետության բնագավառում մասնագետների խնդիրը կայանում է նրանում, վորպեսզի նրանք, յեղնելով Սահմանադրությունից, մանրամասնորեն մշակեն սոցիալիստական իրավունքը:

ԽՍՀ Միության սահմանադրության մեջ տրվում է մեր հասարակության դասակարգային կազմի վորոշումը: Սահմանադրության մեջ տրված է մեր պետության քաղաքական հիմքը՝ աշխատավորների պատգամավորների Խորհուրդները—և մեր իրավագրի տնտեսական հիմքը՝ տնտեսության սոցիալիստական սխտեմը և արտադրության գործիքների ու միջոցների սոցիալիստական սեփականությունը: Սահմանադրությունն, այնուհետև, սահմանում է ԽՍՀ Միության պետական կառուցվածքը և վորոշում է քաղաքացիների իրավունքներն ու պարտականությունները:

Ներքև: Ամբողջությամբ վերացած, նա արտահայտում է սոցիալիստական պետության իրավական կազմը:

Սոցիալիստական իրավունքը հանդես է գալիս այն որենսդրների ձևով, վորոնք հրատարակում են Խորհրդային իշխանության մարմինները: Սոցիալիստական իրավունքը տարբերվում է բուրժուականից նրանով, վոր նրա բովանդակությունն ու ձևը կազմում են սոցիալիստական արտադրական հարաբերությունները, վոր նա յեղնում է արտադրության սոցիալիստական յեղանակի և ԽՍՀ Միության քաղաքացիների շահերի ակտիվ պաշտպանում և ԽՍՀ Միության քաղաքացիների, վորոնք հանդիսանում են սոցիալիստական շինարարության մասնակիցներ:

Խնդիրը կայանում է նրանում, վորպեսզի սխտեմատիկաբար զարգացնենք սոցիալիստական իրավունքը և ամրապնդենք նրա դերը սոցիալիստական սեփականության և սոցիալիստական հանրակեցության կանոնների պահպանման գործի մեջ:

Պետք է վերջնականապես վերացնել այն թշնամական տեսությունները, վորոնք վործում են ապացուցել պետության մասնագետն անհրաժեշտությունը ժամանակակից ետապում: Իրավագետների մեջ յերկար ժամանակ տիրում էին այն «թեորիաները», թե պետությունը մահանում է Հեղտեմբերյան Հեղափոխություն, թե ապետությունը մահանում է Հեղտեմբերյան Հեղափոխություն, թե առաջին որերից սկսած, իսկ իրավական ձևերը քանի դրության առաջին որերից սկսած, իսկ իրավական ձևերը քանի դրության առաջին այնպիսի «հոդմահարվում են» և վոր սոցիալիզմի նում, այնքան ավելի «հոդմահարվում են» և վոր սոցիալիզմի կառուցմամբ նրանք վերջնականապես կմահանան: Հարկ չկա ապացուցելու այս թեորիիկների հակահեղափոխական, տրոցկիստական—բուխարինյան բնույթը:

Բայց մնում է այն փաստը, վոր այս թեորիկները դեռ վերջնականապես չեն «հոդմահարվել» իրավունքի մի քանի մասնագետների և վոր մասնագետների գլուխներից:

Մասնագիտական գրականության մեջ ամենախճողված հարցերից մեկը ներկայացնում է բուրժուական իրավունքի բեկորների, մնացուկների դրությունը կոմունիզմի առաջին ֆազում:

Մինչդեռ հարցն ինքնըստինքյան պարզ է: Մարքսն ու Լենինն սպառիչ պարզաբանություններ են տվել այս հարցի վերաբերմամբ:

Մարքսն այս առթիվ գրում է.

«Մենք այստեղ գործ ունենք վոր թե՛ այնպիսի կոմունիստական հասարակության հետ, վորը դա րդացել է իր սեփական տնտեսական հասարակության հետ, վորը հենց նոր է առաջանում հիմքերի վրա, այլ, այնպիսի, վորը հենց նոր է առաջանում

կապիտալիստական հասարակությունից և վորը, հետևաբար, բոլոր կողմերով ել՝ տնտեսական, բարոյական ու մտավոր, կրում ե հին հասարակության դրոշմը, այն հասարակության, վորի արգանդից նա ծնվել ե... Այստեղ ակնհայտորեն տիրում ե հենց այն սկզբունքը, վորը կանոնավորում ե ապրանքափոխանակությունը, վորչափով դա հավասար արժեքների փոխանակություն ե: Փոխված են բովանդակությունն ու ձևը, վորովհետև փոփոխված պայմաններում վոչ վոք չի կարող տալ այլ բան, քան իր աշխատանքը, իսկ մյուս կողմից վոչինչ չի կարող առանձին անհատի սեփականություն դառնալ, բացի անհատական սպառողական միջոցներից...

Դրա համար ել այստեղ հավասար իրավունքն սկզբունքորեն դեռևս բուրժուական իրավունքն ե, թեև սկզբունքն ու պրակտիկան այլևս իրար դեմ չեն մարտնչում, այն ինչ ապրանքափոխանակության ժամանակ համարժեքների փոխանակությունը գոյություն ունի միայն միջին հաշվով, այլ վոչ թե յուրաքանչյուր առանձին դեպքի համար»¹:

Լենինը «Պետություն և հեղափոխություն» գրքի մեջ, զարգացնելով Մարքսի այս դրույթները, գրում եր.

«Հավասար իրավունք», ասում ե Մարքսը, այստեղ իրոք կա, բայց այդ դեռևս «բուրժուական իրավունք ե», վորը, ինչպես և ամեն մի իրավունք անհավասարություն ե յենթադրում: Ամեն մի իրավունք — միանման մասշտաբի գործողություն ե դան ազան մարդկանց վերաբերմամբ, վորոնք իսկապես միանման չեն, միմյանց հավասար չեն. այդ պատճառով ել «հավասար իրավունքը» հավասարության խախտում և անարդարություն ե: Հիրավի, ամեն վոք՝ մյուսների հետ հասարակական աշխատանքի հավասար բաժին կատարելով՝ ստանում ե հասարակական արտադրության հավասար բաժինը (վերևում հիշված հանրադրները կատարելուց հետո):

Մինչդեռ առանձին մարդիկ հավասար չեն. մեկն ավելի ուժեղ ե, մյուսն ավելի թույլ. մեկն ամուսնացած ե, մյուսը՝ վոչ. մեկն ավելի շատ յերեխաներ ունի, մյուսն ավելի քիչ և այլն»²:

Յեվ դարձյալ.

«Իր առաջին փուլում, իր առաջին աստիճանի ժամանակ

¹ Մարքս. «Գոթայի ծրագրի քննադատությունը». Հայկուհրատ, 1937 թ. էջ 33—34.

² Լենին. «Պետություն և հեղափոխություն», Հայկուհրատ, 1934 թ. էջ 80.

կոմունիզմը չի կարող տնտեսապես լիովին հասուն լինել, լիովին ազատ լինել կապիտալիզմի ավանդություններից կամ հետքերից: Այստեղից ե բղխում այն հետաքրքրական յերևույթը, ինչպիսին ե «բուրժուական իրավունքի նեղ հորիզոնի» պահպանումը կոմունիզմի ժամանակ, նրա առաջին փուլում: Բուրժուական իրավունքը սպառնալիքների բաշխման վերաբերմամբ, ի հարկե, անխուսափելիորեն նաև բուրժուական պետություն ե յենթադրում, վորովհետև իրավունքը վոչինչ ե առանց այն ապարատի, վոր կարող ե հարկադրել այդ իրավունքի նորմաները կատարելու:

Դուրս ե գալիս, վոր կոմունիզմի շրջանում վորոշ ժամանակի ընթացքում վոչ միայն բուրժուական իրավունքն ե մնում, այլ մինչև իսկ բուրժուական պետությունն առանց բուրժուազիայի»¹:

Մենք այստեղ բերեցինք Մարքսի և Լենինի հիմնական դրույթները «բուրժուական» իրավունքի մնացորդների մասին սոցիալիզմի շրջանում:

Այս բոլոր մեջբերումներից հետևում ե այն պարզ յեղրակացությունը, վոր սոցիալիզմի շրջանում իրավունքը չի պաշտպանում բուրժուազիայի շահերը: Այս իմաստով նա բուրժուական չի հանդիսատում վոչ իր ձեռով և վոչ ել իր բովանդակությամբ: Մարքսի և Լենինի այս բոլոր դրույթներն ուղղված են խորհրդային իրավունքի այն «թեորիկների» դեմ, վորոնք պնդում են, թե իրավունքը սոցիալիզմի շրջանում բուրժուական ե: «Աշխատանքի հավասար քանակության փոխարեն արտադրանքի հավասար քանակություն» սկզբունքը հենց այն ե, ինչ վոր կոչվում ե «բուրժուական» իրավունքի մնացորդ:

Մարքսն ու Լենինը նկատի ունեն յերկու սկզբունք. արտադրանքների բաշխման բուրժուական սկզբունքը համարժեք ապրանքափոխանակության հիմունքի վրա և զուտ կոմունիստական սկզբունքը՝ յուրաքանչյուրին ըստ պահանջների:

Կոմունիստական հասարակության առաջին փազում, այսինքն սոցիալիզմի շրջանում, զուտ կոմունիստական սկզբունքը չի կարող իրագործվել, վորովհետև հասարակությունը դեռ չի հասել անհրաժեշտ տնտեսական հասունության:

¹ Լենին. «Պետություն և հեղափոխություն»: Հայկուհրատ, 1934 թ. էջ 85—86.

կոմունիզմի առաջին ֆազում գործում է ըստ աշխատանքի բաշխման սոցիալիստական սկզբունքը, վորը գոյությունն չունենք և չեն կարող գոյություն ունենալ կապիտալիզմի շրջանում. բայց ըստ աշխատանքի բաշխման սկզբունքի հիմքում գրված է համարժեք փոխանակման սկզբունքը, վորը ծագել է դեռ կապիտալիզմի շրջանում:

Սակայն համարժեք փոխանակման այս սկզբունքն արդեն արմատականապես կերպարանափոխվել է սոցիալիզմի շրջանում: Մարքսն ասում է, վոր բուրժուական հասարակության մեջ այդ սկզբունքը գործում է միջին հաշվով, բայց վոչ ամեն մի առանձին դեպքում: Բուրժուական հասարակության մեջ, այն պատճառով, վոր այնտեղ գոյություն ունի շահագործում, բանվորին լավագույն դեպքում փոխատուցվում է նրա բանվորական ուժի արժեքը: Սոցիալիզմի ժամանակ բանվորը ստանում է իր բաժինը ամբողջությամբ (հանելով համապետական կաբիճներին համար նշանակվածը), վորովհետև այստեղ այլևս գոյություն չունի շահագործում:

«ԽՍՀ Միության մեջ իրականացվում է սոցիալիզմի սկզբունքը. «յուրաքանչյուրից ըստ նրա ընդունակության, յուրաքանչյուրին՝ ըստ նրա աշխատանքի» (ԽՍՀ Միության Սահմանադրություն. հոդ. 12):

Այս սկզբունքի կիրառումը մեր հասարակության կյանքում վկայում է բանվոր դասակարգի ահագին նվաճումների մասին: Սա նշանակում է, վոր աշխատանքը դարձել է մարդկանց բարեկեցության և հասարակական դիրքի միակ աղբյուրը:

ԽՍՀ Միության բանվոր դասակարգի նվաճումների ամբողջ պատմական նշանակութունն ուղիղ գնահատելու համար պետք է նկատի ունենալ, վոր ըստ աշխատանքի արտադրանքը համարժեք փոխանակելու սկզբունքը իրագործվել է մի հասարակության մեջ, վորտեղ բացակայում է արտադրության գործիքների և միջոցների մասնավոր սեփականությունը:

Միայն այս սոցիալիստական սկզբունքի հիման վրա յե, վոր, հնարավոր է սոցիալիզմի արտադրողական ուժերի հետագա զարգացումը:

Մեր խորհրդային պետությունը և խորհրդային իրավունքը, պաշտպանելով բաշխման բնագավառում սոցիալիզմի սկզբունքը՝ յուրաքանչյուրին ըստ աշխատանքի, — նախապատրաստում է

անցումը կոմունիստական սկզբունքի իրագործման, այն է՝ յուրաքանչյուրին ըստ պահանջների:

Անհավասարությունը մարդկանց նյութական գրության մեջ դեռ գոյություն ունի սոցիալիզմի ժամանակ: Դա հանրածանոթ փաստ է: Հենց սա էլ արտահայտում է բուրժուական իրավունքի մնացորդները: Բուրժուական հասարակության մեջ այս անհավասարությունն արտահայտվում է նրանում, վոր կապիտալիստները տիրում են արտադրության միջոցներին. սոցիալիստական հասարակության մեջ դա արտահայտվում է նրանում, վոր արտադրանքները բաշխվում են ըստ աշխատանքի քանակի և վորակի: Յեվ ուրիշ մի սկզբունք սոցիալիզմի ժամանակ չկա և չի կարող լինել:

Իսկ կոմունիզմի ժամանակ ամեն մեկը հնարավորություն կունենա բավարարելու իր բոլոր պահանջներն անկախ աշխատանքի այն քանակից և վորակից, վոր առանձին մարդը տալու է հասարակության:

Նշանակում է, «բուրժուական» իրավունքի մնացորդները բաշխման բնագավառում «բուրժուական» են, նախ — այն իմաստով, վոր այդ սկզբունքը պատմականորեն ծագում է համարժեք փոխանակման սկզբունքից, փոխանակման, վորը գոյացել է դեռևս բուրժուական հասարակության մեջ, յերկրորդ — վոր մարդկանց անհավասարությունն իրենց պահանջները բավարարելու հնարավորության իմաստով ձիշտ նույնպես ներկայացնում է բուրժուական հասարակության մնացորդ:

Բայց պետությունն ու իրավունքը սոցիալիզմի ժամանակ իրենց դասակարգային, քաղաքական բովանդակությամբ և կողմնորոշումով սոցիալիստական են, նրանց մեջ բուրժուական կաթիլ անգամ չկա: Ընդհակառակն՝ պետության և իրավունքի ամբողջ էությունը սոցիալիզմի շրջանում կայանում է նրանում, վորպեսզի վերջնականապես վոչնչացնի բոլոր և ամեն կարգի բուրժուական մնացորդները:

Իբրև լուսաբանություն կարելի յե բերել այսպիսի ուրինակ: Մեր յերկրում վորոշ չափով դեռ գոյություն ունի քաղաքի և գյուղի հակադրություն: Սակայն վոչ վոք չի պնդել թե մեզ մոտ քաղաքի և գյուղի միջև հարաբերությունները բուրժուական են և կարգավորվում են բուրժուական իրավունքով, թեև քաղաքի և գյուղի միջև դեռևս գոյություն ունեցող տարբերությունը և նրա ստեղծած հակասությունը ներկայացնում են

բուրժուական հասարակութեան մնացորդ, կապիտալիզմի ժամանակ քաղաքի և գյուղի միջև գոյութիւն ունեցող յերբեմնի անդէնդի մնացորդ: Մտավոր և ֆիզիքական աշխատանքի միջև մեղմոտ դեռևս գոյութիւն ունեցող հակաբուրժուանը նույնպէս հին, բուրժուական հասարակութեան մնացորդ է:

Մարքսի այն խոսքերը, թե սոցիալիզմը կրում է իր վրա հին հասարակութեան դրոշմը տնտեսական, բարոյական և մտավոր տեսակետներէ, ամբողջովին կիրառելի չեն և մեր հասարակութեան վերաբերմամբ:

Սոցիալիզմը հաղթանակեց և՛ քաղաքում և՛ գյուղում: Բայց տեղ-տեղ դեռ մնացել են սպեկուլյանտական տարրեր, պահպանվել են անհատական գոյուղացիական տնտեսութիւններ և արհեստավորներ. ջախջախված դասակարգերի բեկորները հուսահատ դիմադրութիւն են ցույց տալիս և կատաղի պատերազմ են մղում սոցիալիզմի դեմ:

Սոցիալիզմն ապահովեց ամբողջ ժողովրդի համար դիտութիւն, կուլտուրայի և արվեստի ծաղկումը, բայց դեռ կենդանի չեն կրոնական մնացորդները. տերտերները, մոլլաները, բաբբիները, աղանդավորները դեռ գործում են և թմրեցնում են մարդկանց գիտակցութիւնը:

Մարդկանց միջև ստեղծվել են նոր հարաբերութիւններ, բայց դեռ կենսունակ են մնացել հնի մնացորդները՝ սեփականատիրական հոգեբանութեան գարշելիութիւնը, անադնութիւնը, խարդախութիւնը, անբարոյականութիւնը և այլն:

Այս բոլորը ցույց են տալիս, վոր դեռ շարունակվում է նորի կռիվը հնի դեմ, վոր դեռ կենսունակ են անցյալի մնացորդները և նրանք համառ դիմադրութիւն են ցույց տալիս:

Մեծ են մեր պետութեան ուժն ու հզորութիւնը: Մեր պետութիւնը հենվում է ամենալայն ժողովրդական մասսաների պաշտպանութեան վրա: Կապիտալիզմի մնացորդների դեմ մղվող պայքարում, ժողովրդի լիտի թշնամիների, տրոցկիստական-բուխարինական, ճապոնա-գերմանական ֆաշիստական գործակալների դեմ մղվող պայքարում—սոցիալիստական պետութիւնը հենվում է ամբողջ ժողովրդի պաշտպանութեան վրա:

Սոցիալիստական իրավունքը ներկայացնում է այն հզոր գործիքը, վորը և հետագայում մահացու հարվածներ է տալու սոցիալիզմի թշնամիներին:

* * *

Անհրաժեշտ է կանգ առնել այն դրութեան բնութագրի վրա, վորը գոյութիւն ունի խորհրդային սոցիալիստական իրավունքի հարցերի տեսական մշակման բնագավառում:

Այս բնագավառում գործող ժողովրդի թշնամիները կարողացան բավական վնաս հասցնել մեզ: Նրանք քարոզում ենին, և այն ելվող առանց հաջողութեան, մեր պետութեան մահացման, իրավունքի մահացման տեսութիւնը և առհասարակ խորհրդային իրավունքի սոցիալիստական բնույթը չընդունելը:

Այն ճակատով ծավալվում էր խորհրդային իրավունքի, իբրև գիտութեան, լի է վիճաբան, աղավաղում ենին պետութեան և իրավունքի մարքսիստական ուսմունքի արմատական սկզբունքները:

Լիկվիդատորական այս աշխատանքը տարվում էր կեղծ հեղափոխական «ձախ» հայեցակետերի դրոշի տակ: Իրավունքի լիկվիդատորները փաստարկումը մոտավորապէս հետևյալն էր:

Քանի վոր բուրժուական գիտութեան մեջ գոյութիւն ունի պետական իրավունք, ապա նա մեղմոտ չպետք է գոյութիւն ունենա, վորովհետեւ...մեղմոտ ամեն ինչ հակառակն է:

Բուրժուական գիտութեան մեջ գոյութիւն ունի քաղաքացիական իրավունք, իսկ մեղմոտ նա չպետք է գոյութիւն ունենա, վորովհետեւ...քաղաքացիական իրավունքն այնտեղ պաշտպանում է բուրժուադիալի շահերը, իսկ մեղմոտ բուրժուադիալի:

Կամայականորեն, առանց մարքսիստական գիտութեան վորեւ սկզբունքի վրա հիմնավորելու, ստեղծվում էր ունիվերսալ «տնտեսական իրավունք»: Կազմվում էին «գասընթացներ», «գասագրքեր», «աշխատութիւններ»՝ «տնտեսական իրավունք»-ի, իբրև հանրապարկ մի գիտութիւն, վորը փոխարինում է և յենթարկում է իրեն իրավունքի բոլոր տեսակներն ու ձևերը:

Պետական իրավունքի գոյութիւնը մեղմոտ—ժխտվում էր, չէր մշակվում: Նա լուրթյան էր մասնավոր: Խորհրդային պետութեան սոցիալական բնույթը վորոշվում էր «տնտեսական իրավունքով»:

Քաղաքացիական իրավունքն էլ հավասարեցվում էր դրոշի: Նրան կամայականորեն թողնվում ենին միայն քաղաքացիների անձնական և գույքային իրավունքներն, ըստ վորում՝

տիրում եր այսպիսի տեսակետ. բուրժուական հասարակության մեջ քաղաքացիական իրավունքը, դա—հիմունքների հիմունքն է, վորովհետև նա մասնավոր սեփականության իրավունքն է. ինչ Միության մեջ չկա արտադրության միջոցների մասնավոր սեփականություն. չկա և քաղաքացիական իրավունք. վերջինս գոյություն ունի միայն այնքան, վորքան գոյություն ունի քաղաքացիների անձնական և գույքային իրավունք: Ահա թե ի՞նչ եր գրում այս կերպ դատող «մասնագետ»-ներեց մեկը—Ֆ. Վոլֆ-սոնն իր «Քաղաքացիական իրավունքի դասագրքի» մեջ.

«Մորհրդային քաղաքացիական իրավունքը ծագեց նեպի հետ միաժամանակ, նրա այն ստադիայի հետ միասին, յերբ խորհրդային պետության խնդիրներեց մեկը կազմում եր վորոշ ժամանակաշրջանի ընթացքում անհատական տնտեսությունն ամբողջով և մասնավոր տնտեսական նախաձեռնություն խրախուսելը... Անցման շրջանի հասարակական հարաբերությունների դարգացումն, ազդանշելով տնտեսության սոցիալիստական ձևերի աճը, նշում է ապրանքային հարաբերությունների ձևերի մահացումը, քաղաքացիական իրավունքի «մահացումը»:

Այս յեղրակացություններն այնքան պարզ են, վոր վոչ մի բացատրություն չեն պահանջում:

Կրիլենկոյի խմբագրությունը, «Յուրմինիում» (այ քեզ, իսկապես, ուսս լեզվի «հոգմահարում») կոչվող դասագրքի մեջ քաղաքացիական իրավունքի մասին գրված է. «Մորհրդային քաղաքացիական իրավունքը հիմնականում մենք գնահատում ենք իբրև տնտեսական իրավունք»:

Հանգեցնել իրավունքի բոլոր տեսակները «տնտեսական իրավունքին», փաստորեն նշանակում է հրաժարվել ընդհանրապես իրավունքի ուսումնասիրությունից:

Քաղաքացիական իրավունքը ինչ Միության մեջ պետք է ընդգրկի քաղաքացիների վոչ միայն անձնական և գույքային իրավունքներն, այլ, գլխավորապես, սոցիալիստական կարգի ընդհանուր տնտեսական հարաբերությունները: Քաղաքացիական իրավունքի միայն այսպիսի ըմբռնումով է, վոր կարելի չի ճիշտ վճռել քաղաքացիների անձնական իրավունքների հարցը:

Ինչ Միության աշխատավորների քաղաքացիական իրավունակությունների հիմունքը գտնվում է վոչ թե անձնական, այլ հանրային սեփականության մեջ:

Ստիպված ես ուղղակի դարմանալ, թե ի՞նչպես կարող եյին

«մասնագետ»-ները հանգել քաղաքացիական իրավունքի լիկվիդացիայի մտքին:

Պետք է ամբողջությամբ վերականգնել խորհրդային սոցիալիստական քաղաքացիական իրավունքը, վորի հիմքը, ինչպես այդ գրված է Մահմանադրության մեջ, հանրային սեփականությունն է և պետք է տնտեսական իրավունքին վերադարձնել նրա իսկական իրավունքներն, այսինքն տնտեսական ձեռնարկներին պրակտիկայի նորմավորումն ու կարգավորումը:

Զի՞ վոր պարզապես հրեշավոր է, նույնիսկ խորհրդային իրավունքի պրակտիկայի տեսակետից, տնտեսական իրավունքը հետևյալ կերպով վորոշելը. «Մորհրդային տնտեսական իրավունքը պրոլետարական պետության քաղաքականության հատուկ մի ձև է սոցիալիստական արտադրության և խորհրդային առևտրի կազմակերպման բնագավառում. նա պարունակում է իր մեջ աշխատավորների սոցիալիստական հասարակության տնտեսավարության տավորների սոցիալիստական հասարակության տնտեսավարության և առույցայի հարցերի լուծումը. իսկ պետական, կոոպերատիվ, հասարակական կազմակերպությունների և առանձին աշխատավորների գույքային հարաբերությունների բնագավառում հեղափոխական սոցիալիստական որինականություն կիրարկումը վոչ այլ ինչ է, յեթե վոչ նույն այդ քաղաքականության իրականացումը» («Юрминимум», էջ 5):

Մորհրդային աշխատանքային իրավունքի բնագավառում մինչև վերջին ժամանակ տիրում եր տրոցկիստական տեսակետը: Մորհրդային աշխատանքային իրավունքից ողտվող քաղաքացիներ համարվում եյին միայն պետական ձեռնարկների բանվորներն ու ծառայողները, իսկ մեր յերկրի միացած ամբողջ բնակչությունը, և առաջին հերթին գյուղացիությունը, իրավագետներին տեսակետից, չեք համապատասխանում այն մարդկանց կատեգորիային, վորոնց վրա տարածվում է խորհրդային աշխատանքային իրավունքը:

Տրոցկիստական այս անհեթեթության հիմնական տարածողն է հանդիսանում չափից դուրս «բեղմնավոր» Զին. Գրեշինը: Գիտնական այս թալմուդական ուսուցանում է, վոր «աշխատանքային իրավունքը ներկայացնում է պրոլետարական պետության քաղաքականության ձևը բանվորների և ծառայողների աշխատանքի կարգավորման և սոցիալիստական կազմակերպման բնագավառում» և իր «Մորհրդային աշխատանքային իրավունքը» դասագրքի մեջ մտցնում է հատուկ գլուխ՝ «Մորհրդային աշխատանքային իրա-

վունքի անգործադրելիությունը կոխանակություններում» վեր-
նագրով:

Յեւ տրոցկիստական այս կոնտրաբանդը մինչև վերջին ժա-
մանակ ավանդվում էր և այժմ էլ ավանդվում է մեր իրավա-
բանական ինստիտուտներում:

Ձին. Գրիշինն առհասարակ ներկայացնում է ամեն տեսակ
գոեհկության և մարքսիզմ-լենինիզմի թշնամական խեղաթյու-
րումների եփան տարածիչ:

Այսպես, որինակ, ըստ Գրիշինի, սոցիալիստական և կապի-
տալիստական ձեռնարկություններում գոյություն ունի իրավուն-
քի մի ձև, այն է՝ բուրժուական իրավունք:

Ի՞նչ արժե, որինակ, նրա այսպիսի դատողությունը. «Աշ-
խատանքային հարաբերությունների իրավական ձևի հետևը, վո-
րը պահում է իրավունքի բուրժուական ձևի մնացորդներ,—հե-
տևողական-սոցիալիստական տիպի ձեռնարկություններում թազ-
նվում է բոլորովին այլ բովանդակություն, քան մասնավոր ձեռ-
նարկություններում և տնտեսություններում»:

Առհասարակ իրավական գրականությունը չափազանց ծանր
տպավորություն է թողնում մարքսիստական գրադիտության
տեսակետից:

Վորքան էլ տխուր լինի, այնուամենայնիվ ստիպված ես
խոստովանել, վոր համարյա ամբողջ մասնագիտական իրավական
գրականությունը պետք է նորից ստեղծել:

Այս գրականության մեջ չափազանց խոր են արմատացել
թշնամական և առհասարակ հակադիտական, հակամարքսիստական
տեսությունները. նա չափազանց պրիմիտիվ և աղքատ է և չի
կարող ուսումնական և գիտական գրականություն լինելու հավակ-
նություն ունենալ: Անհրաժեշտ է, վորպեսզի այն ամեն վոք,
վորն ընդունակ է լրջորեն վերաբերվելու այս գործին, այժմ
խի՛կ ձեռնամուխ լինի վերանայելու խորհրդային իրավունքի վե-
րաբերմամբ ունեցած իր հին հայեցակետերը, վճռականորեն արմա-
տախիլ անելով միասարարական տեսությունները և ստեղծելու
իրավունքի այնպիսի մի ուսումնական և գիտական գրականու-
թյուն, վորը համապատասխանի մարքսիստական տեսության պա-
հանջներին¹:

Թարգմ. Ա.Լ. ՊԱՊՈՎՅԱՆ

¹ Ուսերեն բնագիրը տես՝ «Социализм и Право», П. Юдин. «Боль-
шевик», 1937 թ. № 17. էջ 31—46:

ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԹԵՈՐԻԱՅԻ ՃԱԿԱՏԻ ԴՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

I

Մեր մեծ հայրենիքի աշխատավորների պայքարի և հաղ-
թանակների ղեկանոցում պատվավոր տեղերից մեկը պատկանում
է խորհրդային իրավունքին: Նա յեղել է և մնում է սոցիա-
լիզմի համար մզվող հեղափոխական պայքարի հզոր ուժը: Իրենց
գոյության համարյա քսան տարվա ընթացքում խորհրդային
որենքները ծառայել են և ծառայում են իրրե մի գործիք ճնշե-
լու աշխատավոր ժողովրդի թշնամիներին, դաստիարակելու հասա-
րակության անկայուն անդամներին, ամրապնդելու պետական և
հասարակական դիպրիպլինան: Բանվորների և գյուղացիների սո-
ցիալիստական պետությունը բարձր է պահում հեղափոխական
իրավակարգի զբոշը մեր իրադրության շրջանում այն ժամանակ,
յերբ մի շաբաթ ֆաշիստական յերկրներում բուրժուազիտան ցեխի
և արյան մեջ վտանսհարել է իրավունքի և որինականության
հենց դադարվարը:

Հասկանալի չե, թե ինչ ահազին նշանակություն ունի իրա-
վունքի մարքս-լենինյան տեսության տիրապետումը պրակտիկ
աշխատողների համար, վորոնք կոչված են իրագործելու պե-
տության առաջ կանգնած խնդիրները: Հասկանալի չե նույնպես,
թե ինչ նշանակություն ունի խորհրդային իրավունքի ինչպես
ընդհանուր, նույնպես և մասնագիտական պրորիմներ ձևակուծը:
Այնի՛չ, հազիվ թե գտնվի տեսական հակառի մի այլ հատված,
վորն այնքան հետաքննաց, ամեն տեսակի կեղծ մարքսիստական,
հակադիտական նեխվածքով ու հնոտիով այնքան աղտոտված լի-
նի, վորքան իրավական դիտությունների բնագավառը:

Մարքսիստ-ազդարագետների կոնֆերանսում (1929 թ.) իր
պատմական յելույթի մեջ ընկեր Ստալինը մերկացրեց մեր տեսա-
կան մտքի հետաքննացությունն եկոնոմիկայի բնագավառում, ընդ-
գծելով, վոր տեսական միտքը «չի համուծ» մեր գործնական
հաջողությունների հետևից, վոր «մենք վորոշ ձեղքվածք ունենք
գործնական հաջողությունների և տեսական մտքի զարգացման
միջև»:

Ընկեր Ստալինն այն ժամանակ մեր ուշադրութիւնն եր հրաւիրում այն հանգամանքի վրա, Վեր «մեր հասարակական քաղաքական իշանքում տնտեսական հարցերի վերաբերմամբ շրջանառութիւն ունեն վորոշ բուրժուական և մանր-բուրժուական տնտեսիւններ», վորոնք աղտոտում են Ֆարդկանց գլուխները և չեն հանդիպում անհրաժեշտ դիմադրութեան:

Յեւկ ընկեր Ստալինը հարցնում եր. «Դի՞թե դժվար ե հասկա-
նալ, Վոր առանց բուրժուական տեսությունների դեմ ուղղված ե
մարքս-լենինյան տեսության բազայի վրա մղվող անհաշտելի
պայքարի անկարելի չե ձեռք բերել կատարյալ հաղթանակ
դասակարգային թշնամիների դեմ»:

Պետք է տանել, վոր վրմանց համար, սա, իսկապես, անհաս-
կանալի յեր և ֆիուս՝ եմանհակառակի: Սրանով պետք է, խոշոր
չափով, բացատրել մեր պայքարի անբավարարությունն այս
«տեսություններ»-ի դեմ, վորոնք, խոսելով ընկեր Ստալինի բառե-
րով, ձեռք են բերել նախապաշարմունքների ամբողջուն մեր
տեսական ճակատի մի շարք հատվածներում և, մասնավորապես
ու առանձնապես, այս ճակատի իրավական հատվածում:

Յեւ իսկապիս, հաղիվ թե գտնվի տեսության մի այլ, նույնքան հետամնաց, ամեն տեսակ կեղծ մարքսիստական, հակա-գիտական նեխվածքով և հնոտիով ազատոված բնագավառ, վոր-քան իրավունքի քննադատար:

Հաղիվ թե վորևե մի ալ բնագավառում այնքան յերկարատև և աշխատանքային պատկառ «Զրջանառություն ունենալին», — ասանք, ալ մի ևս շրջանառություն ունեն, աշխարհի «թեորիա»-ներ և «թեորիկ»-ներ, վորոնք համակված են պետության և իրավունքի Մարքսի-Լենինի-Ստալինի ուսմունքի կոպտագույն խեղաթյուրումների թույնով:

Այստեղ, — թե՛, այսպես կոչված, իքավունքի ընդհանուր տեսութեան բնագաւառում եւ թե՛ առանձին, մասնավոր իրավական դիպքերի նկատման (պետական իրավունքի, քաղաքացիական, քրեական, աշխատանքային, հողային եւ այլ իրավունքներ) տեսութեան մէջ, կարելի չե հանդիպել բազմապիսի ուղղութիւնների, հոսանքների, յիշատակների, հայեցակետերի ներկայացուցիչներին, վերանց խոշոր մասը, վոչ միայն, վերեւ ընդհանուր բան հունի մարքսիզմ-լենինիզմի հետ, թե՛ համառորեն քողարկվում ե նրա անունով, այլ ե ներկայացնում ե իրենից մեր դիտութեան կոպիտ մի կեղծարարութիւն, մարքսիզմ-լենինիզմի սկզբունքների ե հիմնական դրույթները կոպիտ խեղաթուրում:

Մեր այս պնդման ճշտությունն ապացուցելու համար բաժնական ե նշել այն «աշխատությունները», վրոնք իր ժամանակին լայն շրջանառություն մեջ եյին. բաժնական ե նշել այնպիսի «մարքսիստներին», ինչպես, որինակ պրոֆ. Գոյխբարգին («Տնտեսական իրավունք», «Պրոլետարիատը և իրավունքը» և այլն), պրոֆ. Բեյսենբերն («Իրավունք, մեր իրավունքը, ոտար իրավունք, ընդհանուր իրավունք»), Իլինսկուն, Մագերովսկուն, Բազումովսկուն, Արխիպովին և այլն, վրոնք խորհրդային յեղտնակով անվերջ յերգում եյին պոխիտովիստներին, նորմատիվիստներին, բոլոր Պետրաժիցկիններին, Մնապպերին, Դյուզիններին, Կարնեռններին և այլն և այլն բուրժուական տեսությունները:

Այս ճակատամասում յերկար ժամանակ գործում եր այժմ
մերկացված յերկրեսանի Պաշուկանիս: Վերջին մի շարք տա-
րիներէ ընթացքում նա անկոնտրոլ տեր ու տնտեսն եր Խոր-
հրդային Շինարարութեան և Իրավունքի Ինստիտուտում: Պետու-
թեան և իրավունքի տեսութեան բնագիտական գիտական մտքի
դեկավար կենտրոնը լինելու, կոչված այս Ինստիտուտը Պա-
շուկանիսի և նրա արբանյակներէ ձեռքին ազատարան դարձաւ
ժողովրդի թշնամիներէջ շատերի համար: Այստեղ շահատակում
եյին այնպիսի փորձված արոցկիստական յերկրեսանիներ, ինչ-
պիսի Զենիսը, Աշրաֆեանը, Իոցենիկոն, Ստարովոյտովը և ուրիշները:

Պաշտօնական ռեժիմի արժանատիները խորհրդային դիտահետազոտական ինստիտուտը վերածել էյին մի գոմի, վորտեղ «ծաղիկում» եյին ինամիթիւթյան և իմբակայնության զաղրեկ բարքերը: Իրենց համար անհաճո և անհարմար աշխատողները դուրս եյին վանվում, ամբողջ աշխատանքը դարձել եր մենաշնորհ իրար սերտ կապված մարդկանց «արտել»-ի: Ինքնաքննադատության ճնշումը, շոգոքորթությունը, փոխադարձ գովաբանումը, փոխադարձ ամբիստիան վորեւ մեկի սխալների մերկացման դեպքում, «վոճիկով»-ը՝ սրանք բոլորն իրենց համար փարթամ բուն եյին դրել այստեղ: Իրավունքի տեսության ճակատի անբարենաշող դրության մասին կուսակցական մամուլի բազմանվագ ազդանշանները մնում եյին անհետեւանք: Դրան նպատուում եր այն, վոր իրավագետ-կոմունիստները մոտ բացակայում եր զգոնությունը:

Իրենց ֆինանսաբարական աշխատանքն իրավական դիսցիպլինաների բնագավառում Պաշտպանության ու նրա արժանյակները առնում եյին բավական նուրբ կերպով: Այս մարդիկ բազմիցս խոստովանում եյին իրենց սխալները, բայց միայն նրա համար, վեր-

պեսզի ամենի քողարկված ձևով շարունակեյին իրենց կեղծ մարքսիստական, հակալենինյան հայացականները քարոզը: Նրանց «գիտական» գործունեությունն ուղղված էր այն բանին, վորպեսզի ամեն կերպ կասեցնեյին իրավական զիսցիպլինների դարգացումը, վորպեսզի անվանարկեյին և քայքայեյին խորհրդային իրավական գիտությունը:

Քննադատություն կրակի տակ նահանջելով մի աստիճանից մյուսը, նրանք տարբեր ձևերով քարոզում էյին պետություն և իրավունքի մահացման հակադասակցական, ֆրասարարական «թեորիաները»: Զինաթափել բանվոր դասակարգը նրա թշնամիների առաջ, թուլացնել սոցիալիզմի պետական հզորությունը՝ սա յերայս փորձերի նպատակը: Ուսանող յերիտասարդություն, — աճող կադրերին՝ նրանք ներշնչում էյին նիհիլիստական վերաբերմունք դեպի խորհրդային իրավունքը: Սա միևնույն չափով վերաբերվում է ինչպես իրավունքի ընդհանուր տեսություն, այնպես և առանձին իրավական զիսցիպլիններին (պետական, քաղաքացիական, աշխատանքային, հողային և այլ իրավունքներին):

Պաշտականիս և նրա խմբի կեղծ գիտական զիրքերը միահյուսվում էյին արոցկիզմի և աջերի ռեստավրատորական «թեորիաներին» (առանձնապես Բուխարինի հակալենինյան հայացքներին): Պաշտականիս և նրա ընկերություն լիվիդատորական «թեորիաների» ակունքներն այն ավելյան ախոռներումն էյին, վորտեղ II Ինտերնացիոնալի մենշևիկյան տեսաբանները գոհակացնում և խեղաթյուրում են մարքսիզմը: Այս բոլորը քողարկվում էր բուրժուական իրավագիտության քննադատության վերաբերող մեծադղորդ բառերով, բանավոր յերգումների աղմուկով և վորոտով: Իսկ իրականում սխտեմատիկաբար անց էր կացվում բուրժուական ռեստավրատորական, արոցկիստական-բուխարինական կոնտրաբանդը: «Մեթոդոլոգիական կենտրոնը», ինչպես մեծարում էյին իրենց «արտել»-ը Պաշտականիս ու նրա արբանյակները, թեև խոսքով դուրս էր գալիս բուրժուական տեսությունների և նրանց կրողների դեմ խորհրդային հողի վրա, բայց իրականում շարունակում էր մարքսիզմը խեղաթյուրելու նույն այն գիծը, վորը, խորհրդային իշխանություն առաջին տարիներեց սկսած անց էյին կացնում բուրժուական և մենշևիկյան իրավաբանները, Պետրաժիցկու, Կնապալի, Դյուգիի, Բենների և այլոց ջերմ հետևորդները:

Այդ պատճառով էլ, վորպեսզի հնարավոր լինի խորանալ

մինչև Պաշտականիս և նրա «շխուկայի» կողմից մարքսիզմ-լենինիզմը խեղաթյուրելու արվամները, անհրաժեշտ է, թեկուզ ընդհանուր գծերով, վերականգնել հիշողության մեջ իրավունքի այն հակամարքսիստական տեսությունները, վորոնք շրջանառությունն ունեյին պրոլետարական հեղափոխության առաջին տարիներին:

II

Իրավագիտության բոլեիկյան կադրերն այն ժամանակ չափազանց փոքրաթիվ էյին: Ոգտվելով այս հանգամանքից, բուրժուական պրոֆեսորները, վորոնք վաղ յերիտասարդություն շրջանում իրենց տուրքն էյին տվել «լեգալ մարքսիզմին», ինչպես նաև մենշևիկյան իրավաբանները, հանդես էյին գալիս իրենց հաստատվող գրքերով, վորոնք լի էյին մարքսիզմի ամենասանձարձակ խեղաթյուրումներով: Նրանց գործունեությունն առանձնապես աշխուժացավ նեպոլին անցնելու հետ միաժամանակ, յերբ բոլոր ընդամասններում սկսեցին նկատվել բուրժուական իդեոլոգիայի վերածնունդի փորձերը:

Այս «մարքսիստ»-ներից ամեն մեկն ուներ իր «ուսուցիչ»-ը մոլի բուրժուական գիտնականների շարքում: Այդ ուսուցիչների վոգով էլ, իրենց ուժերի չափ, «աշակերտները» մշակում էյին մարքսիզմ-լենինիզմը, և այդպիսի «մշակման» արդյունքները հանդես էյին բերում իրրե իրավունքի մարքս-լենինյան տեսություն: Հին մենշևիկ Գոյլբարդը գովաբանում էր Կարլ Բենների, մախիստ և բողոքանովական պրոֆ. Բեյսները գովում էր Կնապալին և Պետրաժիցկուն:

Բուրժուական այս ջատագովությունը Խորհրդային իրավունքի հարցերի նկատմամբ զաղրելի հետևանքներ էր տալիս: Հետաքրքրական է, վոր այդ կարգի ամենից ավելի թունդ հետևյալանքները հաճախ հանդես էյին գալիս իրր թե «ձախ» ֆրազիերի թաղանթով պարուրված:

Դեռ 1923 թ. պրոֆ. Գոյլբարդը գրում էր «հակա-իրավական պրոպագանդ»-ի մասին՝ իրրե խորհրդային արդարադատության կարևորագույն խնդիրներից մեկի մասին և անմիջական կոչ էր անում գրոհել իրավունքի դեմ, — բուրժուական, թե՛ խորհրդային իրավունքի դեմ, գիտնական պրոֆեսորը չէր բացատրում այդ... — կոչ էր անում գրոհել ընդհանրապես իրավունքի դեմ:

Իր, դժբախտաբար, բաղմամբով գրքերից մեկում գիտնական այս մարդը բառացիորեն հետևյալն էր գրում. — «Ամեն մի գիտակից պրոլետար ներկայումս գիտե կամ, համենայն դեպս, հազար անգամ լսել է, վոր կրոնը — ուղիում է ժողովրդի համար. բայց, ինձ թվում է, շատ քչերն են, վորոնք գիտակցում են, վոր իրավունքն՝ ել ավելի թունավորիչ և թմրեցնող ուղիում է նույն այդ ժողովրդի համար...» («Մասնավոր գույքային իրավունքի հիմունքները». 1924 թ.).

Հասարակական գիտությունների սոցիալիստական Ակադեմիայի և Արդարագատության Ժողովրդական Կոմիսարիատի մարկայի տակ մենշևիկյան այս անսքող տեսաբանը բուրժուական իրակարգի տարբերությունը սոցիալիստականից գտնում էր նրանում, վոր «բուրժուական տերապիստություն տաճարը՝ որենսդրությունն է, և նրա ֆետիշն՝ որենքը. պրոլետարական և սոցիալիստական համաշխարհային իրակարգի տաճարը՝ կառավարումն է, իսկ նրա պատարագը՝ աշխատանքը»:

Համատեղելով իրավունքի պրոֆեսորի պաշտոնը Ռեյսնեի Արդարագատության Ժողովրդական Կոմիսարիատի կոլեգիայի անդամի պաշտոնին, պրոֆ. Գոյխբարդը զմայլանքով մեջբերումներ էր անում Դյուգրիից, Վիլսոնից և Բեննեիից, հանգիստ լըդձով գուրս էր նետում պրոլետարական պետության գինանոցից որենքն ու իրավունքը իբրև բուրժուական հնոտի, իբրև «ուղիում» իբրև «բուրժուական մնացուկ», իբրև մի գաղափար, վորը ծառայում է շահագործող դասակարգի շահերին...:

Գոյխբարդին ձայնակցում էր պրոֆ. Բեյսնեի: 1925 թվականին իր «աշխատություններից» մեկում նա տարակուսանքով բացականչում է. «... Այսպիսով մենք մինչև այժմ ել չըգիտենք, թե հարկավոր է, արդյոք, մեզ իրավունքը, վերջապիսի է նա հարկավոր մեզ և կարելի՞ չէ, արդյոք, հաշտվել այն գրություն հետ, վոր մենք, չըգիտես ինչու, պրոլետարական դիկտատուրան և դասակարգային շահը վերաներկում՝ վերածում ենք ինչ վոր առեղծվածային իրավական պատկերների և ձևերի»:

Ունողվելով պրոլետարիատի դիկտատուրայի և իրավունքի փոխհարաբերակցությունների հարցում, պրոֆ. Բեյսնեի հանգավ այն յեզրակացություն, վորի համաձայն նա պարզորեն ժխտում

է, թե հնարավոր է ոգտագործել իրավունքը, իբրև հեղափոխական գործիչ խորհրդային պետության ձևերին:

«Հեղափոխությունից առաջ, — գրում էր նա, — յես կարծում եյի, վոր իրավունքը մենք կկարողանայինք ոգտագործել իբրև հեղափոխական զենք: Ներկայումս, նոր տնտեսական քաղաքականություն և համաշխարհային հեղափոխություն դանդաղման առկայության պայմաններում, յես հակվում եմ կանգնելու հակադիր տեսակետի վրա»:

Յեկ այնուհետև նա շարունակում է. «Իրավունքը, յեթե անգամ «ուղիում է ժողովրդի համար», սակայն նա, համենայն դեպս, մի վտանգավոր դեղանյութ է, վորն իր տաք վիճակում պայթուցիկ նյութի հատկություն ունի, իսկ սառը վիճակում՝ ամուր, յերբեմն չափազանց ամուր սոսնձի կամ մածիկի բոլոր հատկանիշները»¹:

Խորհրդային իրավունքի հեղափոխական հատկությունների յերկյուղ («պայթուցիկ նյութի» հատկություն) և խորհրդային որենքի ու խորհրդային իրավունքի անագին կազմակերպիչ դերի ժխտում սոցիալիստական շինարարության պրոցեսում՝ անա թե ինչու էն բնորոշվում Բեյսնեի, Գոյխբարդի և նմանների բուրժուական-մենշևիկյան դիրքերը:

1922 թվի ՌԿ (Բ) Կ XI համագումարում Լենինն ասում էր, վոր, «քաղաքականության վերաբերյալ մեր պատկերացումները հասարակ բանվորին և դուռացուն մենք միանգամից տալիս եյինք դեկրետների ձևով» (հ. XXVII հջ 341), և, դրանով իսկ, նա ընդգծում էր ընդհանրապես խորհրդային, սոցիալիստական որինականություն և խորհրդային իրավունքի վիթխարի կազմակերպող նշանակությունը: Համառուսական Կենտգործկոմի IV նըստաշրջանում Լենինը խոսում էր առաջին խորհրդային աշխատանքային որենքների կողքի մասին, վորն որենսդրական կարգով սահմանեց ութժամյա բանվորական ուր, իբրև խորհրդային իշխանություն անագին նվաճման մասին, իսկ այնպիսի որենքների մասին, ինչպիսին հողային դեկրետը, նա ասում էր, վոր նրանց հրատարակումով մենք ապահովեցինք գյուղացու դաշինքը բանվորի հետ (հ. XXVII. հջ 427—429): Լենինը և Ստալինը յեռանդագին պաշտպանում եյին միասնական որինականության գաղափարն ամբողջ ֆեդերացիայում, վոչ թե «Կալուգայի» կամ «Կազանի»,

¹ М. Рейснер. „Право, наше право, чужое право, общее право“

այլ սրամանական համառուսական և նույնիսկ «խորհրդային հանրապետությունների ամբողջ ֆեդերացիայի համար» միամանական որինականություն զաղափարը (հ. XXVII, հշ 399—400): Իսկ Բեյսների և Գոյխբարդի տիպի «մարքսիստ»-ները աղափարում ելին ընթերցողների գլուխները խորհրդային իրավունքի, իբր «ոպիումի», իբրև «վտանգավոր դեղանյութի», փթած, հակալենինյան «տեսություններիով» և, այսպիսով, ժխտում ելին նրա նշանակությունը, ոգուտը և անհրաժեշտությունն աշխատավորների պայքարում ընդդեմ շահագործողների:

Իսկ յերբ այս «գիտնականներն», աշխուժանալով ստիպված ելին լինում խորհրդային իրավունքի անալիզին գիմելու, նրանք հասնում ելին այնպիսի հրեշավոր անստույթությունների, վորոնց տպագրումը կարելի չէ բացատրել միայն հրատարակիչների բացառիկ անհոգությունը դեպի մարքս-լենինյան տեսությունը, նրանց տգիտությունը կամ ուղղակի թշնամանքով լենինից մի վերաբերմամբ:

Իբրև որինակ իրավունքի լենինյան-ստալինյան ուսմունքի կոպտագույն խեղաթյուրումների կարելի չէ բերել նույն Բեյսների «թեորիան», վորը վորոշում էր իրավունքն ընդհանրապես, իբրև «ինստուիտիվ» իրավունք», իբրև «գիտակցություն» և, իբրև «գեպացումների կոմպլեքս»: Պրոֆ. Բեյսները կանգնած է Մախի-Սվենարեուսի-Բոգդանովի դիրքերի վրա, նենդափոխելով մարքսիզմ-լենինիզմը մախիզմով, մատերիալիզմն ու մատերիալիստական դիալեկտիկան՝ իդեալիզմով և այն ել նրա ամենահետադեմ և խավարամիտ տեսակներից մեկի ձևով:

Ըստ պրոֆ. Բեյսների, իրավունքը՝ կոմպրոմիս է դասակարգերի միջև: «Իրավունքի ամեն մի սխտեմ... կոմպրոմիս է, վորը կազմված է ամենատարբեր դասակարգային գաղափարների իդեոլոգիական բեկորներից. նա խայտաբղետ մի հյուսվածք է, վորը ստեղծվել է ամենատարբեր հասարակական դասակարգերի իրավական պահանջների և հայացքների հիման վրա»:

Այսպես է գրում պրոֆ. Բեյսները, հրամցելով այս հակալենինյան անհեթեթություն իբրև մարքսիզմ, իբրև իրավունքի գիտություն վերջին խոսք:

Մարքսիզմ-լենինիզմն ուսուցանում է, վոր իրավունքը «դասակարգի՝ որենքի վերածված կամքն է միայն»: Ըստ Բեյսների՝ իրավունքը տարբեր դասակարգերի «իդեոլոգիական բեկորների» մի կույտ է:

Մարքսիզմ-լենինիզմն ուսուցանում է, վոր «պայքարող ամեն մի կուսակցություն (հետևաբար ամեն մի դասակարգ Ա. Վիշ.) իր հավակնությունները պետք է ձևակերպի իր ծրագրի մեջ իբրև իրավական պահանջներ»: Ըստ Բեյսների, իրավունքի սխտեմը մի «խայտաբղետ հյուսվածք» է, վորը ստեղծվել է «ամենատարբեր հասարակական դասակարգերի իրավական պահանջների և հայացքների հիման վրա...»:

Յենելով այս, բացարձակապես սխալ, ֆեասակար, հակամարքսիստական և կեղծ գիտական հայացքները, պրոֆ. Բեյսները հանդավ խորհրդային իրավունքի՝ իբրև կոմպրոմիսային իրավունքի, իբրև «խաղաղացման և հաշտեցման» իրավունքի գաղափարին: Պրոֆ. Բեյսներն այնտեղ հասավ, վոր խորհրդային իրավունքը նա ներկայացրեց իբրև մի իրավունք, վորի կազմի մեջ «դաշինքի հիմունքներով» մտել են գյուղացիական իրավունքը և «համբերատարություն ու կոմպրոմիսի հիմունքներով» բուրժուական իրավունքը:

Ըստ պրոֆ. Բեյսների, խորհրդային իրավունքը՝ «յեռմիասնական իրավունք է, պրոլետարական, գյուղացիական և բուրժուական, և այս, ամոթ չլինի ասել, սխտեմի մեջ, տերապետող դերը գրավում է պրոլետարական իրավունքը...

Ջարմանալի չէ, վոր խորհրդային իրավունքի մեջ պրոֆ. Բեյսները տեսնում է նրա՝ ռեակցիոն ուժի վերածվելու վտանգ, ռեակցիոն ուժի, վորն ընդունակ է ջլատելու սոցիալիզմի համար մղվող պայքարի հաջողությունները:

Պրոֆ. Բեյսները բառացիորեն գրում էր հետևյալը.

«Մեր պայմանները շրջանակներում իրավունքը խաղաղացման և հաշտեցման մի անագին ապարատ է, վորը հնարավոր է դարձնում պրոլետարիատի դիկտատուրայի առկայությունը խոշոր և մանր-կապիտալիստական շրջապատում, վերջինս ինչպես ներքին, նույնպես և արտաքին արտահայտություն մեջ. բաց, մյուս կողմից, մի և նույն իրավունքը կարող է դառնալ ռեակցիոն ուժ, վորը կվավերացնի, կամրապլենգի անցման ժամանակաշրջանը նրա նեպակաշան ձևով իրական ամեն՝ կարգի անհրաժեշտություններից ազդելի մեծ չափով. լայն անպարեզ կբանալ բուրժուական իրավունքի համար այնպիսի մի ծավալով, վորը կարող է լուրջ վնաս հասցնել պրոլետարական շահին և դրանով նա կամ կդանդաղեցնի

կոմունիստական հասարակութեան մեջ «հեղափոխութիւն» ընթացքը, կամ անհրաժեշտ կղարձնի նոր հեղափոխութիւն՝ ազատելու պրոլետարիատին այն բուրժուական ցանցերէց, վորոնք անսկսելի կերպով սեղմել են նրան»:

Այսպիսով, ըստ Բեյսների, դուրս ե գալիս, վոր 1) խորհրդային իրավունքը «խաղաղացնում ե հաշտեցնում ե» կովոզ գասակարգերին ե 2) փրկում ե պրոլետարական դիկտատուրան «խորհրդ ե մանր-կապիտալիստական շրջապատի» ճնշման հետեանքով սպառնող խորտակումից: Սրանում պրոֆ. Բեյսները տեսնում ե խորհրդային իրավունքի դրական կողմը: Բայց խորհրդային իրավունքը «ուխի» ե անում ուսակցիոն ուժ դառնալու, «պրոլետարական շահին ֆլասելու, կոմունիստական հասարակութեան մեջ ներաճելու» (°) ընթացքը դանդաղեցնելու ե նույնիսկ ինչ վոր մի նոր «հեղափոխութեան» հասցնելու (°): Սա՝ խորհրդային իրավունքի բացասական կողմն ե:

Ձախազանց բնորոշ ե Բեյսների այս հայտնութիւնը: Նա ցույց ե տալիս իրավունքի բուրժուական ե մենշևիկյան կոնցեպցիաների սերտ կապը ե միահիշատումը հակահեղափոխական տրոցկիստական այն զրպարտութեան, վորը վերաբերում ե խորհրդային պետութեան «այլասերման», «յերբորդ հեղափոխութեան» ե այլն:

Գոյխարարի ե Բեյսների տիպի վոչ-բարով տեսարանները վորոշ ժամանակ անպատիժ կերպով քարոզում եյին իրենց այս բուրժուական-ջատագովական բանդագուշանքը: Խորհրդային իրավունքի դեմ ուղղված նրանց զրպարտութիւնը չեր հանդիպում հակահարվածի: Ամեն կարգի բուրժուական իդեոլոգիաների քարոզիչներն անարգել կերպով խեղաթյուրում ե աղճատում եյին խորհրդային իրավունքի բովանդակութիւնը, նրա իսկական եյութիւնը, նրա դերն ու նշանակութիւնը պրոլետարական հեղափոխութեան ե սոցիալիստական շինարարութեան մեջ:

Այս խեղաթյուրումներով նրանք քիչ ֆլաս չպատճառեցին սոցիալիզմի գործին, պատվաստելով յուրատեսակ մի «իրավական նիհիլիզմ», անվանարկելով խորհրդային իրավունքն ու խորհրդային որենքները, խլելով պրոլետարիատի ձեռքից նրա դասակարգային պայքարի այս սուր զենքը...

III

Խորհրդային իրավունքի պատմութեան մեջ ականավոր տեղ ե գրավում Պ. Ի. Ստուչկան, վորի անվան հետ կապված են խոր-

հրդային արդարատառութեան կազմակերպման առաջին քայլերը ե դատարանին վերաբերող առաջին դեկրետների ծնունդը:

Քիչ բան չի արել Պ. Ի. Ստուչկան խորհրդային իրավունքի հեղափոխական դերի պրոպագանդի համար, խորհրդային պետական ե քաղաքացիական իրավունքի հիմունքների մշակման համար: Նա նշանակալից ծառայութիւն ե մատուցել մի շարք իրավական պրոբլեմներ մարքս-լենինյան վոգով մշակելու գործում. նույնքան նշանակալից ե նրա ծառայութիւնը նաեւ այն պայքարում, վորը մղվում եր խորհրդային իրավունքի մարքսիստական լենինյան ըմբռնման համար, ըստ վորում խորհրդային իրավունքը, դա—բանավոր դասակարգի կամքի արտահայտութիւնն ե, վորը զրանցված ե խորհրդային պետական որենքների մեջ: Բուրժուական-մենշևիկյան իրավաբանների դեմ նրա վարած պայքարն իր նշանակութիւնը պահել ե մինչեւ մեր օրերը:

Յեւ պետամենայնիւ, նրա աշխատութիւնների մեջ գոյութիւն ունեն մի շարք սխալներ, հակալենինյան դրոշմներ, վորոնք աղճատված գաղափար են տալիս խորհրդային իրավունքի եյութիւնն ե նշանակութեան մասին սոցիալիզմի ժամանակաշրջանում.

Այսպես Պ. Ի. Ստուչկան, խոսելով «պրոլետարական իրավունքի» մասին, իբրեւ անցման ժամանակաշրջանի իրավունքի մասին, պնդում եր, վոր պրոլետարական դիկտատուրայի կամ սոցիալիստական հասարակութեան ժամանակաշրջանում «մարդկանց փոխհարաբերութիւնները, սոցիալական կարգը կկարգավորվեն վոչ թե հարկադրանքի միջոցով, այլ աշխատավորների, այսինքն ամբողջ նոր հասարակութեան գիտակցական բարի կամքով»:

Դա ուղղակի հակասում ե պետութեան ե իրավունքի մարքսիստական-լենինյան ուսմունքին:

Լենինը գրում եր. «Յեթե մենք անարխիստներ չենք, մենք պետք ե ընդունենք պետութեան, այսինքն հարկադրանքի անհրաժեշտութիւնը կապիտալիզմից սոցիալիզմին անցնելու համար (XXI, էջ 602): Նա ընդգծում եր, վոր՝—«իրավունքը վոչինչ ե առանց այն ապարատի, վորն ընդունակ ե հարկադրելու, վորպեսզի պահպանվեն իրավունքի նորմաները»: (տ. XXI, стр. 438):

Ստալինն ուսուցանում ե, վոր՝—«մեր ժամանակի հեղափոխական որինականութիւնն իր սուր ծայրով ուղղված ե վոչ թե

¹ П. Стучка, 13 лет борьбы за революционно-марксистскую теорию права, стр. 24.

ազգական կոմունիզմի ծայրահեղությունները դեմ, վորոնք վաղուց արդեն գոյություն չունեն բնության մեջ, այլ ուղղված է հանրային տնտեսության մեջ գոյություն ունեցող գոգերի և փաստարարների դեմ...»¹:

Անցման շրջանի «սոցիալական կարգի» կարգավորումը մարքսիզմ-լենինիզմի, այսպիսով, պատկերացնում է իրեն վոչ միայն «աշխատավորների բարե կամքի» միջոցով, ինչպես կարծում էր Ստուլիկան, այլև հարկադրանքի միջոցով:

Պ. Ի. Ստուլիկան ուներ և այլ սխալներ, վորոնք խանգարում էին նրան ճիշտ հասկանալու խորհրդային իրավունքի եյությունն ու նրա զարգացման ուղիները: Այսպես, նա պնդում էր, վոր՝ «մեզ մոտ արդեն զժվար է դառնում խիստ պարզորոշ սահմանազիծ անցկացնել իրավունքի և տեխնիկայի միջև», վոր՝ «մեկը վերածվում է մյուսի», վոր՝ «մենք (պրոլետարական հեղափոխության) ամբողջ առաջին շրջանը ապրում էինք համարյա առանց որենքների»: Այնուհետև, նա առաջ էր մղում այն հիմնովին սխալ թեզը, վոր իբր թե խորհրդային պետության մեջ մահանում է իրավունքի և պարտականության հակադրությունը:

ԽՍՀՄ Նոր Սահմանադրությունն ուղղակի սահմանադրում է իրավունքներն ու պարտականությունները: Խորհրդային որենքների ամբողջ արդարությամբ և նրանց ամբողջ խտտությամբ մենք պատժում ենք մարդանց իրենց պարտականությունները խախտելու համար: Բայց վոչ վորքի մտքովը չի անցնի պատժել վորեւ մեկին նրա համար, վոր նա չի ոգտագործել իր այս կամ այն իրավունքը...

Մերկացնելով Պաշտեպանիսի հակամարքսիստական այն պնդումը, թե իրավունքը ներկայացնում է ապրանքատերերի, մասնավոր շահերն անշատ կրողների հարաբերությունների սպեցիֆիկ ձևը, Պ. Ի. Ստուլիկան ինքն ընկնում էր կոպիտ սխալների մեջ: Նոր տնտեսական քաղաքականության շրջանի մեր իրավունքը նա հայտարարում էր բուրժուական, պնդելով, վոր մենք պարզիպարզ «կատարել ենք բուրժուական իրավունքի ղեկավար, փոխառում»:

Խորհրդային Քաղաքացիական Կոդեքսի մեջ Պ. Ի. Ստուլիկան տեսնում է, խոսելով նրա բառերով, պահանջն ու առաջարկը միջնորդավորող նույն «ավտոմատը», վորպիսին ներկայացնում է բուրժուական քաղաքացիական կոդեքսը: Մեր Քաղաքացիական

Կոդեքսն ընկ. Ստուլիկան համարում է՝ «նյութերի հասարակական փոխանակումը միջնորդավորելու մի ձև, վորն իրացվում է առևտուրի միջոցով»: Մեր Քաղաքացիական Կոդեքսի ամբողջ տարբերությունը բուրժուական քաղաքացիական կոդեքսից ընկ. Ստուլիկան տեսնում է նրանում, վոր մեզ մոտ՝ «ներս է խրվում նոր մոմենտ՝ սոցիալիստական պլանայնությունը»: («Курс советского гражданского процесса», ч. I, стр. 73):

Պլանայնության նշումը, սակայն, չի փոխում գործը, վորովհետև ընկ. Ստուլիկայի հիմնական սխալն այն է, վոր քաղաքացիական իրավունքը նա հանգեցնում է արտադրության և փոխանակման սֆերային: Բայց ինչ անել այս դեպքում քաղաքացիական իրավունքի այն մասի հետ, վորը կարգավորում է ամուսնական և ընտանեկան հարաբերությունները: Կամ գուցե այս հարաբերություններն ևս պետք է կարգավորվեն «սոցիալիստական պլանայնության տեսակետից»: Պարզ է, վոր քաղաքացիական իրավունքն ընդգրկում է հարաբերությունների ավելի լայն սֆերա, քան միայն փոխանակման հարաբերությունները (ինչպես կարծում է Պաշտեպանիսը), կամ նույնիսկ միայն արտադրության և փոխանակման հարաբերությունները (ինչպես սխալ կերպով մտածում էր Ստուլիկան):

Այս տեսակետի մեջ գրյություն ունեն Պ. Ի. Ստուլիկայի «թեորիայի» անկասկածելի կապն ու աղգակցությունը Պաշտեպանիսի «թեորիայի հետ: Իզուր չէ, վոր ընկ. Ստուլիկան ամեն կերպ գովաբանում է Պաշտեպանիսի «Իրավունքի ընդհանուր տեսությունն ու մարքսիզմը» փաստարարական գրքույկը և սրբապծությամբ նրա անունը դնում է Մարքսի, Ենգելսի, Լենինի անունների կողքին («Революционная роль советского права», стр. 96):

Խորհրդային Քաղաքացիական Իրավունքը և խորհրդային Քաղաքացիական Կոդեքսն ընկ. Ստուլիկան հիմնականում բնութագրում է իբրեւ բուրժուական յերնություններ:

Նոր տնտեսական քաղաքականության շրջանի մեր իրավունքն ընկ. Ստուլիկան ուղղակի հայտարարում է իբրեւ բուրժուական, պնդելով, վոր մենք պարզիպարզ «կատարել ենք բուրժուական իրավունքի ղեկավար, փոխառում»:

Մեր նոր, (և, այստեղ էլ ասենք, մեր առաջին) Կոդեքսները ընկ. Ստուլիկան դիտում է իբրեւ «բուրժուական իրավունքին արված զիջումների արդյունք, իբրեւ «նահանջն ուղենիշներ» և, այսպիսով, նա կրկնում է Զինովիեի — Բուխարինի հակալենինյան հեր-

¹ Ս տ ա լ ի ն. «Լենինիզմի հարցերը»: Հայկուհրատ. 1935 թ. էջ 631:

յուրանքները և իրավունքի տեսութեան բնագավառը փոխադրում եւ տրոցկիստական-գիւնովեական դրույթները:

Բայց ինքը Պ. Ի. Ստուշկան «Խորհրդային իրավունքի հեղափոխական դերը» գրքուկի մեջ գրում եւր այն մասին, վոր նրան, ընկերներ շաւկցութեամբ, հաջողվեց տալ քաղաքացիական իրավունքի, — ընդհանրապէս, — և մեր, խորհրդայինի, — մասնավորապէս, — նոր, հեղափոխական-գիւնովեական կոնցեպցիա:

Իբրեւ պարզաբանութեան վերոհիշյալ մեջբերումի պետք եւ ասել, վոր այս «նոր հեղափոխական-գիւնովեական կոնցեպցիայի» հետ կապված հարցերից մեկն եւ ներկայացնում եւր այսպէս կոչված, տնտեսական-վարչական կամ, ինչպէս հետագայում սկսեցին անվանել, տնտեսական իրավունքի առանձնացումն իբրեւ իրավունքի հատուկ մի ճյուղ (տես «Խորհրդային տնտեսական իրավունքի դասընթացը», Կոմակադեմիայի Խորհրդային շինարարութեան և իրավունքի ինստիտուտ, 1935 թ. հեղինակներ՝ Գիւնցբուրդ, Ամֆիթեատրով, Կոստելցե): Իր արմատներով այս «տնտեսական իրավունքը» հարակցում եւ Պաշտեանիսի փթած ֆուսսարարական տեսութեան, նրա գլխավորած վերոհիշյալ ինստիտուտի ֆուսսարարական աշխատանքին:

Այս տնտեսական-վարչական իրավունքի մեջ հիմնական մոմենտը հանգում եւր նրան, վոր, — «տնտեսական հարաբերութեանները կարգավորող խորհրդային իրավունքը հատվում եւ յերկու «իրավունքի», մեկը՝ քաղաքացիական, այն եւ պետական օրգանների և մասնավոր անձանց միջև տեղի ունեցող հարաբերութեաններ, ինչպէս նաեւ մասնավոր անձանց փոխհարաբերութեաններ համար, մյուսը՝ պետական կամ սոցիալիստական սեկտորի ներսում կատարվող հարաբերութեանների համար:

Խոսելով վարչա-տնտեսական իրավունքի բովանդակութեան մասին, ընկ. Ստուշկան գրում եւր, վոր իրավունքի այս բնագավառը կարգավորում եւ «սոցիալիստական սեկտորի տնտեսական հարաբերութեանները, մինչդեռ մասնավոր տնտեսական կամ քաղաքացիական (նույնը մասնավոր) իրավունքը կարգավորում եւ, գլխավորապէս, մասնավոր սեփականատերերի և մասամբ միջսեկտորային հարաբերութեանները», («Դասընթացը խորհրդային քաղաքացիական իրավունքի», մ. III եջ 10):

Ըստ վորում ընկ. Ստուշկան պարզաբանում եւր, վոր այդ յերկու «իրավունքների» տարբերութեանը կայանում եւ նրանում, վոր առաջինը բնորոշվում եւ իր պլանային բնույթով, իսկ յերկ-

րորդը՝ «կոնկուրենցիայի (մրցման) ազատութեան անարխիկ բնույթով», կոնկուրենցիայի, վորը դրված եւ այդ հարաբերութեանների հիմքում: Այդ յերկու սեկտորների միջև (և, հետեւաբար, այդ յերկու «իրավունքների» միջև եւս — Ա. Վիշ.) տեղի յե ունենում պայքար, վորտեղ «մի սեկտոր ձգտում եւ վոչնչացնել մյուսին»:

Ակնհերեւ եւ, վոր նույնը պետք եւ կատարվի և «իրավունքների հետ, վորոնցից մեկ իրավունքը պետք եւ ձգտի «վոչնչացնել մյուսին»...

Ահա թե մինչև ուր եւ հասնում ընկ. Ստուշկայի խառնաշփոթութեանը, մի մարդու վորն ըստ ելութեան մոտեցել եւ պրոֆ. Բեյսների «մեր» և «ոտար» իրավունքի «թեորիային»:

Իր այս խորապէս սխալ դիրքն ամրացնելու համար Պ. Ի. Ստուշկան պնդում եւ, վոր — «առևտուրը յերբեք չի լինի սոցիալիստական», վոր — «առևտուրը բուրժուական ինստիտուտ եւ, իսկ սոցիալիզմը առևտուր չի ճանաչում: Նա ճանաչում եւ միայն անմիջական մատակարարում»: Յեւ այդ պատճառով եւ յերկարացութեան — «պետք եւ առանձնացնել հատուկ կողմերի մեջ այն, ինչ վոր վերաբերում եւ պարզապէս սոցիալիստական սեկտորի կարգավորման բայց վոչ քաղաքացիական իրավունքին», («ЕЦО», 1912 № 9/10), Այստեղ խառնաշփոթված եւ ամեն ինչ սկսած «սովորեցեք առևտուր անել» լինիլայն լողունգի սքողումից և վերջացրած նեպի և սոցիալիզմի հարցերին վերաբերող մեր կուսակցութեան XIV համագումարի հայտնի վորոշումների անտեսումով:

Ընկ. Ստուշկայի հպարտորեն ազդարարած «նոր հեղափոխական-գիւնովեական կոնցեպցիան» հանգավ «յերկսեկտորային իրավունքի» աջ ոպպորտունիստական «թեորիային», սոցիալիստական տնտեսութեան և սոցիալիստական մարդու շահերի հակադրման, քաղաքացիական իրավունքի թերազնահատման, իբրեւ մի իրավունքի, վորը կարգավորում, հաստատում և պահպանում եւ աշխատավորների, խՍՀ Միութեան քաղաքացիների, սոցիալիզմի կառուցողների անձնական և գույքային շահերը:

Դա սոցիալիզմին, սոցիալիստական հասարակութեան մեջ անհատի գրաված տեղին ու դերին վերաբերող Մարքսի — Լենինի — Ստալինի ուսմունքի կոպիտ խեղաթյուրում եւ:

«...Սոցիալիզմը չի ժխտում, այլ համատեղում եւ անհատական շահերը կոլեկտիվ շահերի հետ: Սոցիալիզմը չի կարող անտեսել անհատական շահերը: Այդ անձնական շահերին ամենալիակատար բաժանարարում տալ կարող եւ միմիայն սոցիալիստա-

կան հասարակությունը: Դեռ ավելին. սոցիալիստական հասարակությունն անձնավորության շահերի պահպանության միակ հաստատուն չերաշխիքն է» (Ս տ ա լ ի ն. «Լենինգմի հարցերը» հջ 746):

Ընկեր Ստալինի այս ցուցումներով վորոշվում են նաև խորհրդային քաղաքացիական իրավունքի զարգացման ուղին և այս բնագավառում մեր առաջ դրված խնդիրները՝ խորհրդային քաղաքացիական իրավունքի զարգացման և ամրապնդման խնդիրները:

Պ. Ի. Ստուչկան և նրա հետևորդները (Ամֆիթեատրովը, Գինցբուրգը և այլն), ընդհանրապես, այդ խնդիրը տեսնում էին «զուտ քաղաքացիական հարաբերությունների գործողությունների պարզեցման և սեղմման մեջ» (Ս տ ու չ կ ա): Այսեղից ել ծագում էր անտեսումը քաղաքացիների անձնական սեփականության իրացման հետ կապված խնդիրների, իբրև խորհրդային քաղաքացիական իրավունքի կարևորագույն խնդիրների:

Այստեղից ել զանազան ցիվիլիստ հեղինակների պնդումը քաղաքացիական իրավունքի մահացման (Բրատուս), իրավաբանական անձի կատեգորիայի մահացման (Գինցբուրգ) մասին. այստեղից ել խորհրդային քաղաքացիական իրավունքի հանգեցումը տնտեսական իրավունքին (տես վերոհիշյալ յերկհատորյակը), իսկ վերջինի հանգեցումը՝ տնտեսության կառավարման հարցերին և այլն և այլն:

Խորհրդային քաղաքացիական իրավունքի պրոբլեմի նման դրվածքով փաստորեն լիկվիդացիայի յե յենթարկվում խորհրդային քաղաքացիական իրավունքը:

Պաշտեպաններն ու Դոցենկոները ԽՍՀ Միության ներսում, Նուսբաուներն ու Հեդրմանները մեր սահմանի այն կողմում անում են, ըստ ելույթյան, նրանց բոլորի համար ընդհանուր մի գործ, — սոցիալիզմի թշնամիների գործը, թշնամիների, վորոնք փորձում են ջրատել մեր իրավունքը՝ պրոլետարական դիկտատուրայի և խորհրդային պետության լավագույն լծակներից մեկը:

IV

Մեր «գիտնական» իրավաբանների ճնշող մեծամասնությունը չափազանց բարյացակամ վերաբերմունք ցույց տվեց Պաշտեպանի «Իրավունքի ընդհանուր տեսությունը և մարքսիզմ» գրքի վրա, վորը լույս տեսավ 1924 թվին:

Մարքսիստ — պետական իրավագետների 1 համամիութենա-

կան համագումարի (1930 թ.)՝ Յե. Պաշտեպանի և Յա. Բերմանի գեկուցումների առնչությամբ բանաձևը, Պաշտեպանիսին ուղղակի անվանում էր «խրափունքի մարքս-լենինյան տեսություն ամենաականավոր ներկայացուցիչ»:

Այս բանաձևը պնդում էր, վոր «Պաշտեպանի աշխատությունը գինել և բուրժուական-իրավաբանական աշխարհայացքի դեմ նրանով, վոր խոչընդոտել է, վորպեսզի նրա առանձին տարբերը անմեղ տեխնիկական պրոբլեմների դիմակի տակ չսողոսկեն խորհրդային թեորիայի և պրակտիկայի մեջ»:

Պ. Ի. Ստուչկան նույնպես չափեց դուրս գովաբանում էր այս, ինչպես ասում էր ինքը, — «հիանալի աշխատություն», չնկատելով մարքսիզմ-լենինիզմի այն կոպտագույն խեղաթյուրումներն ու գեհեկացումները, վորոնք պարտենակվում էին այդ «հիանալի» աշխատության մեջ:

Մի շարք յերիտասարդ խորհրդային իրավաբաններ հիացմունքից, բառիս բուն նշանակությամբ, տարվել էին հանդիպ խորհրդային իրավունքի բնագավառում Պաշտեպանի մատուցած «ծառայություններից»:

Պաշտեպանի «Իրավունքի ընդհանուր տեսությունը և մարքսիզմը» գրքույկի հիմնական գաղափարն արտահայտված է այն համառոտ ֆորմուլայի մեջ, ըստ վորում իրավունքը ներկայացնում է բուրժուական հասարակության մի ձև, «գեոիստական, անջատ սուբյեկտների, ավտոնոմ մասնավոր շահեր կրողների կամ իրենալական սեփականատերերի փոխադարձ շփման ձև»:

Դիտելով իրավունքը բացառապես իբրև բուրժուական կատեգորիա, իրավունքի սուբյեկտին՝ այսինքն իրավունք կրողին իբրև ապրանքատիրոջ, իսկ իրավական հարաբերություններն իբրև ապրանքատերերի, մասնավոր սեփականատերերի հարաբերություն, Պաշտեպանիսը խորհրդային հասարակության մեջ ևս իրավական բոլոր գաղափարները հանում էր ապրանքային-զբաժական, կապիտալիստական տնտեսության բնույթից:

Այստեղից ել Պաշտեպանիսը հանդում էր այն յեղրակացություն, վոր իրավունքը, նրա ամենազարգացած ձևով, հարավոր է միայն բուրժուական հասարակության մեջ:

«...Յեա պնդում էյի, գրում էր նա, — և շարունակում եմ պնդել, վոր, ամենից ավելի զարգացած, բազմակողմանի և ամբողջացած իրավական մեշնորդավորումը ծագում է ապրանքատարրողների հարաբերություններից, վոր, հետևաբար, իրավուն-

քի վորեն ընդհանուր տեսությունը... դա վոչ այլ ինչ է, յեթե վոչ շուկայում իբրեւ աղբանքատերեր հանդես չեկող մարդկանց միապետմանի, բոլոր այլ պայմաններէնց արտադրելոյ յենթարկված նկարագիր» (եջ 10):

Դժվար չե ցույց տալ մարքսիզմի թշնամի այս կոնցեպցիայի արմատները: Պաշուկանիսը յեկավ բոլորիկները մոտ նրանից հետո, յերբ մինչ այդ յերկար տարիներ նա գտնվում եր մենշելիկյան կուսակցութեան մեջ: Նա իր հետ բերեց մենշելիկյան պսակումարքսիզմի բեռը:

Իրավունքի, հիմքից հակամարքսիստական և հակահեղափոխական այն տեսությունը, վորը նա շարունակում եր գալանել մինչև վերջին ժամանակ, միայն թեթեակի ներկելով նրա ճակատը, այդ տեսությունը տիպիկական է մենշելիկյան իդեոլոգիայի համար: Նա ամբողջապես բղիթում է մարքսիզմի այն խեղաթյուրումից և դոհեկացումից, վորոնք կապված են Հիլֆերդինգի և Բենների անունների հետ: Փոխարինելով Մարքսին Մախով և Կանտով, այս պարոնները զարգացրին իրավունքի ամբողջապես իդեալիստական տեսությունը, վորը կապված է մարքսիզմի նույնպիսի ունիվերսալի հետ քաղաքատնտեսութեան բնագավառում: Պաշուկանիսը ստրկաբար կրկնում եր իր մենշելիկյան ուսուցիչներին: Այսպիսով նա ներդաշնակեց Բուխարինին, վորը նույնպիսի զբաղվում եր անվերջ յերգելով Բոգդանովի և Հիլֆերդինգի տեսական հայտնագործութեանները:

Սորհրդային իրավունքը Պաշուկանիսը հայտարարում եր իբրեւ բուրժուական կատեգորիա, վորը հատուկ է սոցիալիստական հասարակութեան նույն այն ձևով, ինչպես և կապիտալիզմին: Բայց, յեթե մեր իրավունքը բուրժուական իրավունք է, ապա, ուրեմն, ակներե և, վոր նրա իրավաբանական եյությունը չի փոխվել, փոխվել է միայն, ըստ Կարեներ—Բենների արտահայտութեան, նրա «սոցիալական ֆունկցիան»: Ստացվում է, այսպիսով, մի դրություն, յերբ բուրժուական իրավունքը «գերաճել է» սոցիալիստական իրավունքի... Սա միանգամայն համերաշխում է Հիլֆերդինգների, Կարենների և Ալլիքների վոգուն, վորոնք պնդում եյին կապիտալիզմի եւոլյուցիոն վերածման հարաւորութեանը սոցիալիզմի մեջ:

Ինչ վերաբերում է Բուխարինին, ինքը Պաշուկանիսը ստիպված է խոստովանելու այն ազդեցութեանը, վորը գործել է իր վրա նրա «աշխատանքային ծախսումների որոնքը»: Այն փաստը, վոր մեր եկոնոմիկայի դեպի սոցիալիզմ շարժման որոնքը Պա-

շուկանիսը հավասարեցնում եր արժեքի որոնքին, վորը դրված է կապիտալիստական տնտեսութեան հիմքում, սերտորեն կապված է այն մյուս փաստի հետ, վոր Պաշուկանիսը խորհրդային իրավունքը հավասարեցնում եր բուրժուական իրավունքին: Իրավագիտութեան մեջ Պաշուկանիսը քողարկված անց եր կացնում խորհրդային տնտեսական և քաղաքական իրակարգի վերաբերմամբ ստոր տրոցկիստական դրաւարտութեան:

Պաշուկանիսը պնդում եր, վոր իրավական ձևերը պրոլետարական դիկտատուրայի պայմաններում չեն կարող զարգանալ այն ուղղութեամբ, վոր հնարավոր լինի «եցնել նրանց սոցիալիստական բովանդակութեամբ». վոր «նրանք անկարող են պարունակել իրենց մեջ այդ բովանդակութեանը և պետք է անեյանան այդ բովանդակութեան իրացման համընթաց»:

Խեղաթյուրելով Մարքսի իսկական հայտացքները, նա այնուհետեւ պնդում եր, վոր «դեպի ծավալուն կոմունիզմ կատարվող անցումը Մարքսը, հետևաբար, իրեն պատկերացնում եր վոչ թե իբրեւ անցում դեպի իրավունքի նոր ձևերը, այլ իբրեւ ընդհանրապես իրավաբանական ձևի մահացում, իբրեւ ազատագրում բուրժուական դարաշրջանի այս ժառանգութեանից, վորին վիճակված է ապրել ավելի յերկար, քան ինքը բուրժուազիան» (եջ 25):

Պաշուկանիսն ուղղակի ժխտում եր բուրժուական իրավունքը «պրոլետարական իրավունքի կատեգորիաներով» փոխարինելու հնարավորութեանը և պնդում եր, վոր այն պայմաններում (այսինքն դեպի ծավալուն սոցիալիզմ կատարվող անցման պայմաններում Ա. Վիշ.) «բուրժուական իրավունքի կատեգորիաների մահացումը կնշանակի առհասարակ իրավունքի մահացումը, այսինքն իրավաբանական մոմենտի ատիճանական մահացումը մարդկանց փոխհարաբերութեանների բնագավառում»:

Այս «իրավաբանական» մոմենտը ևս Պաշուկանիսը հայտարարում եր իբրեւ բուրժուական հասարակութեան բացառիկ սեփականութեան, վորտեղ իբր թե այդ մոմենտը հասնում եր իր «կատարյալ վորոշակիութեան» սոցիալական հարաբերութեանների մեջ: Դա բացարձակապես սխալ է:

Բավական է հիշեցնել, թե ինչպես Ֆաշիզմն իր «գատաստանը տեսավ» ամեն կարգի այդ «իրավաբանական մոմենտների» և իրավական «կատեգորիաների» հետ, վորպեսզի պարզ լինի նման պնդման հրեշավոր անմտութեանը:

Ֆաշիստական բուրժուազիան հիանալի կերպով յուր յե

գնում առանց «իրավական մոմենտների», վերածելով որեւէն ու իրավունքը նրանց հակադրությունների: Ընդհակառակն, բան-վորների և գյուղացիների սոցիալիստական հասարակությունը որեւէ մեջ «իրավաբանական մոմենտների» միջոցով ամրապնդում է իր սոցիալիստական հաղթանակները, դրոշմելով իր Սահմանադրության մեջ այն բոլորը, ինչ նա նվաճել և ձեռք է բերել դասակարգային թշնամիների դեմ վարած պայքարում:

Իսկ Պաշտպանիսի մոտ ամեն ինչ հակառակն է... Չնայելով այն հարվածներին, վոր նա կրեց արդեն պետական իրավունքի մասնագետ մարքսիստների 1-ին համագումարում (1930 թ.), Պաշտպանիսը շարունակում էր պաշտպանել իր փաստարարական տեսակետները և հասավ այնպիսի հիմարության, վոր սկսեց պնդել, թե «բուրժուական իրավունք»-ը վոչ միայն «եկոնոմիկայի զարգացման վորոշ մակարդակի արտացոլումն է և արտահայտություն, պրոլետարիատի ձեռքին նա գործիք է արտադրական ուժերի հետագա զարգացման, սոցիալիզմի կառուցման համար:» (1)

Կոպիտ կերպով խեղաթյուրելով Մարքսի և Լենինի այն միտքը, վոր սոցիալիզմի ժամանակ «բուրժուական իրավունքը» մահանում է վոչ բոլորովին, այլ մասամբ՝ միայն արդեն իրականացված տնտեսական հեղաշրջման չափով», Պաշտպանիսը խորհրդային պետության իրավունքը հայտարարեց պարզապես բուրժուական իրավունք, վերադրելով այս բուրժուական իրավունքին սոցիալիզմի համար մզվող պայքարի գործիքի դեր... Իր այս «թեորիան» Պաշտպանիսը մի շարք տարիների ընթացքում պաշտպանում էր նաև իբրև «Советское Государство» ասպարի խմբագիր:

1934 թվին նույն այդ միտքը կրկնեց Վ. Կամարովը («Советское Государство»-ի խմբագիրներեց մեկը), «խորհրդային իրավունքի տեսության հիմնական հարցերը» գոռոզ վերնագիր կրող իր հոդվածի մեջ: Այս հոդվածում կարելի չէ կարդալ, վոր «չակերտավոր բուրժուական իրավունքը դա մի դատարկ բան է, վորը կարելի չէ մոռանալ: Նա ներկայացնում է սոցիալիզմի կառուցման գործիք»: («Советское Государство» № 1, стр. 43). Դա՛ Պաշտպանիսի տառացի կրկնողությունն է:

1936 թվին «Պետությունը և իրավունքը սոցիալիզմի ժամանակ» հոդվածի մեջ Պաշտպանիսը նորից փորձում է, ինչպես և 1932 թ. և 1929 թ., արդարացնել իր բացասական վերա-

բերմունքը խորհրդային սոցիալիստական իրավունքի սխտեմը կառուցելու պրոբլեմին:

Իր այս հոդվածի մեջ սոցիալիզմի և կոմունիզմի ամբողջ տարբերությունը Պաշտպանիսը տեսնում է միայն բաշխման ձևի մեջ, մոռանալով, վոր տարբերությունը դրանով բոլորովին ել չի սպառվում, վոր այդ «տարբերության» մեջ վորոշ դեր են կատարում և՛ իրավունքը, և՛ պետությունը, և՛ այնպիսի իրավական ինստիտուտներ, ինչպես Սահմանադրությունը, Կոդեքսները, դատարանները...

Այս հոդվածի մեջ Պաշտպանիսը շարունակում է պնդել, վոր ներկա եպիսոպոսի նախորդող ժամանակաշրջանում անհնար էր կառուցել սոցիալիստական իրավունքի սխտեմ, ըստ վորում նա յեղնում է նրանից, վոր «դա հին արտադրական հարաբերությունները հեղափոխականորեն փշրելու ժամանակաշրջան էր» և վոր «խորհրդային իրավունքը պետք է ունենա մաքսիմալ շարժունություն և ձկունություն, մանավանդ ծավալուն սոցիալիստական հարձակման ետպում» («Советское Государство», 1936, № 3), և, հետևաբար, խոսք չի կարող լինել խորհրդային իրավունքի սխտեմի մասին:

Այս հոդվածի մեջ Պաշտպանիսն, ինչպես և նախորդ տարիներն, ամեն տեսակ խարդախ մեջբերումներով արդարացնում է խորհրդային սոցիալիստական իրավունքի սխտեմ կառուցելու հանդեպ ունեցած իր բացասական վերաբերմունքը («Советское Государство», 1936, № 3):

Սակայն պարզ է, վոր Պաշտպանիսը պարզապես խուսափում է պատասխանելու այն հարցին, թե ի՞նչ է ներկայացնում իրենից խորհրդային իրավունքը, ի՞նչ է նրա բովանդակությունը, վորո՞նք են նրա՝ իբրև բուրժուական իրավունքից տարբեր իրավունքի, նպատակները, մեթոդները:

Ժխտելով խորհրդային իրավունքի սոցիալիստական բնույթը, Պաշտպանիսը դուրս է նետում նաև խորհրդային որեւէնները, խորհրդային Կոդեքսները:

«Վեր Կոդեքսն և վերցնելու լինեք, լինի դա Գաղաքացիականը, Հողայինը կամ Աշխատանքայինը,—ասում է նա,—նրանք բոլորն ել, իբրև Կոդեքսներ, այսօր այլևս չեն կարող գործադրվել»...

Վոչ վորի համար նորությունն է այն, վոր 1922—1923 թ.թ. հրատարակված այդ Կոդեքսները մեջ շատ բան արդեն հնացել է և պահանջում է փոփոխություն: Բայց Պաշտպանիսը նրանց մեր-

ժողով է ամբողջութեամբ այն հիման վրա, վոր իբր թե նրանք «յենթադրում եյին կապիտալիստական և սոցիալիստական սեկտորներէ գոյակցութեան ու պայքարը»:

Դա—մեր Կոդեքսներէ բնույթի կոպիտ խեղաթյուրում է:

Պաշուկանիսը խեղաթյուրում եր նեպի շրջանի մեր որենսդրական քաղաքականութեան բովանդակութեանը: Այդ ժամանակի մեր Քաղաքացիական Կոդեքսը, ինչպես և մյուս Կոդեքսները, բոլորովին ել չեյին ներկայացնում բուրժուական համայնման կոդեքսներէ «եցեպցիա», նրանք չեյին արձակում մանր բուրժուական տարրերի կապանքները: Արտացոլելով իրենց ժամանակաշրջանի առանձնահատկութեաններն, այդ Կոդեքսներն ուղղված եյին աշխատավորների շահերի պաշտպանութեան, սոցիալիզմի ամբացման կողմ:

1922 թվին Լենինը գրում եր այն ժամանակվա արդարադատութեան ժողովմ Կուրսիւն. «Կատարվում է նոր քաղաքացիական որենսդրության նախապատրաստումը: Արդժողկոմատը «լուղում է հոսանքի ուղղութեամբ»,—յես այդ տեսնում եմ: Բայց նա պարտավոր է պայքարել այդ հոսանքի դեմ: Վոչ թե փոխ առնել (ավելի ճիշտ, թույլ չտալ, վոր խաբեն քեզ բթամիտ և բուրժուական այն իրավաբանները, վորոնք փոխ են առնում) հին բուրժուական հասկացողութեանը քաղաքացիական իրավունքի մասին, այլ ստեղծել նոր... քաղաքացիական իրավունք, նոր վերաբերմունք դեպի «մասնավոր» պայմանագրերը... և այլն»:

Նույն 1922 թվին Լենինը Կուրսիւն ուղղած մի այլ տոմար մեջ գրում եր. «Մենք «մասնավոր» վոչինչ չենք ճանաչում. տնտեսութեան բնագավառում մեզ համար ամեն ինչ հանրային իրավական է, բայց վոչ մասնավոր: Մենք թույլ ենք տալիս միայն պետական կապիտալիզմ... Այստեղից ել յեղրակացութեան՝ ընդարձակել պետական միջամտութեան կիրարկումը «մասնավոր-իրավական» հարաբերութեանների բնագավառում, ընդարձակել «մասնավոր» պայմանագրերը վերացնելու վերաբերմամբ պետութեան իրավունքը. «քաղաքացիական իրավահավասարութեան» վերաբերմամբ կիրարկել վոչ թե *corpus juris romani*, այլ մեր հեղափոխական իրավագիտական ընթացքը. մի շարք որինակելի պրոցեսներով սխտեմատիկաբար, համառորեն և հաստատակամութեամբ ցույց տալ թե ինչպես պետք է գործել խելքով և յեռանդով» (հ. XXIX, էջ 419).

1922 թվի հոկտեմբերին Համառուսական Կենտրոնական IV

նստաշրջանին, վերջինիս կողմից ընդունված Քաղաքացիական Կոդեքսի առնչութեամբ Լենինն իր յեղութեամբ ասում եր. «Մենք այստեղ ևս աշխատել ենք սահմանադիմ պահել այն բանի միջև, վորն ամեն մի քաղաքացու՝ տնտեսական արդի շրջանառութեան հետ կապված որինական բավարարումն է հանդիսանում և այն բանի միջև, վորը հանդիսանում է նեպի չարաբեկութեան, վորը բոլոր պետութեանների մեջ լեզալ է, և վորն, որինականացնել մենք չենք ուզում» (հ. XXVII, էջ 428):

Քաղաքացիական Կոդեքսն, ըստ Լենինի, ուղղված եր «նեպի չարաշահութեան դեմ, վորը լեզալ յերևույթ է բոլոր պետութեանների մեջ», այսինքն ուղղված եր բուրժուական սեկտորներին և կապիտալիստական յերկրներին քաղաքացիական կոդեքսների բուրժուական բովանդակութեան դեմ:

Իսկ ըստ Պաշուկանիսի՝ Խորհրդային Քաղաքացիական Կոդեքսի մեջ ամեն ինչ հանգում եր «սոցիալիստական և կապիտալիստական սեկտորների գոյակցութեան»:

Տարբերութեանը փոքր չէ: Փոքր չէ նաև մեր քաղաքացիական իրավունքի վերաբերմամբ գոյութեան ունեցող Լենինյան հայեցակետերի խեղաթյուրումը...

Նույնիսկ «Ինքնաքննադատելով» իր սեփական գրութեանը, Պաշուկանիսը չեր քաշվում գրել մեր իրավունքի մասին, վոր նա՝ —«ե կամ, համենայն դեպս, պետք է լինի այնպիսի ձևերի մի ամբողջականութեան, վորոնց իմաստը մատչելի և հասկանալի յերաքանչյուր աշխատավորին և, հետևաբար, նրա սխտեմի հիմքում պետք է դրված լինի քաղաքական դասակարգային նպատակ և այլն»:

Ընդգծված բառերը գլխովին մատնում են Պաշուկանիսի, մեր իրավունքի բնագավառում բուրժուական ռեստավրացիայի այս քարոզչի, իսկական հայեցակետերը...

Քրեական իրավունքի և պրոցեսի բնագավառում Պաշուկանիսի «թեորիան» բերում եր այդ իրավունքի և պրոցեսի ժըխտման: Պաշուկանիսն, որինակ, պնդում եր, վոր «պատիժը հատուցումից վերածելով հասարակութեանը պաշտպանելու և ուղղելու նպատակահարմար միջոցի», խնդրի հաջող լուծման դեպքում, «ավելորդ են դառնում դատական պրոցեսները և դատավճիռները»:

Ի՞նչ է հետևում սրանից: Յերկուսից մեկը. կամ մեր պատիժը մնում է «հատուցում», կամ մնում է, վոր մենք բռնենք

դատարանի և դատական պրոցեսների լիկվիդացիայի ուղին:

«Tertium non datur» — յերրորդը չի տրված: Պաշտականիսի համար հենց այդպես ել պատկերանում է խորհրդային իրավունքի և դատարանի «զարգացման» ուղին — այն է, թե մեկի և թե մյուսի լիկվիդացիան: Յեթե այս դեռ չի կատարվել, ապա, մեղավորն, ինչպես կարծում է Պաշտականիսը, բուրժուական միացուկների կենսունակության ուժն է մեղ մոտ:

V

Պաշտականիսն ու նրա շկոլկան անց են կացնում լիկվիդատորական, ֆրասարական գիծ ինչպես իրավունքի բնահանուր տեսության բնագավառում, նույնպես և առանձին իրավական գիտելիքների վերաբերմամբ: Նրանց գործունեությունն այս կողմն առանձնապես կոստաբեր ազդեցություն ունեցավ իրավաբանական կրթության զբաղման, իրավաբանների կադրերի պատրաստման վրա:

Աշխատանքային իրավունքի բնագավառում լիկվիդատորական գիծն իր արտահայտությունը գտավ նրանում, վոր այս առարկայի սֆերան սահմանափակվեց բանվորների և ծառայողների աշխատանքային հարաբերություններով: Պետական իրավունքի բնագավառում լիկվիդատորական քաղաքականությունը տարվում էր միանգամայն անսքող կերպով: Կոլտնտեսային շարժման իրավական հարցերը բոլորովին չեյին մշակվում վերջին մի շարք տարիների ընթացքում, այսինքն հենց այն շրջանում, յերբ կոլտնտեսական իրակարգի հաղթանակն առաջադրեց բազմաթիվ ակտուալ պրոբլեմներ: Հեշտ և հասկանալի, թե ինչպես արտահայտվեց բուհերի դասավանդման վրա նման լիկվիդատորական պրակտիկան:

Պաշտականիսի և նրա արբանյակների լիկվիդատորական քաղաքականության արգասիքներն առանձնապես ուսանելի յեն, ինչպես մենք արդեն տեսանք վերը, քաղաքացիական իրավունքի բնագավառում: Հենց այդ անվանումը (այսինքն «քաղաքացիական իրավունք») վերջին տարիներն անհետացավ իրավաբանական գրականությունից, դասագրքերից, ուսումնական ծրագրերից և պլաններից: Քաղաքացիական իրավունքին փոխարինեց, այսպես կոչված, տնտեսական իրավունքը:

Տնտեսական իրավունքի դասագիրք կազմողները (Ամֆիթեատրովը, Կոստելցեկը, Դոցենկոն, Գինցբուրգը և այլն) իրենց

առարկայի սֆերան սահմանափակեցին բացառապես այն հարաբերությունների շրջանակով, վորոնք կատարվում են համայնացրած խորհրդային տնտեսությունն ներսում: Յեվ այս սահմաններում ել իրավական ձևերի անալիզի փոխարեն նրանք տվեցին լավ չմարտնչած տնտեսական դատողություններ:

Քաղաքացիական իրավունքի փոխարինումն, այսպես կոչված, «տնտեսական» իրավունքով, դա մի ծանրակշիռ ծառայություն է, վոր նրանք մատուցին կոմունիզմի թշնամիներին, զբլթյուն է, վոր նրանք հերյուրանքներ են պատմում կոմունիզմի պարտիզներին, վորոնք հերյուրանքներ են անհատին և բացի մասին, կոմունիզմի, — վորն իբր թե ճշում է անհատին և բացի հասարակությունից, տնտեսությունից, արտադրությունից ուրիշ վոչ մի կատեգորիա չի ճանաչում:

Պաշտականիսն ու նրա շկոլկան առավելագույն անամթությամբ կատարում եյին սոցիալիզմի թշնամիների գործը, թշնամիների, վորոնք փորձում են խաբել մեր իրավունքը — բանվոր դասակարգի և խորհրդային պետությունն հզոր լծակներից մեկը:

Անհրաժեշտ է, վորպեսզի կատարելապես ջախջախվեն տրոցկիստական-բուխարինական ֆրասարական «թեորիաներն» իրավական ճակատում: Անհրաժեշտ է վճռականապես մերկացնել հակառակուսացական բոլոր հայացքներն ու պատկերացումները, վոր կառուսակցական բոլոր հայացքներն ու պատկերացումներն ունեն յերկար ժամանակ քարոզվում եյին իրավական գրականությունից մեջ և ուսումնական հիմնարկներում: Միայն այդ ժամանակ է, վոր կծաղկի խորհրդային սոցիալիստական իրավունքի գլե, տությունը և կհասցվի այն մակարդակին, վորը պահանջում է մեր հիանալի իրականությունը:

Սույն հոդվածի բնագիրը տպված է „Социалистическая Законность“ ամսագրի 1937 թվի № 5-ում. էջ 30—37:

Թարգ. Ա. ԳԱՊՈՎՅԱՆ

ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ՖՐՈՆՏՈՒՄ ՎՆԱՍԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ՄԵՔՈՂՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

I

Մեզ մոտ խիստ տարածված է պատկերացում այն մասին, թե իբր խորհրդային իրավագիտությունը չափադանց դժվար, խճճված և անգամ սքոլաստիկ է:

Նույնիսկ շատ պատասխանատու աշխատողներ վորպես թե «լավ տոն» են համարում իրավաբանական հարցերում իրենց տգիտությունը պարծենալը և բացահայտ հայտարարելը, թե իբրենք, իբր թե, «գլուխ չեն հանում այդ կազույթից»: Այսպիսի աշխատողներն, ըստ յերևույթին, մոռացել են, թե Մարքսը, Ենգելսը և Լենինն ինչքան մեծ ուղղորդություն եյին դարձնում իրավաբանական հարցերին, թե ինչպիսի նշանակություն է տալիս դրանց ընկեր Ստալինը:

Կասկած չկա, վոր խորհրդային իրավաբանական գիտություն մասին այս սխալ պատկերացումը, մի շարք էլ ավելի լուրջ պատճառների հետ միասին, վորոնց մասին խոսեց ընկեր Ստալինը Հավկ (բ) ԿԿԿ վերջին Պլենումում, այնպիսի գրություն եր ստեղծել, վորի պայմաններում ժողովրդի թշնամիները՝ տրոցկիստները և այլ յերկերեսանիներն ու դավաճանները, կարողացել եյին ծածկաբար հասնել պատասխանատու պոստերի և այստեղ կատարել իրենց քայքայիչ-ֆրասարար (подрывная) աշխատանքը:

Ինչպես հայտնի յե, իրավաբանական ֆրոնտում մի շարք տարրերի ընթացքում ֆրասարարում եյին մի խումբ մարդիկ ֆրասարար Պաշուկանիսի գլխավորությամբ, վորը հակահեղափոխական տրոցկիստական և բուլբարինական իդեաներից հակախորհրդային «իրավական կոնցեպցիա» կառուցեց: Ըստ վորում իրենց բոլոր վողորմելի իդեաները Պաշուկանիսը և նրա «շիլլիկան», ինչպես վայել է յերկերեսանիներին, քողարկում եյին, աղավաղելով ու կեղծելով մարքս-լենինյան ուսմունքը:

Ընկեր Ստալինը գրում է. «...Խորհրդային իշխանությունը պետական կազմակերպության նոր ձև և հանդիսանում, վոր սկզբունքորեն տարբեր է հին, բուրժուական-դեմոկրատական և պառլամենտական ձևից, պետություն մի նոր տիպ է, վորը համարեցված է վոչ թե աշխատավոր մասսաներին շահագործելու և ճնշելու խնդիրներին, այլ նրանց ամեն տեսակի ճնշումից և շահագործումից լիովին ազատելու խնդիրներին, պրոլետարիատի դիկտատուրայի խնդիրներին»:

Այնինչ, ֆրասարար Պաշուկանիսն իրավունքի մասին իր թեորիան ստեղծելով, պնդում եր, թե մեր խորհրդային պետությունը նույնական է պետության շահագործող տիպերի հետ: Նա գրում եր. «Պետք է նկատի ունենալ, վոր մոբալը, իրավունքը և պետությունը բուրժուական հասարակության ձևեր են»:

Այսպիսով, բացասելով, թե Հոկտեմբերյան մեծ հեղափոխության հետևանքով ստեղծվեց պետություն մեկ նոր տիպ և իր գրոտոմների մեջ հայտարարելով, թե պետությունը՝ դա բուրժուական հասարակության ձև է, Պաշուկանիսը անց եր կացնում տրոցկիստական հակահեղափոխական վողորմելի իդեա այն մասին, թե մեր պետությունը սոցիալիստական բնույթ չունի:

Լենինի և Ստալինի ցուցումների լույսի տակ անալիզի յենթարկելով Խորհրդային իրավունքը, մենք անխուսափելիորեն հետևյալ յեզրակացություններին ենք հանգում.—

Մեր յերկրի բանվոր դասակարգը Հոկտեմբերին տապալեց կապիտալիստներին և կալվածատերերին, փշրեց հին պետական մեքենան, դրա հետ միասին նաև հին իրավունքն, ու բուրժուական պետությունից և իրավունքից սկզբունքով տարբեր, իր պետությունը և իրավունքն ստեղծեց.—

Ինչպես խորհրդային պետությունը, սկսած իր ծագման մոմենտից, բանվոր դասակարգի դիկտատուրայի պետություն հանդիսանալով, նույնպես և խորհրդային իրավունքը արտահայտեցին բանվոր դասակարգի և նրա հետևից գնացող աշխատավոր մասսաների կամքը, կոմունիստական անդառակարգ հասարակություն կառուցելու կամքը:

«Մեր կառավարությունը,—գրում է ընկեր Ստալինը,—իր բնույթով, իր ծրագրով և տակտիկայով բանվորական, պրոլետարական, կոմունիստական կառավարություն է: Այս մասին վոչ մի մի սխալ մեկնաբանում և կասկած չպիտի լինի: Մեր կա-

ռավարութիւնը չի կարող միաժամանակ յերկու ծրագիր ունենալ՝ և՛ պրոլետարական, և՛ ինչ վոր մի ուրիշը: Նրա ծրագիրը և նրա գործնական աշխատանքը պրոլետարական, կոմունիստական են, և այս իմաստով մեր կառավարութիւնն անկասկած պրոլետարական, կոմունիստական է հանդիսանում:

Հենց դրա համար ել մեր Խորհրդային սոցիալիստական իրավունքը չեր կարող և չի ել կարող յերկու ծրագիր ունենալ՝ ԽՍՀՄ բանվոր դասակարգին և ինչ վոր մի ուրիշին: Մեր բանվոր դասակարգը խորտակեց սեփականատիրութեան կապիտալիստական հարաբերութիւնները և դրանով ել հենց մեր յերկրում խորտակեց մարդկանց կամքի կապիտալիստական վորոշիչներն ու մոտիվացիաները (թեև մարդկանց գիտակցութեան մեջ դեռ կապիտալիստական շատ մնացորդներ կան): Նրա հետ միասին անդուլ պայքարում նա ստեղծեց սեփականութեան սոցիալիստական հարաբերութիւններ և դրա հետ միասին մարդկանց կամքի նոր սոցիալիստական վորոշիչներ և մոտիվացիաներ, վորոնք ապահովում են մեր հետագա աճումը դեպի կոմունիզմ:

Համաշխարհային պատմական այս փաստն հենց իր արտահայտութիւնը գտավ սոցիալիստական Խորհրդային իրավունքի մեջ, Ստալինյան մեծ Սահմանադրութեան մեջ: Սակայն Պաշուկանիսի «շկոլկան» դրա հետ համաձայն չի: Նրա կարծիքով ամեն մի իրավունք, ուրեմն և Խորհրդային իրավունքն ել, բուրժուական հասարակութեան ձև է հանդիսանում և «յեթե պրոլետարիատը դրանից ոգտւում է, ապա դա բոլորովին չի նշանակում, թե հնարավոր է այս ձևերի հետագա զարգացումը՝ դրանք սոցիալիստական բովանդակութեամբ լեցնելու ուղղութեամբ»:

Քանի վոր վերջին տարիներում այս հրեշային տրոցկիստական զառանցանքն արդեն իսկ չեր կարելի առաջվա պես այնքան ել բացահայտորեն անցկացնել, ապա այդ «շկոլկան» ակամա սկսեց ընդունել, թե «իրավունքի Խորհրդային բուրժուական ձևն սկսել է լեցվել սոցիալիստական բովանդակութեամբ»: Բայց մյուս գրպանից այդ «շկոլկան» լրացուցիչ «մեկնաբանում» հանեց այն մասին, թե «սկզբունքով փոխում են իրենց բնույթը և Խորհրդային սոցիալիստական իրավունքի նոր սխառնի բաղկացուցիչ որդանական մաս են դառնում նաև բուրժուական իրավունքի ամեն տեսակ ինստիտուտներն ու կատեգորիաները»: Այսպիսով հանդես յեկավ բուրժուական իրավունքը սոցիալիստական իրավունքի մեջ, սոցիալիզմի մեջ ներաճելու մի «նոր մեկնաբանում»:

Մեր Խորհրդային սոցիալիստական իրավունքը յերեք չի ունեցել յերկու ծրագիր, չի գնացել «գլուղի և քաղաքի ունևոր խավերի հետ» շողկալման ուղղութեամբ, յեքեք պահապան չի կանգնել կապիտալիստական շահագործման և «ով՝ ում» մեծ վեճի ընթացքում ամբողջովին ու լիովին բանվոր դասակարգի կողմը, սոցիալիզմի կողմն է կանգնած յեղել և իր ամբողջ սրբութեամբ ուղղված է յեղել կապիտալիստական տարրերի դեմ¹:

Պետք է հասկանալ, վոր նույնիսկ այնպիսի փաստերը, վորպիսիք կոնցեսիաներն էյին, ոգտագործվեցին վոչ թե շահագործումն «որինականացնելու» նպատակներով, այլ այն լիկվիդացիայի յենթարկելու նպատակներով: Մեր իրավունքի վերաբերմամբ վերոհիշյալ տիպի բոլոր ծուռ մեկնաբանումները տանում են դեպի հակահեղափոխական իդեոլոգիա:

Մ ար ք ս ւ ր, Ե ն գ ե ւ ւ ր, Լ ե ն ի ն ր և Ս տ ա լ ի ն ն ուսուցանում են, թե պրոլետարական դիկտատուրայի պետութեան մահացումը հնարավոր է միայն լիակատար կոմունիզմի պայմաններում: «Մենք պետութեան մահացման կողմնակից ենք, — ասում է ընկեր Ստալինը: — Յեվ մենք դրա հետ միասին կողմնակից ենք պրոլետարիատի դիկտատուրան ուժեղացնելուն, վորը մինչև այժմ գոյութիւն ունեցող պետական բոլոր իշխանութիւններից ամենահզոր ու ամենազորեղ իշխանութիւնն է: Պետական իշխանութեան բարձրագույն զարգացում պետական իշխանութեան մահացման համար պայմաններ նախապատրաստելու նպատակներով՝ ահա մարքսիստական Ֆրոմուլան: Դա «հակասական» է: — Այո, «հասական» է: Բայց այս հակասութիւնը կենսական է, և դա ամբողջովին արտացոլում է մարքսյան դիալեկտիկան»:

Ընկեր Ստալինը բազմիցս ասել է, թե միմիայն այլասերվածները կամ յերկերեսանիները կարող են դասակարգերի վոչնչացման և անդասակարգ հասարակութիւն ստեղծելու թեզիսը վորպես դասակարգային պայքարի մարման հակահեղափոխական թեորիայի արդարացում դիտել: Այն ինչ Պաշուկանիսի «շկոլկայի» մարդիկ լուրջ դեմք ընդունած զարգացում էյին Հոկտեմբերյան հեղափոխութեան մոմենտից Խորհրդային պետութեան մահանալու «կոնցեսիան»:

¹ Յեվ դա այն ժամանակ եր, յերբ հրատարակվում էյին բաշխումը (разберстка) աուրբով փոխարինելու, վաւճակալութեան և այլ որենքները:

Այս հակահեղափոխական տրոցկիստական-բուխարինական դիրքավորումն ապաստան գտավ նաև Յա. Բերմանի և մյուսների կողմից:

Բոլորին հայտնի յե պրոլետարական դեկտատուրայի ելու-թյան այն հուշակավոր սահմանումը, վոր տվել է ընկեր Ստալինը: Նա պրոլետարիատի դեկտատուրայի յերեք հիմնական կողմերը ձևակերպում է այսպես.

«1. Պրոլետարիատի իշխանության ոգտագործումն շահա-գործողներին ճնշելու համար, յերկրը պաշտպանելու համար, մյուս յերկրներին պրոլետարիատի հետ կապերն ամրապնդելու համար, բոլոր յերկրներում հեղափոխության զարգացման ունրա հաղթանակի համար:

2. Պրոլետարիատի իշխանության ոգտագործումը աշխա-տավորներին և շահագործվող մասսաներին բուրժուազիայից վերջնականապես կտրելու համար, պրոլետարիատի դաշինքն այդ մասսաների հետ ամրապնդելու համար, այս մասսաներին սոցիա-լիստական շինարարության մեջ ներգրավելու համար, պրոլետա-րիատի կողմից այս մասսաներին պետական ղեկավարության համար:

3. Պրոլետարիատի իշխանության ոգտագործումը սոցիա-լիզմ կազմակերպելու համար, դասակարգերը վոխչացնելու հա-մար, առանց դասակարգերի հասարակության, առանց պետու-թյան հասարակության անցնելու համար:

Պրոլետարական դեկտատուրան այս բոլոր յերեք կողմերի միացումն է: Այս կողմերից և վոչ մեկը չի կարող առաջ քաշվել վորպես պրոլետարիատի դեկտատուրայի միակ բնորոշ հատկա-նիշ, և, ընդհակառակը, այս հատկանիշներից թեկուզ մեկի բա-ցակալության դեպքում, պրոլետարիատի դեկտատուրան կզաղա-րի կապիտալիստական շրջապատի պայմաններում դեկտատուրա լինելուց: Դրա համար ել այս յերեք կողմերից վոչ մեկը չի կա-րող բացառվել առանց պրոլետարիատի դեկտատուրայի գաղա-փարն ազավաղելու վտանգի: Միայն այս բոլոր յերեք կողմերը միասին վերցրած տալիս են մեզ պրոլետարիատի դեկտատուրա-յի լրիվ ու ավարտուն գաղափարը:

Պրոլետարիատի դեկտատուրան ունի իր ժամանակաշրջան-ները, իր հատուկ ձևերը, աշխատանքի բազմազան մեթոդները: Քաղաքացիական կռվի ժամանակաշրջանում դեկտատուրայի բռնի կողմն առանձնապես աչքի յե դարնում: Բայց դրանից բոլորովին

չի հետևում, թե քաղաքացիական կռվի ժամանակաշրջանում վոչ մի շինարարական աշխատանք չի կատարվում: Առանց շինարա-րական աշխատանքի չի կարելի քաղաքացիական կռիվ վարել: Սոցիալիզմ կառուցելու ժամանակաշրջանում, ընդհակառակը, առանձնապես աչքի յե դարնում դեկտատուրայի խաղաղ, կաղ-մակերպչական, կուլտուրական աշխատանքը, հեղափոխական ուրե-մականությունը, և այլն: Բայց դրանից ել դարձյալ բոլորովին նախանությունը, և այլն: Բայց դրանից ել դարձյալ վերացել կամ կա-րող է վերանալ շինարարության ժամանակաշրջանում»:

Դեկտատուրայի այս ճշտորոշ մարքսիստական սահմանման փոխարեն Պաշուկանիսի «շկոլկան» Տրոցկու հետքերով գնալով, դեկտատուրան վորպես միայն ճնշում կամ միայն բռնություն ֆաշիստական սահմանումն է ծածուկ խցկում: Պաշուկանիսի «շկոլկան» ուսուցանում էր, թե քրեական իրավունքի նպատակ-ներն ու խնդիրը, մեր դատարանի խնդիրներն ու նպատակները քրեական գործերի ասպարիզում հանգում են հանցագործի սոսկ քրեական գործերի ասպարիզում հանգում են հանցագործի սոսկ ճնշմանը միայն: Այս «շկոլկան» ծածկում էր, թե պատիժ մեղ-նում միայն ճնշման չի հետապնդում, այլև հարկադիր դաստիա-րակման, վոր, դուրս գալով տվյալ հանցագործի պատժի սահման-ներից, մտնում է հասարակական վոլորտի մեջ: Ըստ վորում ճնշ-ման, նույնիսկ ճնշման ամենախիստ ձերխիստ կարևոր դաստիա-րակչական ձև է հանդիսանում:

Այս «շկոլկայի» միայն մի քանի ներկայացուցիչները և այն-պիսի մարդիկ, վորոնք նրանց հետ համաձայնում էին առանձին հարցերում, ընդունում էին պատժի դաստիարակչական դերը: Սակայն դաստիարակչական խնդիրները նրանք հանձնում էին Սակայն դաստիարակչական խնդիրները նրանք հանձնում էին կալանավայրերի գործերը վարող հաստատություններին, և ապա խնդիրներն անջատում էին նրանք քրեական իրավունքից, այս խնդիրներն անջատում էին նրանք քրեական իրավունքից, քրեական ուրեմներից և դատարանից, այսինքն՝ թուլացնում էին սահ-սրանց ուժը և նորից նրանք խնդրը միայն ճնշմամբ էին սահ-մանափակում: Պատժելու նպատակները միայն ճնշմամբ սահմա-նափակելով, նրանք հանգում էին պատժի որչեկտիվիզացիային, նախակելով, նրանք հանգում էին պատժի որչեկտիվիզացիային, այսինքն՝ մարքսիստական իմաստով կամքի ազատության լիա-կատար ժխտման, անձնական պատասխանատվության բացա-կատար ժխտման, անձնական պատասխանատվության բացա-կատար ժխտման, հայտարարում էին վորպես մի բան, վորը ման: Մեղքը նրանք հայտարարում էին վորպես մի բան, վորը պետք է գտնվի արգելանքի տակ, վորպես բուրժուական հնար-վածք (выдумка) (վոլկով, կրիլենկո և ուրիշները):

Զբաղարտելով պրոլետարիատի դիկտատուրան, Խորհրդային պետությունը, նրա իրավունքն, այդ թվում նաև քրեական իրավունքն, Պաշտեպանիսն ու ընկերությունը հանդես յեկան գործող Բրեական Որենսգրքի քննադատությունը: Այս «շկոլկան» առանձնապես յեռուն գործունեյություն զարգացրեց 1929 թ. դեկտեմբերից, յերբ գործող Բրեական Որենսգրքը վերանայելու կառավարական հանձնաժողով ստեղծվեց: Հանձնաժողովի մեջ հանդես յեկան Պաշտեպանիսն ու Նրա զինակիցները, վորոնք փորձում էյին հանձնաժողովի վզին իրենց հայացքները փաթաթել: Բայց նկատելով, վոր կառավարական հանձնաժողովում նրանք չեն կարող անցկացնել իրենց դրույթները, այս «շկոլկան» զուգահեռ աշխատանք ծավալեց խորհրդային շինարարության և իրավունքի Խնտրիտուտի Բրեական իրավունքի սեկցիայում և Բրեական Որենսգրքի «զուգահեռ» նախագիծ կազմեց, վոր հայտնի յե 1930 թ. հախագիծ անվամբ: Դա բացահայտ փռատարարկան էր, քանի վոր փորձում էր լիվլիդացիայի յենթարկել պրոլետարական գլխատուրայի քրեական քաղաքականությունը, լիվլիդացիայի յենթարկել հեղափոխական որինականությունը, դատավորի կամայականությունն որինականացնել, արդարադատությունը «նպատակահարմարություն տեխնիկական կանոններով» փոխարինել, այսինքն լիվլիդացիայի յենթարկել արդարադատությունը, վոր, իհարկ է, պետք է ընակչության մեջ անբավականություն ու գոգոռում և զեպլի խորհրդային որենքը թերահավատություն առաջ բերեր: Պաշտեպանիսն ու Նրա գործակիցները շատ լավ գիտեյին, թե ինչ են իրենք կամենում, բայց նրանք հասկանում էյին, վոր հախագիծը կարող է չանցնել, յեթե նրանք անհրաժեշտ կողմնակիցներ չգտնեն: Յեվ նրանք գտան դրանց, ոգտագործելով յերիտասարդ տեսաբան իրավագետներ մի մասը, այլև հրապուրվող պատասխանատու ընկերներին, վորոնք չէյին նկատում հախագծի թունավոր խայթը:

Նախագիծը հանցավ: Այն ժամանակ թեորոտիկական պրոբ-
լեմներ դնելու դիմակի տակ նախագիծն այնուամենայնիվ սկսվեց
ժողովրդականացվել խորհրդային հասարակայնության մեջ:

Ավելի քան 100 հազար որդեակողմ հախազիծն ուղարկվեց տեղերին վորպես բրոշյուր, վորպես «նյուլթ» իրավաբանական ամսագրերում և կամ թե վորպես գործող Գրեական Որենսդրքի կոմենտար: Պաշուկանիսի «շկոլկայի» կոնցեպցիան ղնաց գրոս-նելու քաղաքներն ու շեները: Դա ուսումնասիրում եյին իրավաբանական ուսումնական հիմնարկներում, դա դասավանդում եյին մանկավարժ-իրավագետները, դա ընդունում եյին արդարադատության պրակտիկ աշխատողները: Մի շարք շրջաններում, մասնավորապես հեռավոր վայրերում, վորտեղ շատ դատավորներ նույնիսկ գործող Գրեական Որենսդրքը չունեյին, նրանց կողմից ոգտագործվում եր Պաշուկանիսի «շկոլկայի» հախազիծը: Այն խեղաթյուրումների և սխալների մեծ մասը, վոր անում են արդարադատության մարմինները աշխատողներն իրենց պրակտիկայում, հենց Պաշուկանիսի «կոնցեպցիայի» գծով, Գրեական Որենսդրքի 1930 թ. հախազիծի գծով են ընթանում:

Յեւ վ իրօք, մեզ մոտ, տեղեւում, վոչ ամենուրեք են դեռ դի-
տակցիւ այն, վոր խորհրդային պետութեան ուրենքները պետք ե
ի կատարած վն ամենայն ճշգրտութեամբ և խնամքով: Դրանում
արտահայտվում են ռազմական կոմունիզմի եպոխայի մնացորդ-
ները: Լիկվիդացիայի յենթարկեց, արդյոք, դրանք Պաշտպանութի
«շկոլկայի» այն «իդեան», վոր նրանք այնքան յեռանդով արմա-
տացնում եյին մարդկանց գլուխներում և վոր կայանում եր նը-
րանում, թե մեր ուրենքը բուրժուական ե, սոցիալիստական չե,
և դատապարտված ե մահացման: Պարզ ե, վոր այդ «շկոլկան» վոչ
միայն լիկվիդացիայի չենթարկեց դրանք, այլ և ուժեղ կերպով
անեց դրանց, վոր և ամենամեծապար կերպով անդրադարձավ
պրակտիկայում:

Մեղ մոտ մինչև այժմ կան դատավորներ, վորոնք ինչպես ասվում է, շարունակ խախտում են Որենագիրքը: Վորպես ուրինակ մի քանի թարմ փաստեր բերենք պրակտիկայից: ՌԽՖՍՀ Արդարադատության Ժողկոմատի սույն թվի հունվարի 29-ի խորհրդրդակցության վորոշման մեջ Կալմիկյան ԱԽՍՀ դատական մարմինների 1936 թվի աշխատանքի առթիվ մատնանշվում է, թե անթույլատրելի յե դատարանների դատավճիռներով այնպիսի պատժաչափեր նշանակել, վորոնք գերազանցում են Քրեական

Ռբենսգրքի հոգևածները սանկցիաներից: Նույն Արքեպիսկոպոսի փետրվարի 10-ի վորոշման մեջ Ստալինգրադի մարզի դատական մարմինների աշխատանքի ստուգման առթիվ ասվում է, թե քրեական և քաղաքացիական պրոցեսի նորմաներն առանձին դատարաններում չեն պահպանվում: Լենինգրադի մարզային դատարանի հունվարի 10-ի ինֆորմացիոն բյուլետենը նույնպես նշում է, մարզային դատարանի և դատական այլ վերադաս մարմինների բազմիցս մատնանշումներն այն մասին, վոր պիտի պահպանվեն դատավարական նորմաները. մինչև այժմ չեն կատարվում և առանձնապես մեծ չափով խոտան են անում դատարանները քաղաքացիական գործերը լուծելիս: Բյուլետենը դա բացատրում է «ստացած թեորեոսիկ գիտելիքները»⁽¹⁾ պրակտիկ դատական աշխատանքի հետ զուգորդելու անկարողությունը և կամ թե ուղղակի կոնկրետ գործերի լուծմանը լուրջ վերաբերմունք չցուցաբերելով:

Հեղափոխական որինականություն պահպանման նպատակներով գործող Քրեական Ռբենքի մեջ կայուն հանցակազմեր են տրված, այսինքն՝ տրված են հանցագործությունների ճշտորոշ նկարագրությունները: Ինչպիսի դատարկաբանություններ, — ասում են Պաշտեկանիսի «Հյուլիայի» ներկայացուցիչները, — ինչի՞նչ յեն պետք այդ կայուն հանցակազմերը. չե՞ վոր դա բուրժուական իդեալ յե: Կորչի՞ բուրժուական այն կանոնը, թե «չկա հանցագործություն առանց դրա մասին որենքի մեջ մատնանշման», կեցցե՞ ճշմարիտ «խորհրդային գյուտը», անալոգիան, վորը խորթ է բուրժուական իրավունքին:

Այդ «Հյուլիայի» հայտարարություններն այն մասին, թե՛ «չկա հանցագործություն առանց դրա մասին որենքի մեջ մատնանշման» կանոնը բուրժուական է և թե «անալոգիան» խորհրդային գյուտ, խորհրդային առանձնահատկություն է, — գիտական տեսակետով վոչ մի քննադատություն չի դիմանում: Առաջին կանոնն արդեն հայտնի յեր հին հռոմեական որենքին, վորը գործում եր, ինչպես հայտնի յե, վոչ թե բուրժուական, այլ ստրկատիրական պետություն մեջ: Այս «տեխնիկան» կիրառում եր մի կայուն պետություն և հենց պետական կարգի կայունություն եր պաշտպանում: Դա մեր խորհրդային, սոցիալիստական պայմաններում ոգտագործելը սկզբունքով դրան տարբեր է դարձնում՝ ինչպես ըստ ձևի, նույնպես և ըստ բովանդակության, մարդկային խոսքերի զուգակցություն բացառությունը: Իսկ չե՞ վոր անհեթեթություն կլինի լեզուն բուրժուական հայտարարելը (մենք ընդհան-

րապես չենք հրաժարվում պատմական անցյալ ֆորմացիաների ժառանգությունն ոգտագործելուց, սակայն ոգտագործելով նրա տվյալները, մենք դրանք սոցիալիստական ենք դարձնում թե տվյալները, մենք դրանք սոցիալիստական ենք դարձնում թե ըստ բովանդակության և թե ըստ ձևի): Ինչ վերաբերում է որենսդրություններին: Դրա համար դա ել դուտ խորհրդային գյուտ համարելու վոչ մի հիմք չկա: Իհարկե, Պաշտեկանիսի «Հյուլիայի» մարդիկ, վորոնք անգրագետ բաներ են ասում, այնքան ել անգրագետ չեն: Նրանք անց եյին կացնում իրենց դրուլթները, հույաները դնելով մեր անգրագիտություն վրա, հույս ունենալով մեր արդարադատությունը կազմալուծելու: Նրանց աղբեղություններն այս հարցում ել վորոշ արձագանք գտավ պրակտիկայում: Հաճախ դատավորները հանցագործությունը վորակում են վոչ թե այն հոգևածով, վորի տակ է ընկնում այն, այլ այն հոգևածով, վորով դատավորը ցանկանում է պատիժ տալ, հատկապես ավելի խիստ պատիժ: Անալոգիայի իչարը գործ դնելը այն տեղը հասավ, վոր Քրեական Ռբենսգրքի մի շարք հոգևածներ կորցրին իրենց դրուլթյունը, չկիրառվեցին պրակտիկայում: Վորակումը խիստ դիպչում է մեղադրյալի անձնավորության և վորակման հարցում ամեն մի անարդարացիություն վոչ միայն վրդովում ու դաժանացնում է դատապարտյալին, այլև ժողովրդին: Մեր հսկողական ինստանցիաները շատ լավ գիտեն, թե վորքան դատավճիռներ հարկ է լինում վերացնել կամ փոխել անձիշտ վորակման կապակցությունը:

Ապա այսպես կոչված դոգմավորումը, այսինքն պատժաչափի վորոշումը լիկվիդացիա յենթարկելու փորձը, այն հիման վրա, վոր դա բուրժուական ձևի, բուրժուական երվիվալենտի արտահայտություն է հանդիսանում:

Բանն, իհարկե, երվիվալենտը չե, այլ բանը պատժի այն տակտիկան վիժեցնելն է, վոր կիրառում է խորհրդային իշխանությունը: Յեթե դու կարծում ես, վոր պատիժը լուի միայն խանությունը: Յեթե դու կարծում ես, ապա, իհարկե, ել ինչ կարելի է պատժի դոգմաներ վորոշելով դրադվել, — արա այն, ինչ ուզում ես և ուրիշ վոչինչ:

Դեռ մեզնում շատ են այն դեպքերը, յերը դատավորներն անհոգ են վերաբերվում դոգմավորմանը, չեն ոգտագործում պատժի յեղանակների այն գիտանոցը, վոր արամադրում է որենքը,

պատժի բնույթը և չափը չեն ընտրում ղեկավարվելով հանցագործութեան բնույթով և հանցագործի բնավորութեամբ:

Մի կողմից դատավորին մեխանիկական ռեգիստրատոր դարձնել, իսկ մյուս կողմից վիժեցնել սոցիալիստական պետութեան ամբողջ խոր, մարդկային քրեական քաղաքականութեանը՝ ահա մի խնդիր, վոր առաջադրել էյին ֆեոստարաներն իրենց:

Խորհրդային արդարագատութեան խնդիրներին համապատասխանող կադրեր դաստիարակելու և նախապատրաստելու գործում ել Պաշտականիսի «չլուկան» մեծ ֆեոս հասցրեց վոչ միայն այն բանով, վոր նրանց անեց մեզ թշնամական իւլեաներով, այլ և այն բանով, վոր փաստորեն համարյա ի չիք դարձրեց իրավաբանական կրթութեան ստացած մարդիկ պատրաստելու գործը:

II

Նպատակ ունենալով քարշ տալ և անցկացնել իրենց հակահեղափոխական տրոցկիստական-բուխարինական իրավական կոնցեսիան, այս բոլոր Պաշտականները, Աշրաֆյանները, Բենեդիկտովները, Ստարոսելսկիները, Ստարովոյտովները և դրանց նմանները վոչ միայն կազմալուծում մտցրին իրավական թեորետիկ աշխատանքի մեջ, վոչ միայն խճճեցին մեր մի քանի տեսաբանների ու պրակտիկների գլուխները, վոչ միայն շեղեցին և կծկեցին իրավական կադրերի պատրաստման գործը, և փորձում էյին պատվաստել ու յերբեմն ել պատվաստում էյին իրավական որդանների համար կամայականութեան և անորինականութեան պրակտիկա, այլ և կատարում էյին անմիջական ղիվերսիոն ֆեոսարաւական աշխատանք:

Բոլոր ճապոնա-գերմանա-տրոցկիստական բանդաների հետ միասին նրանք արդարագատութեան վորոշ մարմիններն իրենց զազիր նպատակների համար էյին ոգտագործում: Վորպեսդի ընթերցողները գիտենան այդ թշնամական յեղանակները և կարողանան հասկանալ դրանք, մենք կբերենք դրանցից մի քանիսը, վոր հաջողվել ե մերկացնել հակողութեան կարգով:

Այս յեղանակներն արտահայտվում էյին, առաջին, այն մարդկանց վարկաբեկելով և դատապարտելով, վորոնք փորձում էյին մերկացնել ժողովրդի թշնամիների հակահեղափոխական գործունեութեանը: Վորպես իլյուստրացիա բերենք Վ. Թաթիկյանի գործը:

1917 թվից կուսակցութեան անգամ ընկ. Թաթիկյանն աշխատում եր Յերեանում վորպես «Անաստված» թերթի խմբագիր: 1933 թվի նոյեմբերին նա իր թերթում տեղական ազգայնականներին մերկացնող հոդված գետեղեց, իսկ 1934 թ. հունվարին «Պրավդա»-ին ինֆորմացիա ուղարկեց հակաբոլշևիկյան տեսութեան մասին, վոր լույս եր տեսել «Խորհրդային Հայաստան» թերթում, ուր շահատակում եր մերկացված և կուսակցութեանից վտարված Ադոյան Ադոն: Բավական եր ընկ. Թաթիկյանի այս յերկու ազդանշանը, վոր ժողովրդի թշնամիները վորոշեյին նրան վոչնչացնել: Ակտիվ տրոցկիստ, կուսակցիայի նախկին քարտուղար Գալոյանը, Հայաստանի կոմկուսակցութեան նախկին քարտուղար Խանջյանի աջակցութեամբ, իր հեղինակութեամբ աղգնելով Հայաստանի քննչական-դատախազական գոտական մարմիններին վրա, Թաթիկյանի դեմ «կենցաղային» դործ ստեղծեց, մեղադրելով նրան Հայաստանի Գրեական Որենսդր. 178-րդ հոդվածով: Այս նշանակելի մեղադրանքը վոչ մի հիմք չուներ: Բայց դա ինչ նշանակութեուն ունի, յեթե թշնամիներին պետք եր վոչնչացնել իրենց համար վտանգավոր մարդուն:

Թաթիկյանին շտապ կերպով, դեռ մինչև դատը վտարում են կուսակցութեանից: Այնուհետև Յերեանի Յ-րդ ռայոնի ժողովրդական դատարանը, չնայած ատենական լրագրին, Թաթիկյանին մեղադրական վճիռ ե տալիս և դատապարտում ե պայմանական մեկ տարվա ազատազրկման յերկու տարվա փորձարկման ժամկետով: Հայաստանի Գերագույն Դատարանն այս դատավճիռ ճիշտ ե ճանաչում: Ընկ. Թաթիկյանը դանդաղեց ԽՍՀՄ Գերագույն Դատարանին: Դատական հսկողական կոլեգիան, նկատի ունենալով անբավարար հետաքննութեանը, վորոշեց վճիռը բեկանել և գործը նոր քննութեան ուղարկել: Դրանից հետո քննիչ Ամիրխանյանը վճիռ կայացրեց, վորը հաստատվեց դատախազի կողմից, թե ընկ. Թաթիկյանը «մեղավոր ե նրան առաջադրված մեղադրանքի մեջ, բայց նկատի ունենալով, վոր Թաթիկյանի հանցագործութեանները վտանգավոր հետևանքներ չեն ունեցել և անկարևոր են, վոր դրանք համարյա մի տարի առաջ են կատարվել, գործը կարճել»: Այսպիսով փորձում էյին նույնիսկ գործը կարճելով, խայտառակութեան ծանր բիծ թողնել անմեղ մարդու վրա և խանգարել նրան կուսակցութեան մեջ վերադառնալ: Ի վերջո թշնամիների բոլոր մեքենայութեաններն ընկ. Թաթիկյանի վերաբերմամբ մերկացվեցին: Այս որինակը վառ

կերպով ցույց և տալիս, թե ինչպէս աշխիւ ընկերոջն իր կուսակցական պարտականութիւնը կատարելու համար թուրքում են, առանց մեղքի՝ դատապարտում և կուսակցութիւնից վտարում ժողովրդի թշնամիները:

Մյուս յեղանակը, դա՛ զիվերսիոն ակտերից հետո իրենց գործակալ-գիւմերսանտներին հովանավորելն ու կամ բռնաբերելն անմեղ մարդկանց, կամ եւ այնպիսի մարդկանց, վորոնք թափ-թրիվածութեան հետեանքով ծառայութեան գիւմերսանտի վորոշ խախտում են թուրք տղի, դատական պատասխանատվութեան յենթարկելն եւ: Ինչ վոր Ռ., ակտիւ տրոցկիստ-գիւմերսանտ, աշխատելով յերկաթուղային տրանսպորտում, դեպոյի պետի պատասխանատու պոստ գրավելով, զիվերսիայի նպատակներով հզոր շոգեքարշին անփորձ մեքենավար և ամբարցիւ, վորն առաջ յերբեք այսպիսի շոգեքարշի վրա չեն աշխատել: Այս անփորձ մեքենավարին առանց մեքենավար-դեկավարի շարժակազմով ճանապարհ են գցում, այն եւ այնպիսի ուղիով, վորի պրոֆիլը նրան ծանոթ չէ: Պարզ և, վոր այսպիսի պայմաններում կարող եր աղետ առաջանալ և այդպէս եւ լինում եւ Դիվերսանտները հասան իրենց նպատակին: Հետաքննութիւնը, դատախազութիւնը և դատարանը գիւմերսիա չբացահայտեցին և դատապարտեցին անփորձ մեքենավարին:

Հակախորհրդային «գուգահեու կենտրոնի» դատաւարութեան ժամանակ ընկ. Վիշինսկին չեւ պատմեց մի խորտակման մասին, վոր կատարել էին գիւմերսանտները յերկաթուղիներից մեկում: Արդարադատութեան մարմիններն այստեղ եւ զիվերսիա չհայտնաբերեցին, խորտակման մեղքն ընկավ սլաքավարուհու վրա:

Բոլորին հայտնի չե, վոր մեր կուսակցութիւնը և կառավարութիւնը վճռական պայքար են մղել և մղում են պաշտոնական պարտադանցութիւնների և հանցագործութիւնների, բյուրոկրատիզմի, դեպի մարդն անհոգի և գոռոզ վերաբերմունքի դեմ: Սակայն կուսակցութիւնը և կառավարութիւնը յերբեք եւ դատի տալը չեն համարել խորհրդային ապարատի մեջ բացասական յերեւոյթները դեմ կռիւլու առաջին և միակ յեղանակը: Ընդհակառակը, դատի տալը նրանք միայն վերջին միջոցն են համարել: Մինչդեռ խորհրդային ապարատի մի շարք ողակներում վերադաս պաշտոնատար անձինք հաճախ այս մեթոդին են դիմել և դիմում եւ են: Դրանից անկասկած ոգտվում էին ժողովրդի թշնամիները և փաստարար կերպով խեղաթուրում էին

մեր քաղաքականութիւնը պաշտոնատար անձանց նկատմամբ: Առանձնապէս զգալի փաստ հասցրվեց գյուղական ակտիվի նկատմամբ քրեական քաղաքականութեան խեղաթուրմամբ:

Դատական հսկողութիւնը հայտարարեց, վոր դատի տրված ակտիվիստների մեծագույն մասը պատիժ ե կրել այն բանի համար, վոր տուջ քաջվելով իրենց համար նոր աշխատանքի, ներանք անփորձ լինելով չեն կարողացել իրենց վրա դրած պարտականութիւնների տակից դուրս գալ: Ստացվում եր մի այնպիսի պատկեր, վոր մեր կուսակցութիւնը և կառավարութիւնը գյուղական կադրեր էյին համառորեն անեցնում, դատաւարակում, այնինչ արդարադատութեան վորոշ մարմիններ այս կադրերին թեւադրել էյին անում, խորտակում էյին նրանց գործելու կամքը, այսինքն վիժեցնում կուսակցութեան և կառավարութեան մեծ գործը:

Մեր յերկրում արտասանմանյան հակահետախուզութիւնների հակահեղափոխական առաջադրանքներն իրագործելով արդարադատութեան մարմինները սղոսկած ժողովրդի թշնամիները ձգտում էյին «գուգահեու» պրովակացիոն քաղաքականութիւն գործադրել բնակչութեանը խորհրդային իշխանութիւնից վանելու միջոցով, անմեղ մարդկանց մասսայականորեն դատապարտելու, կամ եւ այնպիսի իսկական հանցագործներին մեղմ դատապարտելու, վորոնց գործողութիւնների հետ չի կարող հաշտվել ժողովրդական սոցիալիստական իրավագիտակցութիւնը: Ուղեկական ՍՍՀ Գերագույն Դատարանի նախագահ Կասիմովի, նույն հանրապետութեան դատախազ Բագրեդինովի, Թուրքմենական ՍՍՀ դատախազ Նեպեսովի և ուրիշների հայտնի դատաւարութիւնները ցույց տվին, վոր ժողովրդի թշնամիները, թաղնիկով կուսակցական տոմսի տակ և ծառայելով ազգայնականների խեղճին և հակահետախուզութիւններին, արդարադատութեան վորոշ մարմինները խորհրդային արդարադատութիւնը ծաղր ու ծանակի յենթարկելու գործիք էյին դարձրել: Յեւ այստեղ չի կարելի չընդգծել, վոր այս պրակտիկ գիւմերսիան ամբողջովին և լիովին միակցվել են և միակցվում են պաշտականների հակահեղափոխական իրավական կոնցեպցիային:

Այս բոլոր փաստերից շատ բան պիտի սովորեն արդարադատութեան ասպարիզում աշխատողները: Նրանք, վորոնք, կոչված են ժողովրդի թշնամիները դեմ կռիւլու, վորոնք, թվում եր, թե առավելապէս պատրաստված են այդ գործին իրենց ամբողջ

պրակտիկայով, թշնամիներին ձեռքից բաց են թողել հենց իրենց սեփական միջավայրում:

Մենք պետք է լիզվիդացիայի յենթարկենք ֆասսարաբու-
թյան հետևանքները: Սբան ե վերաբերում ամեն տեսակ հակա-
հեղափոխական կոնցեպցիաների, խղճուկ իդեաների մերկացումը,
վերոնք կազմալուծում են մեր իրավական տեսական աշխատան-
քը և ֆասսակար ազդեցություն են ունեցել մեր իրավաբանարան
պրակտիկայի վրա: Պետք է վճռական քննադատության յենթար-
կել հակամարքսիստական սխալները, և ուշադիր վերլուծության
յենթարկել հետագա տեսական պրոգնոզիկան: Պետք է ստուգել
բոլոր իրավաբանական գիտական աշխատությունները, դասա-
գրքերը, մանկավարժ-իրավագետների դասախոսությունները և
ծրագրերը, նոր ուսումնական ձեռնարկությունների ստեղծումը
և այլն:

Տպագրված է „Известия-ի 1937 թ. մայիսի 8-ի №-ում:

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ի Թ Յ Ո Ի Ն

1. Առաջարան	3
2. Պ. Յուդին.—Ընդգեմ խոսնաշիթության, գոհհիւթյան և ուելիզիո- նիզմի	5—13
3. Պ. Յուդին.—Սոցիալիզմ և իրավունք	13—24
4. Ա. Վիլիսկի.—Իրավական թերիայի ձևատի դրության շուրջը	45—69
5. Վ. Անսոնով-Սարսովսկի.—Իրավաբանական ֆրոնտում ֆասսարա- բության մի քանի մեթոդների մասին	70—84

Պատ. խմբ. Ղ. Վարդապետյան
Տեխ. խմբագիր Ս. Եփրիկ
Տրված է արտադրության 1938 թ. մարտի 16-ին:
Ստորագրված է տպագրելու 1938 թ. ապրիլի 5-ին:
Գլավլիտի լիազոր հ—3505: Պատ. № 175. Տիրաժ 1000: Թուղթ 62×94:
Պետհամալսարանի Հրատարակչության տպարան, Տեղյան փ. 72:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0207556

ԳԻՆԸ 2 Ռ.

316

32.992

ВОПРОСЫ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО ПРАВА
(Сборник статей)

Вып. I

Издательство Госунта Армянской ССР, Ереван, 1938 г.